

V, 135

V, 135

KOLOZSVÁRI-SZEGEDI ÉRTEKEZÉSEK
A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL

37. SZÁM.

**THURÓCZY ÉS BONFINI
KRÓNIKÁJÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA
ZSIGMONDTÓL MÁTYÁSIG**

Irta :

JUHÁSZ LAJOS
váradegyházmegyei áldozópap.

SZEGED, 1938.

2300.

Kall. sz. 15027

KOLOZSVÁRI-SZEGEDI ÉRTEKEZÉSEK
A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL

37. SZÁM.

**THURÓCZY ÉS BONFINI
KRÓNIKÁJÁNAK ÖSSZEHAISONLÍTÁSA
ZSIGMONDTÓL MÁTYÁSIG**

2300.

Írta :

JUHÁSZ LAJOS
váradegyházmegyei áldozópap.

S Z E G E D, 1938.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000830263

A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem bölcsészet-,
nyelv- és természettudományi karához Szegeden
benyújtott doktori értekezés.

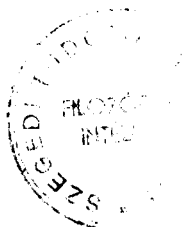
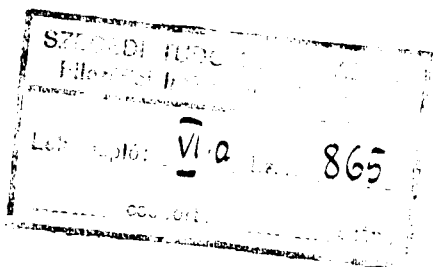
Bíráló : Dr. Erdélyi László egyet. ny. r. tanár.

Társbíráló : Dr. Fögel József egyet. ny. r. tanár.

dn. 2385

dn. 2300

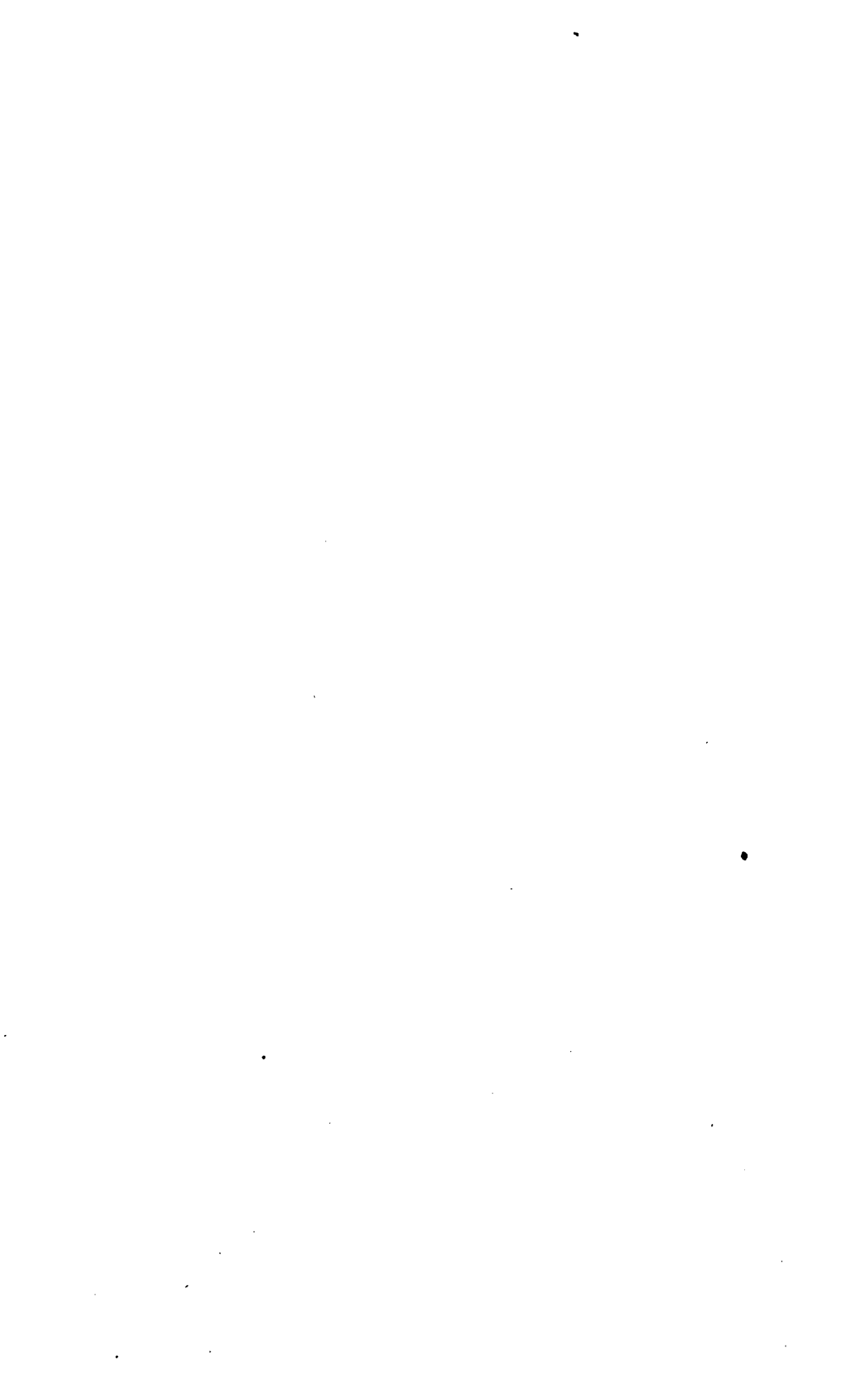

ELŐSZÓ

Értekezésem keretében Thuróczy és Bonfini történetírói egyéniségét elemeztem az összehasonlító módszer eszközének igénybevételével. Ugyanekkor tekintettel voltam Ransanusra és mai két történetírónk Erdélyi László és Hóman Bálint adataira.

Módszertani vezérelvem az volt, hogy a két forrás elbeszélte eseménycsoportot kronológiai rendben állítom egymás mellé, s így eszközlöm megállapításaimat.

Összehasonlító munkám elején a Thuróczyról és Bonfiniről szóló eddigi műveket igyekeztem röviden ismertetni, végezetül pedig tiszta képet nyújtani a két forrás értékéről, a két történetíró műhelyébe bepillantani, történetírói egyéniségüket és értéküket megalkotni.

I.

Thuróczy és Bonfini értékelése a magyar történeti irodalomban.

A Mátyás király korában élt két jeles történetírónk: Thuróczy János és Bonfini Antal írói tevékenységének méltatásával mindezideig kevés történetírónk foglalkozott. Különkülön ugyan figyelemre méltatták egyesek őket, de az alapos, minden részletre kiterjedő összehasonlító, egybevető munka elmaradt. Pedig a magyar történettudomány szempontjából egyáltalán nem érdektelen hazánk történetének egyik legfényesebb korszakában keletkezett források tudományos egybevetése, melynek célja a két ellentétes írói egyéniségű történetíró jelentőségének megállapítása, azaz helyes értékelése.

Mielőtt ehhez a munkához fognék, szükségesnek tartom röviden ismertetni a magyar történeti irodalom Thuróczyra és Bonfinira vonatkozó főbb megállapításait. Ebből is kitűnik, hogy különböző korokban milyen más szemüvegen keresztül nézték, tehát mennyire másképp látták ugyanazt a történeti munkát.

Keletkezésükkor kritika nélkül elfogadták és nagyra tartották mind a kettőt, mit a kiadások egymásutánja mutat legszembetűnőbben.

A múlt század pozitivista jellegű fejlett tudományossága már sokszor erősen szembehelyezkedik a két XV. századbeli történetíróval s értéküket igen eltérően határozza meg.

Először Helmár Ágoston foglalkozott ezzel a kérdéssel, ki alapvető Bonfini tanulmányában már a múlt század hetvenes éveiben állást foglal Thuróczy és Bonfini forrásértéke kérdésében. Műve első részében nem tartja Bonfinit szavahihetőnek, hanem mindössze a felhasznált művek kritikátlan kompilátorának, ellenben Thuróczy kútfő-értékét megbecsüli, mivel egyezik az ő pozitivista felfogásával.¹⁾

¹⁾ Helmár Ágoston: Bonfiniusnak történetírói jellemzése. Bp. 1876., Pálóczy Lajos kritikája. Századok. 1876., 854. l.

A múlt század kritikusai általában Helmár nyomán indultak s a pozitivistá történeti iskola nem tudott megbocsájtani Bonfini humanista stílusának.¹⁾ Érdekes jellemzést kapunk Fraknói Vilmos tollából.²⁾ „Thuróczy a régi iskola híve és az utolsó a középkori naív magyar krónikások közül, — mint Toldy Ferenc írja — a régi magyar történetírás épületének végzárköve, amelyet kedélyes őszinteség, vallásos hit és nemzeti érzelem, a hagyomány, ének s hivatalos kútfők drágaköveiből egyszerűen minden mesterség nélkül rakott.“ Bonfiniről kialakult véleménye egészen más: Elismeri foggyatékosságait, mégis nagyra tartja.

„Előadásában és nyelvében a klasszikai munkákat utánozza; phantasiájának gyakran szabad röptet enged, mesés elbeszéléseket szívesen vesz fel, a szereplő férfiak ajkaira hosszú beszédeket ad, amiket természetesen ő maga fogalmazott. De ennek dacára munkájának... a történetíró ma is nagy hasznát veszi.“ (538. l.).

Időrendben következnek Marcali Henrik álláspontja, aki több művében érinti a kérdést. Thuróczyról elismerőleg ír, amidőn azt állítja: „Mátyás korának ez a tudós ítélőmestere... jól értesült, hiteles és tudományossága mellett a népies hagyományokat sem veti meg.“³⁾ Ugyanő foglalkozik krónikásainkkal többször használt művében is. Thuróczyról itt már bővebben ír: „Egészen a Hunyady-ház tradíciójának hatása alatt áll s műve nemcsak a közlött adatoknál fogva fontos, hanem még inkább tán azért, mert visszatükrözteti az akkori nemzeti közvéleményt... kétségtelenül a kor hazai kútfői közül nemcsak tartalomra, hanem hitelességre nézve is ez áll első helyen.“⁴⁾

Bonfininek 1471-ig írott részét elmarasztalja: „... Bonfini műve, hitelességre természetesen nem tarthat számot.“⁵⁾

Roppant érdekes és korjellemező Beigel István véleménye-

1) Zsilinszky M.: Bonfinius A. jellemzése. Századok. 1877. Thálóczy Lajos kritikája erről Századok. 1877.

2) Milleneumi történet. IV. kötet. 533. és 547. lap.

3) Beöthy Zsolt: A magyar irodalom története. 2. kiadás. I. kötet, 147. l. Bp. 1899.

4) 5) Marczali Henrik: Enchiridion... 248., 249. lap.

nye, amely a pozitívista iskola nézeteinek összesűritése. Szűk-reszabott tanulmányában azt írja: „Nem óhajtok munkájának jellemzésébe bocsátkozni, de annyi bizonyos, hogy ha kritikailag kihüvelyezzük belőle azt a parányi történeti igazságot, mely a humanista ékesszólás kérge alatt lappang, a munkának talán egyhatod része marad meg értéknek. Véleményem szerint egy igazmondó naív krónikás többet ér a leg-elegánsabbul író felületes humanistánál.“¹⁾

E véleménycsoportok uralkodtak mindmáig történet-irodalmunkban.

Legújabbán Hóman Bálint foglalt állást e kérdésben Thuróczyról, így írván: „... általában megbízható képet ad az eseményekről. A kor egyes szereplőinek, — így pl. Laczkfi Istvánnak, — jellemzésében, azonban hibákat követett el, mert forrásul az idézett levelek és adománylevelek pártgyűlölettől sugallt elbeszélését használja fel.“²⁾

Az egyszerű nyelvezetű, igazságra-törekvő, hibákat, tévedéseket inkább csak jóhiszeműségből elkövető s emiatt mégis oly sokszor elítélt Thuróczynak legújabbán Erdélyi adott teljes elégtételt azzal az eljárásával, hogy legújabb összefoglaló³⁾ művében is jórészt Thuróczy előadására támaszkodik sok vonatkozásában.

A középkori mentalitású Thuróczyról jóval kevesebb tanulmány forog közkézen, mint amennyi történeti megbízhatósága folytán joggal megilletné, mert valahogy inkább a humanista szellemű, csillogóbb, elkápráztatóbb stílusú Bonfiniért lelkesedtek történészeink.

Részletesen egyedül Kaszák József foglalkozott vele doktori értekezésében *Thuróczy János élete és krónikája* címen. Ebben elismeri Thuróczy maradandó értékeit, kinek történetírói jellemzésében Kaszák legfőképpen krónikásunk túlzott szerénységét emeli ki, melyből következik az a beismerése is, hogy tehetsége nem elégséges a „királyok fenséges dol-

¹⁾ Beigl István: Adalék Bonfinius életének történetéhez. Századok. 1902. 88—91. l.

²⁾ Hóman—Szekfű: Magyar történet. 1. kiadás. III. k. 463. lap.

³⁾ Erdélyi László: Magyar történelem. Művelődés és államtörténet. I. k. Magyar középkor. Bp. 1930. 323., 341. lap.

gainak“ megírásához. Ennek ellentmond műve, mely széleskörű történelmi tanultságát bizonyítja.

Hóman-Szekfű Magyar története azonban csak jobb híján vette fel munkája forrásanyagába.

Ezzel ismertettem krónikásaink helyzetét a nevezetesebb kritikák tükrében.

Általában megállapítható, hogy a róluk szóló véleménykomplexum nagyjából már a múlt század 70-es éveiben is felszínre került. Birálatunkból nyilvánvaló, hogy e forrásoknak a magyar történelemre vonatkozó fontosságát minden időben felismerték. Szinte hihetetlen, hogy mindezideig még nem akadt forráskritikus, aki a két mű között már régen felismert kapcsolatot módszeresen is beigazolta volna. A következőkben megkísérelem e feladatnak tőlem telhető lelkiismeretes elvégzését.

II.

Rövid krónikatörténet Thuróczy- és Bonfiniig.

Középkori történetírásunk jellegzetes műfaja: a krónika, amelynek rendszertani főelve az időbeli egymásutániség.¹⁾ Egész középkori történetírásunk, szemben a gyakorlati állampolitikai szempontokat megvalósító ókoriéval, transcendens életszemléletet tükröz s érdeklődése a nemzeti múlt körét túlhaladja. Nem kutatja, de eredendő világnézete folytán talán meg sem értené a történelem reális összefüggéseit, hanem az eseményeket, mint az isteni gondviselés tényeit szemléli. Tárgyi összefüggést csak egyet ismer: az egész emberi nem egységét Istenben és az Ő egyszülött fiában, Jézus Krisztusban.²⁾

Amint azonban közeledünk a középkorvég irodalmához, a krónikák szemlélete mindinkább vesztit mitikus színezetéből s a valóságos élet talajára ereszkedve kezdi elbeszélni hiteles forrásadatokon alapuló történeteit.

Az összes magyar krónikák szövegrészeit, ez apró részek egyezéseit, kisebb eltéréseit Mátyás Flórián után leggazdagabban Domanovszky Sándor és Hóman Bálint hasonlították össze.³⁾

A Hóman Bálint feltételezte legrégebb magyar nemzet-történeti szövegeknek⁴⁾ helyreállítását is megkezdték Szkítia leírására vonatkozó magyar szövegekben.⁵⁾ A krónikák ősforrásának kérdésében számos magyar és külföldi forráskritikus

1) Hóman Bálint: A magyar történetírás első korszaka. Bp. 1927. I. 1.

2) Hóman Bálint: A magyar történetírás első korszaka. Bp. 1927. 211.

3) Erdélyi László: Krónikáink atyja Kézai. Szeged. 1933. 4. 1.

4) Hóman Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és a XII., XIII. századbeli leszármazói. Bp. 1925.

5) Deér József: Szkítia leírása a Gesta Ungarorumban. Magyar Könyvszemle. 1930. 3, 4. füzet.

mondott már véleményyt. Timon Sámuel első óvatos kísérlete után a tudósok hosszú sora foglalkozott a krónikák forráskritikai vizsgálatával. Ugyanezek tisztázták a krónikák nyugati forrásainak s a korunkra maradt változatok viszonyának legfontosabb vitás kérdéseit is, Mátyás Flórián, Pauler Gyula, Marczali Henrik, Domanovszky Sándor, Erdélyi László, Hóman Bálint s még többen.

Tudományos kutatásuk eredményeként most már háttározott állást foglalhatunk az egymástól különböző időben keletkezett krónikaszövegek összefüggéseiben.

P. mester, III. Béla király jegyzőjének műve az¹⁾, amely a magyar, de a külföldi történetírói közvéleményt is talán a legbehatóbban érdekelte. Anonymus megírta a magyar királyok s nemes főcsaládok eredetét, továbbá saját kora viszonyaira nézve rendkívül tanulságos honfoglalás történetet nyújtott.

Rogierius győri kanonok és Tamás spalatói főesperesnek köszönhetjük a tatárjárás igen sikerült korrajzát.

Midőn Kún László ifjú király olvasni akarta a magyarok történetét, akkor megírta számára diákja, Kézai Simon a hűni és magyar krónikát egészen a saját koráig, 1283-ig.²⁾ Benne a legfontosabb mozzanatok egyike, hogy már Attilának is bandériumai voltak, Attila magyar király volt s a magyar honfoglalást a húnok második bejövetelének tartja. (Hún-magyar azonosítás.)

Ennek a munkának bő másolata és folytatása az 1347 körül írt Óbudai Krónika (Acephalus codex). Az óbudaihoz közell áll a Hess által nyomtatott Budai Krónika³⁾ s ennek dubniczi papírkódex másolata. Az utóbbi beolvasztotta Apród János küküllői főesperes munkájába, Nagy Lajos életrajzába János minorita feljegyzéseit az 1345. és 1355. közötti hadjáratról.

Krónikáink szöveg hasonlóságainak fonalán így eljutottunk értekezésünk tárgyához. A magyar krónika-családba Thuróczy

¹⁾ Erdélyi László: Anonymus. III. Béla jegyzője Szeged, 1933.

²⁾ Domanovszky Sándor: Kézai mester krónikája. Bp. 1906. Erdélyi László: Krónikáink atyja, Kézai. Szeged. 1933.

³⁾ Domanovszky Sándor: Budai Krónika. Bp. 1902.

műve úgy illeszkedik bele, hogy az első két része főleg a képeskrónikából kiírt helyeket tartalmazza s harmadik része Küküllei János művét foglalja magában. A munka negyedik része Laurentius de Monacis velencei követi titkárnak Kis Károly megöletéséről, Mária királyné védelmére írt művét folytatta Zsigmond királytól Mátyás király utolsó évéig a saját hallomásaival és írásokból is gyűjtött adataival.

Thuróczy művét pedig Mátyás halála után Bonfini írta át humanista szellemben és stílusban.

Ha a krónikák rokoni kapcsolatáról, történetéről írunk, akkor ezek a legszükségesebb mondanivalóink. Felemlítésük azért vált szükségessé, mert nélkülük a krónikák között észlelhető hatásláncolatot nem tudtuk volna teljességgel feltüntetni.

III.

Thuróczy, Bonfini és Ransanus életrajza

Thuróczy és Bonfini történetírói egyéniségének különbözőségét faji adottságaik, származásuk, életkörülményeik és az ebből következő, egymástól lényegesen eltérő életszemléletük magyarázza meg.

Thuróczy a magyar talajból sarjadt, Bonfini az olasz föld szülötte. Már ez a tény önmagában véve is meghatározta bizonyos fokig történetírói fejlődésük irányát. Mindketten magyar történelmet írtak, de egyiküknél ez a történelem őseinek, hazájának története volt, a másik írónál pedig csak érdekes esemény-láncolat, melyet a humanista kor dívatja szerint Livius római történetét utánozva iparkodott tudományossá tenni.

Vizsgáljuk meg közelebbről mindkettőjük élete folyását, hogy fokról fokra figyelemmel kísérhessük fejlődésük főbb mozzanatait.

Szentmihályi Thuróczy János (1435—1489.) felvidéki származású, jobbmódú magyar köznemesi család sarja, valószínűleg a Hont-megyei Alsópyrben született 1435 körül. (Születése évét nem tudjuk pontosan, de 1759-ben már ügyvédi gyakorlatot folytat, tehát 23—30 évesnek kellett lennie). Mint neve is mutatja, családja Thurócz-megyei, ahol ősei Szent Mihály nevű falutól kapták nemesi előnevüket. Hogy többfelé voltak birtokaik, azt az egykorú, többnyire pereskedő okiratok tanúsítják, de hogy ezeket mikor és hogyan szerezték, arról nincs tudomásunk. A család származásáról igen eltérő a geneológusok véleménye, ezért is mellőzöm. Tény az, hogy krónikaíróink apja, Thuróczy Péter Hont megyében Alsópyrben élt. Fiának „magister“ elnevezése arra mutat, hogy iskolázott férfi volt és már gondos neveltetésénél fogva megszerezte kora általános műveltségét; s az is lehetséges, hogy tanulmányait az egyik külföldi főiskolán fejezte be, vagy Krakkóban, vagy Prágában. Az előbbi valószínűbb.¹⁾

¹⁾ Erdélyi. A pannonhalmi Szent Benedek-rend története I. k. 102. l.

Családja társadalmilag és vagyoniilag állandóan emelkedő, köznemesi család volt. János élete pályája is fokozatos előretörést, haladást mutat. Ezt a tevékenységet Miklós nevű fia folytatta, aki 1507-ben királyi udvarmester és Thuróczy vármegye főispánja lett. Vele 1536-ban kihalt a család férfiága.¹⁾

Thuróczy János utolsó középkori szellemében írt, krónikafrónk tehát családos ember volt. Eddig csak papok írtak krónikát. Feleségéről csak annyit tudunk, hogy Fruzeindnak hívták és házasságukból két fiú és két leány gyermekük született.

Thuróczy János 1459-ben szerepel először az okiratokban, mikor saját maga ügyvédjeként pereskedik. Ettől kezdve többször találkozunk nevével, mert korának szokása szerint igen sok birtokpere volt.

1465-ben a sághi kolostor ügyvédje egy 1469-ben kiadott okirat „Curie regie notarius“-nak, azaz a királyi kúria jegyzőjének nevezi. A kisebb kancellária vagy királyi kúria az a főhatóság, mely bírói okleveleket adott ki. Ezeket a jegyzők (notariusok) írták, kiknek előljárói az ország rendes bírónak (a nádornak és kir. udvar bírónak és a kir. kancellárnak vagy kir. személynöknek) protonotariusai, az ítéldmes-terek voltak. Ezen hivatalában szélesedett látóköre, hiszen ha neki az országos ügyek intézésében nem is volt sok része, hivatalánál fogva személyes összeköttetésbe került az ország vezető embereivel, kiknek szóbeli közlései értékes forrásai lettek a későbbi történetírónak.

Nemsokára azonban nem tudni mi okból, ismét visszatér a sághi szerzetesekhez, kiknél a konvent jegyzője lett. Jogismerete itt is jelentős mértékben bővíthetett, mert ekkor ismerte meg teljes részletességgel a szerzetesek birtokviszonyait s a hiteles hely hatáskörét gyakorlati tevékenysége alapján.

1481-ben ismét a királyi kúria jegyzője. Mátyás király többi jegyzőtársával együtt Esztergom vármegyébe küldi ki egy peres ügyben. Thuróczy ekkor Báthory István országbíró törvényszékénél működött, aki 1486. március 29-én homo regiusnak jelölte ki Bánffy Miklós pozsonyi gróf ügyében.

¹⁾ Kaszák. 11. l.

Az 1486. évben éri el életének legnagyobb méltóságát: Szeptember 29-én már protonotáriusi, azaz királyi ítélőmesteri tevékenykedést fejt ki. Az ítélőmesterek fontos hatáskört töltöttek be. Ok vezették a főnökhöz került pereket az ítélet kihirdetéséig. Joguk volt az ország bíróit helyettesíteni. Nevükben ítéleteket hirdethettek és azokat bírójuk pecsétjével meg is pecsételhették. Jövedelmük a kiadott oklevelek után fizetett és törvényesen szabályzott taksák egy része volt.¹⁾

Thuróczy személynöki ítélőmester lett. Bírája Drági Tamás személynök igazi jóakarója. Úgy látszik, baráti kapcsolatok is fűzték őket össze. Thuróczyt ő biztatta történeti művének megírására.²⁾ Már törvényszéki jegyző korában protonotáriusa Hasságghi István „édes ura” kívánságára foglalkozott először a történetírással. 1481—85 között írta meg ennek buzdítására Kis Károly király történetét. Drágival „a hosszú tétlenség óráiban” gyakran jöttek össze és vitatkoztak történelmi kérdésekről. Végül is Thuróczy engedett Drági „édes és gyönyörteljes szavainak” és komolyan kezdett foglalkozni a magyar nemzet történetével. Ezért ajánlotta a *Chronica Hungarorum* első felét Dráginak. Krónikája megírásához 1485-ben fogott július 29-e után, mert már megemlíti Tuln elfoglalását. Műve a hunok és magyarok scythaiabeli történetétől kezdve 1487. augusztus 17-ig, vagyis Bécsujhely elfoglalásáig terjed, tehát még 1487-ben befejezte művét, mely nagyrészt kompiláció, mégis ő a Hunyadiak korának legkiválóbb forrása.

Először Brűnnben 1488. március 20.-án adták ki *Chronica Hungarorum* címen, de kelendőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a második kiadás még ugyanazon év június 3-án kétféle példányban került ki Rátdolt Erhard nyomdájából Augsburgban. Az augsburgi példányoknak teljes és hiányos példányai vannak. A hiányosak 172, a teljesek 174 lapból állnak. A németek a hiányos példányokból szándékosan kihagyták Mátyás győzelmeit, nehogy megsértsék nemzeti öntudatukat.³⁾

¹⁾ Kaszák. 10—15. l.

²⁾ U. o. 181. l.

³⁾ Varju Elemér: Thuróczy krónika kiadásai. Magyar könyvszemle 1902, 372. l.

Thuróczy nem sokkal élte túl élete nagy művének kiadását. 1488. júniusában még működik a kúriában, de többet nem tudunk róla. Halála éve tehát még nincsen pontosan megállapítva; valószínűleg az 1489. vagy 1490. évben halt meg.¹⁾

Thuróczy krónikáját még a XV. században német nyelvre is lefordították. A heidelbergi egyetemi könyvtár őriz egy ilyen kéziratot. A *berni* egyetem kéziratát, mely a hiányos augsburgi kiadás másolata, *Bougarsius Jakab* adta ki *Rerum Hungaricarum scriptores varii*. Frankfurti. 1600. című gyűjteményében.

Schwandtner György is kiadta ugyanezt a gyűjtést *Sriptores rerum Hungaricarum veteres et gemini*. Vindobonae. 1746. Thuróczy krónikája az első kötet, mely 1766-ban Bécsben külön is megjelent.

*

Másik XV. századbeli jeles történetírónk az olasz származású *Bonfini Márk Antal*. Rövid élettörténete a következő: Ascoliban (Ancona) született 1434 körül, meghalt Budán 1503-ban.²⁾ E két évszám között rendkívül érdekes, igazi kora-renaissance életet élő emberi élet húzódik. Olaszországban már az egyéniség szabad kifejtésére törekedtek ebben a korban, a középkor kollektív irányú nevelésének visszahatásaként. Ilyen új szellemet sugárzott Bonfini egész lénye. Fiatal koráról nem sokat tudunk. 1473-ban iskolamesterré, *maestro di scuola*, választották a Loreto melletti *Recanati* városban. Működése alatt bőséges alkalma nyilhatott saját maga állandó továbbképzésére, valamint a renaissance szellemének minél szélesebb rétegekben való terjesztésére. 1479-ben három évre megerősítik akadémiai tanárságában, nehogy a hírneves mester eltávozzék a városból. Tisztelet-díját 120 aranyra emelték. Megbízó levelében meghatározták, hogy a görög és latin remekírókat, valamint grammaticat és költészetet köteles tanítani. A görög és római klasszikusok stílusának hatása erősen érezhető történeti művében is. 1486-ig volt tanár Recanati-ban. Közben akadémiai rektor is volt. Műveltségével, munkáival, főleg klasszikus fordításaival európai hírnevet szerzett

¹⁾ Kaszák 16. l.

²⁾ Beigel Istvan 89. l.

magának. Nős, családos ember volt. Ferenc nevű fia orvosnak készült, s a pápai udvarnál (VII. Kelemen) kapott alkalmazást.

Bonfini 1486-ban Ausztriában, Retz városában találkozott Mátyás királlyal és Beatrix királynéval. A IV. D. 7 könyvében maga számol be erről az útról, mikor a királyi párnak öt művét adta át. A simulékony olasz megnyerte Mátyás király tetszését, meghívta őt tudósai közé és az a kitüntetés is érte, hogy Beatrix királyné felolvasója és Mátyás királynak pedig udvari történetírója lett. Megbízást kapott egy hatalmas történeti munka megírására a hunok történetétől kezdve a Hunyadiak koráig.

Ez a munka csak Mátyás halála után 1495-ben készült el II. Ulászló parancsára, ki jutalmul Bonfini Antalt és Ferenc nevű fiát 1492-ben nemessé tette.

Bonfini csodálatosképen jól érezte magát II. Ulászló udvarában is. Ügyessége és hízelgése a király kedvelt embe-révé tették és ámbár a Mátyás alatt virágzó renaissance napja a nagy király halálával letűnt, ő mégis Budán maradt és itt halt meg 1503-ban. A Szent Margit kápolnában temették el.

Bonfini munkái : Philostratos : De vitis Sophistarum című művének és Hermogenes : Ars rhetoricájának fordítása. Herodiani Historiarum libri VIII.; Libellus de Corvinae domus origine. *Basiliae* 1577. (Mátyás királynak ajánlva.) 516 l. Utóbb beleszötte a magyar király történetéről írt munkájába : Symposion Beatrices (*Basel* 1572 és 1621).

Legfontosabb munkája Magyarország története : Rerum Hungaricarum Decades címen, melyben Szkitia leírásától 1495-ig beszéli el az eseményeket. Az első részben jobbára Thuróczy krónikáját írja át, majd saját korától, 1468-tól kezdve önálló és pontos értesüléseken nyugvó kútfőt jelent a mai történészek számára is. Először csak 1543-ban Baselben jelent meg Brenner Márton kiadásában. Ez csak a Mátyás király koronáztatásáig terjedő részt, tehát a három első de-ast tartalmazza.

c Egy részét Heltai Gáspár is kiadta 1565-ben Kolozsvárott, Historia incltyti Mathiae Hunyadi regis Hungariae címen. A munka még ezután is sok kiadást ért el, de ezek

többször nagyon hiányosak és hibásak voltak. Első és jó kiadás Bél Károly érdeme: Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum libri XLV. ab origine gentis ad annum 1495. Editio septima Lipsiae 1771. címen.

Heltai Gáspár latinból átdolgozva adta ki Kolozsváron 1575-ben: Chronika a magyarok viselt dolgairól. Zwittinger szerint 1606-ban lefordították magyarra is és Soterius György szerint belga nyelvre is Bonfini főművét, de egyik kiadás se ismeretes ezek közül.¹⁾

Bonfini életrajzát bővebben megírták: Gr. Kemény József: Új Magyar Múzeum. 1854. Helmár Ágost: Értekezések a tört. tud. köréből. 1876. Zsilinszky Mihály: Bonfini jellemzése. Századok. 1877. Beigel István: Adalék.

*

Szövegegybevetéseink folyamán Ransánusra is kitérünk, tehát az ő életéről is szólnunk kell néhány szót. Ransanus Péter olasz humanista Palermóban született 1428-ban. Korán dominikánus rendbe lépett, majd *Luzern* püspöke lett. Világtörténelmet írt. Magyarországra Ferdinánd, nápolyi király követként küldte és itt ismerkedett meg a magyar viszonyokkal. Történeti munkáját is Mátyás királynak ajánlotta, az *Epitome Rerum Ungaricarum* címen. Művében Magyarország leírását és történetét adja a húnoktól II. Lajosig. Munkáját Zsámboki adta ki először 1558-ban és azóta már öt kiadást ért el. 1885-ben Mátyás Flórián adta ki a *Historiae Hungaricae fontes domestici* IV. kötetében. Legújabb kiadása sajtó alatt van. Juhász László *Bibliotheca*...

¹⁾ Legújabban Fögel József, Iványi Béla és Juhász László adják ki, most van sajtó alatt. (*Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Lipsiae.*)

IV.

Részletes szövegegybevetés.

Értekezésem alábbi részében részletes kritikai összehasonlításokat fogok nyújtani. Ezt megelőzőleg azonban vázlatos képet adok a Zsigmondtól Mátyásig terjedő korról

Zsigmond megkoronázásától Sabác viadaláig nem egészen 100 esztendő telt el. De ez az időszak a legjelentősebbek egyike nemzetünk történetében. Zsigmond, aki ötven évig ült szent István trónján, a magyar lovagkor és a renaissance határán uralkodott és ehhez a félszázados korhoz jelentőség tekintetében csak az első szent király és II. András kora hasonlítható. Amaz a nyugati keresztény kultúrközösség részévé tette a nemzetet, ez pedig a keresztény középkorból bevezette a lovagkorba. Zsigmond első éveiben még az Anjouk európai nivójú nagy magyar államférfiai voltak hatalmon, életének végén már föltűnnek a XV. század második felének történelmi alakjai.

A másik nagy uralkodó, Mátyás alatt lesz hazánk renaissance-állammá. A nacionalizmusnak ekkor kialakuló kezdeti formájában élesen kiemelkedik Mátyás nemzeti öntudata, s miként az Árpádok alatt, a király ismét a nemzeti autonomia képviselője, az állam és uralkodó differenciálatlan egységbe olvad, az állam hatalma és dicsősége egyuttal a király hatalmát és dicsőségét is jelenti. Alatta volt utoljára nagy hatalom hazánk, a büszke Bécs meghódolásakor még egyszer felragyogott a magyar dicsőség csillaga, hogy azután hosszú évszázadokra letűnjék.

Ebben az évszázadban vált hazánk nyugati műveltség és kereszténység védőjévé. A török Zsigmond uralkodásának első éveitől be-betört Európába, s 1453. május 29-én elnémultak Bizanc keresztény templomainak tornyai, hogy évszázadokon, s talán az idők végéig ne halljon harangzúgást a Boszporus. Az európai hatalmak és a Szentszék ijedt tekintete Magyarországra esett, amely még egy időre támadó

hadjárataival feltartóztatta az előretörő Ozmán áradatot. De Mátyás már inkább csak védekező hadjáratokra szorítkozott, s uralkodása alatt a Duna—Száva vonala képezte a török birodalom határát. De ekkor még mindég szilárdan tartotta magát hazánk.

Ennek a kornak a történetét fogjuk összehasonlítani Thuróczy János és Bonfini Antal krónikáiban. Szándékunk megállapítani az eltéréseket és összehasonlítani Ransanus Péter kevésbé jelentős adataival és két élő történetírónk, Erdélyi László és Hóman Bálint meglátásaival. Erdélyi László a krónikákon kívül az egykorú oklevelek és feljegyzések felkutatásával és beható tanulmányozásával elért eredményeket művelődéstörténeti rendszerbe foglalva hosszú évtizedek munkájának gyümölcsét bocsájtotta a „Magyar történelem“ című művében a nemzet rendelkezésére.

1. Zsigmond megkoronázása és a lázadók megbüntetése.

Thuróczy IV. könyvének 3. fejezetében ír Zsigmondnak magyar királlyá való koronázásáról. A királykoronázó országgyűlés idejét a következőkben jelöli meg:

„... Anno domini
MCCCLXXXVI. ea videlicet
anni ipsius aetate, cum ver,
suavi avicularum modula-
mine gratissimum, posteros
sui cursus propinquans ad
limites, venienti fervidae aestati,
rubentibus hospitium
decoraverat, rosis, geminique
currum vehentes Phoebi,
altiores aetheris conscendebant
ad gradus, ad magnum scilicet
diem Pentecosten in Albam
regalem convenerunt.“

Bonfini ugyancsak pünkösdre teszi¹:

„Frequentissimum Albae
conventum Maria edixit,
diemque Pentecosten conventui
praestituit.“

Thuróczy szerint Mária királyné akkor sírva beszédet mondott a nemesek gyülekezete előtt és kérte őket, hogy

¹ 265. 2. D.

férjét, Zsigmondot fogadják el magyar királynak, mert egy nő uralma semmiképen sem alkalmas egy izgalmas nemzet (impetuosa gens) kormányzására. Bonfini pedig azt írja, hogy Mária jobbjára állította Zsigmondot, s utána közli sokkal részletesebben,¹⁾ két és fél hasábon a beszédét, amely után a királyné levette fejéről a Szent Koronát²⁾ és azt Zsigmond fejére téve, átadta neki a kormánypalcát is. Ezt azonban Thuróczy nem említi.

Mindkét krónikairó szerint ezen beszéd után, pünkösdi ünnepén Zsigmondot magyar királlyá koronázták. Bonfini szerint³⁾ Boldogasszony templomában szabályszerűen (rite) az esztergomi érsek koronázta meg. Az összes fejedelmek, főurak, püspökök, nemesek és követek hűséget esküdtek neki. A koronázás esztendejét Bonfini is 1386-ra teszi.⁴⁾ Ugyanezt az évet írja Ransanus is.⁵⁾ Ezzel szemben Hóman Bálint 1387. március 31-et tartja a koronázás napjának,⁶⁾ s 1387. márciust ír Erdélyi László is.⁷⁾ Mindkét történetírónk szerint, az esztergomi szék üresedésben lévén, a koronázást Benedek veszprémi püspök végezte, mivel a koronázásra illetékes esztergomi érsek után következő kalocsai érsek nápolyi párti volt. Erdélyi és Hóman szerint Mária Zsigmond koronázásakor még fogságban volt, sőt — amint Erdélyi László írja, — azért koronázták meg Zsigmondot királlyá, hogy nagyobb tekintéllyel teremthessen rendet és tehessen lépéseket a királynő kiszabadítására,⁸⁾ amint ezt a velencei követ ajánlotta.¹⁾

Zsigmond megkoronáztatása után, a királynő megboszulására hadat vezetett a délvidékre Horváti János és lázadó társai ellen.⁹⁾ Erre a megtorló hadjáratra különösen Mária királynő ösztökölte Zsigmondot. Az elfogottakat azután Pécssett

1) 266. l. A.-tól 267. l. C.-ig.

2) 267. l. C.

3) 267. l. C. D.

4) 267. l. D.

5) l. 20.

6) 186. l.

7) 281. l.

8) 281. l.

9) Thuróczy. 4. f., Bonfini. 267. l. E.

lefejezték, Horvátit pedig lófarkhoz kötözve a város utcáin hordozták végig, majd tüzes fogókkal kínozták, végül felnégyelve elrettentő például a város kapuira kiszégezték. Thuróczy krónikájából megtudjuk azt is,¹⁾ hogy Pál nevű zágrábi püspök is résztvett a lázadásban, akinek a nevét Bonfini nem említi. Sem Thuróczy, sem Bonfini évszámot nem adnak, Erdélyi 1393-ra,²⁾ Hóvam 1394-re teszi.³⁾

Héderváry Kont István és társai közül Bonfini szerint⁴⁾ egyedül Korpádi János tudott elmenekülni, aki éber alvó volt. A két krónikás azt írja, hogy a 32 nemes kivégzése volt a Zsigmond elleni villongások forrása. Thuróczy még hallotta a róluk szóló éneket,⁵⁾ erről Thuróczy a kis nikápolyi csata és Mária halála után ír, míg Horváti leveretését a koronázás után teszi. Ugyanezt a sorrendet követi Bonfini is.⁶⁾

2. Moldvai és havasalföldi háborúk, Mária halála.

A koronázást követő negyedik esztendőben Zsigmond a pártos István moldvai vajda ellen hadat vezetett.⁷⁾ Miután a király a vajdát legyőzte, ez lábai elé borult és kegyelemért könyörgött. A vajda beszédét és az erre adott királyi választ Bonfini egy hasáb terjedelemben⁸⁾ sokkal bővebben közli, mint Thuróczy és megemlíti a vajda beszédében a hűtlenség okait, valamint ígérését is, ami már Thuróczynál nincs meg.

Zsigmond havasalföldi hadjáratának leírásában, amely a szövetséges oláh és török sereg megfutamításával és Kis-nikápoly elfoglalásával végződött, Bonfini⁹⁾ és Thuróczy¹⁰⁾ között nincs eltérés. A csatát mindketten Zsigmond uralkodásának hatodik évére teszik, sőt Bonfini¹¹⁾ széljegyzetekben az

1) Thuróczy. 4. f.

2) 282. l.

3) 195. l.

4) 269. II. C.

5) Th. 7. f.

6) 269. I. E. 270. I. E.

7) Th. 5. f. Bonfini. 267. II. E. 268. II. D.

8) 268. I. C.-től II. C.-ig.

9) Bonfini. 268. II. D.-től 269. I. B.-ig.

10) 6. f.

11) 269. II. B.

évszámot is feltünteteti (1392). Ezzel szemben Hóman¹⁾ és Erdélyi²⁾ az 1395. évet írják. Bonfini megjegyzi, hogy ez volt a török első megjelenése Európában.³⁾ Ezzel szemben az a való, hogy már 1356-ban megjelentek a törökök európai földön, 1366-ben vereséget szenvedtek Nagy Lajostól és 1389. júniusában a Rigómezőn legyőzték a szerbeket, miáltal Szerbia török uralom alá került.⁴⁾

A király Budára hazatérőben útközben értesült felesége haláláról, tény azonban, hogy még Erdélytől keletre, az ország határán kívülről intézkedett Zsigmond a lóról leesett felesége állapotáról.⁵⁾ A halál közelebbi okát sem Bonfini, sem Thuróczy nem tüntetik fel, csak mindketten súlyos betegséget írnak.

Mária halála okot szolgáltatott László lengyel királynak arra, hogy érvényesíteni próbálja magyarországi trónigényét felesége Hedvig révén, aki Máriának testvére volt. Ezért hadat indított az ország ellen. A háború veszélyét mindkét krónikás állítása szerint Kanizsai János esztergomi érsek hárította el, akiről Thuróczy ezeket írja :

„... Nisi Reverendissimus Dominus Joannes de Canysa, archiepiscopus Strigoniensis, multo armatorum coetu, regni confinia munivisset, ambitiosus princeps, absente rege Sigismundo, regimen eius non minus turbare potuisset.“⁶⁾

Bonfininél a következőket találjuk :

„Nimirum haud parvas in Hungaria turbas Polonus ipse suscitasset, nisi Joannes Kanysa, Strigoniensis metropolita, vir consilio opibusque potens occurrisset, quippe qui absente rege, et auditu Sarmatarum adventu, cum tumultuario mox exercitu obviam profectus, auditum in finibus occlusit, Sarmaticoque bello Ungariam liberavit.“⁷⁾

1) 196. l.

2) 232. l.

3) 268. II. D.

4) V. ö. Hóman. 190—191. l. — Erdélyi. 282. l.

5) Erdélyi.

6) R. 6. f.

7) Bonfini. 269. I. D.

Erdélyi¹⁾ és Hóman²⁾ egyaránt azt írják, hogy az esztergomi érsek diplomatikusan fellépésével háború nélkül megszüntette a veszedelmet.

Bonfini³⁾ elmondja, hogy Zsigmond, miután Budára visszatért, Máriát keservesen megsiratta, ünnepélyes temetést rendezett és a holttestet Fehérvárott atyja kápolnájában temette el. Thuróczy jegyzet alatt ezt írja: „Chr. Bud. tradit illam in ecclesia Varadiensi sepultam fuisse.“⁴⁾ Erdélyi szerint⁵⁾ a király a primást küldte el maga helyett a temetésre.

3. A nikápolyi vereség.

Zsigmond a veszedelmesen terjeszkedő török ellen uralkodásának tizedik esztendejében, 1396-ban mozgósította birodalmának fegyveres erejét, amelyhez Thuróczy és Bonfini felsorolása szerint a burgundi herceg, a frankok és gallok is csatlakoztak.⁶⁾ Bonfini⁷⁾ felsorolja a keltákat (gallokat és frankokat) és belgákat (a burgundi herceg népét) is, akiket Thuróczy nem említ. Hogy mekkora volt a sereg, egyik krónikaíró sem közli, de mindketten azt írják, hogy a „sok lándzsaheggyel a leszakadó égboltot is fel tudták volna tartani“.⁸⁾ Ezt hallván Bajazethes, — akiről Bonfini azt írja, hogy többnyire Chaladinusnak hívták,⁹⁾ Thuróczy szerint pedig a török származású Secundinus-családból eredő Miklós, a senaiak püspökéhez, Aeneashoz írva, Chalapinusnak nevezi — egész népét fegyverbe szólította, mint Bonfini írja: nehogy kiűzessék Európából.¹⁰⁾ Szerinte „calendis Octobris ad maiorem Nicopolim Sigismundus castra movit“.¹¹⁾ Thuróczy szerint: „Ea ipsius anni aetate, cum vites suis fructus dulciores cultoribus red-

¹⁾ 228. l.

²⁾ 197. l.

³⁾ Bonfini. 269. l. D.

⁴⁾ Th. 6. f.

⁵⁾ 282. l.

⁶⁾ Th. 8. f.

⁷⁾ Bonfini. 271. l. A.

⁸⁾ Th. ö. f., Bonfini. 271. l. B.

⁹⁾ Bonfini. 271. l. C.

¹⁰⁾ Bonfini. 271. l. C.

¹¹⁾ Bonfini. 271. l. B.

debant, circa festum videlicet Sancti Michaelis Archangeli (szept. 29.) in campo castris maioris Nicopolis, sua castra fixit.“ Thuróczy adata mindenesetre megbízhatóbb, mint Bonfinié. Erdélyi szerint szeptember 28-án folyt le a csata¹⁾ s ugyanezt írja Hóman is, ki szerint szeptember 10-e körül ért Zsigmond Nikápoly várához.²⁾ — A csata leírása Bonfininél részletesebb,³⁾ mint Thuróczynál.⁴⁾ Thuróczy szerint a frankok harcmódorához tartozott, hogy lovaik visszafutottak a táborba, míg Bonfini szerint⁵⁾ azért futottak vissza a lovak, mert megijedtek a csatazajtól. — Erdélyi Thuróczy felfogását vallja,⁶⁾ míg Hóman szerint a tönkrement francia sereg kisebb része futásban keresett menedéket, s ezek láttára futott meg a sereg.⁷⁾ Az elesettek számáról Thuróczy nem ír. Bonfini szerint 20.000 keresztény és 60.000 török maradt a csatátérén.⁸⁾ Zsigmond a Dunán át Konstantinápolyba menekült, onnan Rhodusba, Dalmáciába, majd Horvátországba jött. Bonfini Thuróczyyal szemben azt is megemlíti, hogy a király az Aegei és Jóni tenger érintésével jött Dalmáciába.⁹⁾

4. Zsigmond királyt leteszik, majd felemelik a bárók.

Másfélétét időzött Zsigmond a tengerparton,¹⁰⁾ Bonfini szerint Dalmáciában,¹¹⁾ mialatt Vajdafi István és Simontornyai István pártot ütöttek ellene, majd a két Kanizsai: János és István, valamint Maróthi János bán segítségével hazajött az országba. Újabb három és fél év telt el,¹²⁾ s ezalatt nőttön-nőtt az elégedetlenség a királlyal szemben. Az okokat Thuróczy

1) Erdélyi. 283. l.

2) Hóman. 198. l.

3) Bonfini. 281. l. D.-II. B.

4) Thuróczy. 8. f.

5) Bonfini. 271. II. A.

6) Erdélyi. 283. l.

7) Hóman. 198. l.

8) Bonfini. 271. II. B.

9) Bonfini. 271. II. B.

10) Th. 9. f.

11) Bonfini. 272. l. C.

12) Thuróczy. 9. f. — „Post restituum Regem iam annus quartus agebatur“ — írja Bonfini 272. l. D.

és Bonfini egyaránt felsorolják.¹⁾ Letették a trónról és Garai Miklós nádor fiainak, Miklósnak és Jánosnak őrizetére bízva, a siklósi várba zárták.²⁾

Az elfogatás napját Thuróczy nál így találjuk:

„... Millesimo quadringentesimo primo dominice incarnationis anno, ea scilicet parte anni eiusdem, cum ver illud foecundissimum, tauro duce, medios tepido sub aestu ministrabat dies, arboresque, rigida hyemis austeritate, virentibus spoliatis foliis floridis vestierat frondibus, videlicet die, qua mater ecclesia, certaminis sancti Vitalis, gloriosum decantat triumphum.“

Bonfininél:

„Anno salutis quadringentesimo primo, supra millesimum, festo Vitalis die...“³⁾

Itt ismételtén látjuk, hogy a költőies időkörülírásokban Thuróczy humanistább, mint Bonfini.

Zsigmond fogsága alatt az elégedetlenkedők behívták Nápolyból Lászlót.⁴⁾ Bonfini szerint László király Dalmáciában, Jadrában (Zárában) kikötött, hogy hírt kapjon. A jadraiak nagy tisztelettel fogadták, mint magyar királyt, noha a budai vár és több más királyi birtok a felsőmagyarországi részekkel, melyek Morva felé esnek, hűek maradtak Zsigmondhoz. Néhány napig maradt Jadrában, pár hajót várt be, valamint a magyarországi és apuliai híreket.⁵⁾ Thuróczy erről nem ír.

Bonfini krónikájának Garainének fiaihoz intézett intelme és beszéde, melyet Zsigmondról tartott,⁶⁾ bővebb, mint Thu-

¹⁾ V. ő. 9. f. és 272. I. DE.

²⁾ Bonf. 271. II. C. — 272. II. C., Th. 9. f.

³⁾ 272. I. E.

⁴⁾ Th. 10. f. — Bonf. 272. II. C. — 273. I. A.

⁵⁾ 272. II. E. — Bonfini krónikájának 273. I. B.—274. I. C.-ig terjedő részében elmondottak, melyek Zsigmond fogságára és szabadulására vonatkoznak, megegyeznek a Thuróczyéval. 10. f.

⁶⁾ 273. I. D.—II. C. és 273. II. C.—274. I. B.

róczynál, ki a továbbiakban csak annyit ír, hogy a királyt szabadulása után Garainé a morvai gróf területére vezettette. Bonfini szerint¹⁾ Morva-, majd Csehországba ment. A ciliai (cillei) gróf, akinek nőtestvérét eljegyezte („... sororem eius Barbaram desponsavit.“),²⁾ segítségére sietett. Mind ennek a híre elterjedt Magyar-, Német- és Franciaországban. Bonfini³⁾ Borbálát Cillei leányának írja s Thuróczy is leányának írja.⁴⁾ Ransanus szerint Cillei Hermann leányát jegyezte el Zsigmond⁵⁾ és ezt írja Hóman is,⁶⁾ míg Erdélyi csak annyit ír, hogy Zsigmond eljegyezte a kilencéves Cillei Borbálát.⁷⁾

Majd Bonfini⁸⁾ részletesen leírja, hogy milyen hatással volt Lászlóra Zsigmond kiszabadulásának és visszatérésének a híre. Thuróczy csak pár szóval emlékezik meg erről.⁹⁾ Szerinte „azt mondják“, hogy László levelet is írt Zsigmondnak, melyben megmagyarázta lépését, s kérte, hogy a fellázadt urakkal megfelelően bánjon el. Bonfini¹⁰⁾ közli is a levelet, majd¹¹⁾ László további életéről ír, ami Thuróczynál nincs meg.

Zsigmondnak a fogságból való kiszabadulása és Csehországból történt hazatérése után írja le Thuróczy a körösudvarhelyi gyűlést,¹²⁾ melyen a király elleni lázadók súlyosan lakoltak. Nyilvánvaló, hogy itt az időrendet nem tartja be, mert Körösudvarhelyen 1397-ben hívtott össze országgyűlést Zsigmond,¹³⁾ a nikápolyi csatából való visszatérése után. Thuróczyt követi Bonfini is a körösudvarhelyi országgyűlés leírásában.¹⁴⁾ (Keures Duarhelt ír.)¹⁵⁾ Thuróczy azt írja, hogy

1) 274. I. C.

2) 274. I. C.

3) 294. I. C.

4) Th. 25. f.

5) ind. 21.

6) 213—214. l.

7) Erdélyi. 286. lap.

8) 274. II. A.—275. I. A.

9) Th. II. f.

10) 274. II. E.—275. I. A.

11) 275. I. B.—II. C.

12) Th. 12. f.

13) v. ö. Erdélyi 283. l., Hóman 1387-et ír 205. l.

14) 275. II. C.—276. II. C.

15) 13. f.

Vajdafi és társainak bűnhődésével a király ellen szított összes áskálódások elnémultak, s nyugodtan birtokolta jogarát, belső ellenség többé nem háborította. Ezzel önmagának mond ellen, mert előbb¹⁾ a harminckét nemes kivégzésénél azt állítja, hogy a királynak ez a tette okozta azokat a belső viszályokat, melyek a hamu alatt tovább éltek s élete utolsó napjáig bizonytalanná tették uralkodását. De helytelen ez a megállapítása azért is, mert Körösudvarhely után történt, hogy Zsigmondot kétszer is letették a bárók, másodszer 1402. karácsonyán Nagyváradon, (sem Bonfini, sem Thuróczy nem ír róla) s meghívták a trónra Lászlót, kit az esztergomi érsek Zágrábban 1403. augusztus 5-én meg is koronázott.²⁾

5. Huszita és török háborúk.

Thuróczy elbeszéli³⁾ Zsigmond római császárrá választását és Galambóc ostromát, amiről Bonfini nem ír, hanem Vajdafi és társai bűnhődésének megírása után⁴⁾ kitérést enged meg magának, ami Thuróczynál nincs meg: „Res interea Ungaricas aliquantisper dimittamus et de Venceslao et Sigismundo fratribus, et quid huic cum altero intercessit, haud ab re iam referendum esse duximus.“

Thuróczy csak röviden ír a husziták eredetéről⁵⁾ és egy másik, ismeretlen alapítójú szektáról. Bonfini megnevezi őket: adamitáknak hívták és a belga Piccardus volt az alapítójuk,⁶⁾ melynek tagjai az élvezet vágyának a kielégítésére törekedtek s melyet maguk a husziták irtottak ki. Bonfini ezzel szemben hoszasan tárgyalja a husziták történetét, Husz fellépését, működését, tanait.⁷⁾ A husziták fellépése szolgáltatott okot Zsigmond cseh háborúira. Thuróczy csak pár szóval utal erre⁸⁾ Siskával kapcsolatban s utána megemlíti, hogy levere-

1) Th. 7. f.

2) V. ö. Erdélyi. 287. l., Hóman. 217. l.

3) 13. f.

4) Bonfini. 276. l. D.

5) 14. f.

6) 297. l. A.—C.

7) 276. ll. A.—277. l. D.

8) 15. f.

tése miatt hívta egybe az egyetemes zsinatot Zsigmond, remélve, hogy ott a huszitákat ártalmatlanná teszik. A zsinat Huszt és tanítványát, Jeromost tűzhalálra ítélte. Bonfini először Husznak és Jeromosnak a konstanzi zsinatra történt meghívásáról és kivégzéséről ír, utána mondja el igen részletesen a csehek elleni hadjárat történetét, Siska (Ziska) küzdelmeit tizenhat hasábon.¹⁾

Thuróczy felfogása téves, amikor a konstanzi zsinat egybehívását úgy tünteti fel, mint Zsigmond leveretésének okozatát, mert a való az, hogy a csehek éppen Husz megégetése miatt fogtak fegyvert, tehát csak a máglyahalál után került sor a csehek elleni háborúkra. Egyébként sem Thuróczy, sem Bonfini évszámokat nem közölnek. Thuróczy szerint Siska a Zsigmond ellen viselt harcban esett el,²⁾ Bonfini szerint: *pestilentia correptus obiit*.³⁾

1415-ben volt a boszniai háború⁴⁾ Hervoja spalatói herceg ellen. Erre az időre esik Losonczy István vajda erdélyi hadjárata a törökkel szövetséget kötő Dán vajda ellen.⁵⁾ Thuróczy és Bonfini leírásában nincs eltérés.

Két ízben verte meg a törököt Péterfia Miklós a Temesközben.⁶⁾ Az első csatában Bosznia királya, Ikács⁷⁾ is elesett. A második hadjárat leírásában Bonfini Thuróczynál részletesebben közli, hogyan támadta meg Miklós a törököt⁸⁾ „... a fronte cum pauco exercitu, a lateribus rusticana turba iumentis insidens, hostem invadit... Turci se ad innumero Panonum exercitu circumventos esse rati... confunduntur omnes...“ A keresztények a csata hevében, hogy egymást ismerjék, az Istent, (Bonfininél Krisztust)⁹⁾ és Szent Mihály nevét kiáltozták. Thuróczy szerint a törökök is átvették ezt,

1) Bonfini. 277. II. D.—285. II. D.

2) Th. 15. I.

3) Bonfini. 283. I. C.

4) Th. 16. f., Bonf. 286. II. D.—287. I. E.

5) Th. 17. f.—Bonf. 286. I. E.—II. E.

6) Th. 18. f., Bonf. 268. II. E.—287. II. C.

7) Th.-nál Klach.

8) 287. II. B.

9) 288. II. B.

de később csak Mihályt kiabáltak. Bonfini erről nem ír. A két hadjárat időpontját egyik krónikaíró sem tünteti fel. Thuróczy, aki a Losonczy István veresége után ír erről, így kezdi: *multoties aevo eodem. . . De közelebbi meghatározást nem ad. A második hadjárat idejére vonatkozólag Bonfini ennyi felvilágosítást ad: „Haud multo post tempore. . .“*¹⁾

Zsigmondot 1420-ban Csehország királyává koronázták.²⁾ Bonfini az évszámon kívül azt is megjegyzi, hogy ekkor már 34 éve uralkodott Zsigmond. Mindkét krónika egyformán állítja, hogy egyeseket magas méltóságokba emelt, nemcsak nemeseket, de parasztsorban levőket is. Európa minden részéből meglátogatták udvarát és annak fényét mindenki csodálta. Még Spanyolországból is jöttek és eljött Lusitania (Portugália) királyának a fia is írja Bonfini.³⁾ Thuróczy szerint sok német és olasz fordult meg itt és Portugália királya is meglátogatta.

1425. táján a töröktől elfoglalták Taurinumot, melyet Thuróczy előtt az elfoglalás emlékére tiszteletből Bolgárfehérvárnak (Alba Bulgarica) neveztek.⁴⁾ Bonfini ezt nem említi hanem azt mondja, hogy György deszpót ajándékol adta Zsigmondnak Nándorfehérvárat (Alba Regia-t ír), mely a régi Taurinum helyén épült a Duna és Száva összefolyásánál „quod quidem in Mysia, ac ea, quae ad Tursos nunc spectat, Ungaria, unicum est propugnaculum.“⁵⁾ Brankovics gazdag uradalmakat és várakat kapott Magyarországon, melyeket Thuróczy és Bonfini egyaránt felsorolnak. Az évszámot nem írják, Erdélyi 1427-et jelez,⁶⁾ Hóman ezt nem említi.

1431-ben Blaskó végigpusztította a Mátyusföldet.⁷⁾ Bonfini az évszámot nem közli.

1) 287. I. E.

2) Th. 19. f. Bonf. 287. II. C. D.

3) 287. II. E.

4) Th. 20. f.

5) Bonf. 288. I. A. B.

6) Erdélyi 295. l.

7) Th. 21. f., Bonf. 288. I, B.—E.-ig.

6. Parasztlázadás.

Két parasztlázadás volt Zsigmond idejében Magyarországon.¹⁾ Egyik krónikairó sem közöl évszámot, s mindketten Blaskó pusztításai után írnak róla, de időrendben eléje helyezik.

Thuróczy: Hos ante annos . . . Bonfini: Non multo ante tempore . . .

Erdélyi szerint Nagy Antalé 1437-ben volt, s a következő év elején verték le, a másiktól nem ír.²⁾ Bonfini és Thuróczy egyaránt megjegyzik, hogy a két lázadás nem egy időben folyt le, s Antalé Erdélyben, Mártoné a Nyírség és Szamosköz vidékén pusztított. Thuróczy szerint a parasztkirályok a kastélyokba és városokba véres kardokat küldtek, hogy megadásra szólítsák fel azokat. Bonfini ezt nem említi, de elmondja,³⁾ hogy tűzzel vassal pusztítottak. A lázadás leverése után kegyetlen megtorlások következtek. Bonfini a füllevágást is említi,⁴⁾ amit Thuróczynál a különféle csonkítások közt nem találunk.

7. Császárkoronázás, Zsigmond utolsó évei.

Bonfini ír⁵⁾ a velencei háborúkról, ami Thuróczynál hiányzik. Thuróczy ír⁶⁾ Zsigmondnak Milánóban, majd Rómában történt megkoronázásáról, de évszámot nem ad, csak annyit mond, hogy IV. Jenő pápa koronázta meg Rómában. Bonfini a milanói koronázásról nem ír, a római röviden említi.⁷⁾ Erdélyi és Hóman a császárkoronázás napját 1433. pünkösd ünnepén jelölik meg. (Erdélyi szerint május 31-re esett.)

Magyarországba visszatérve, Pozsonyban rendezte be udvartartását, ahová a főurakat is meghívta. Pozsonyt ír

1) Th. 22. f. Bonf. 288. I. E. — II. B.

2) Erdélyi. 301. l.

3) Bonf. 288. I. E. — II. B.

4) Bonf. 298. II. B.

5) Bonf. 288. II. B. — 290. II. B.

6) Th. 23. f.

7) Bonf. 285. I. D. és 293. I. C.

Erdélyi is, a visszatérés idejét pedig 1434. októberre teszi.¹⁾ Bonfini Székesfehérvárt említi és Thuróczyval szemben azt állítja, hogy a cseh főurakat is meghívta oda a király, akiket gazdagon megajándékozott.²⁾

Bonfini elbeszéli³⁾ az Iglaviában egybehívott gyűlést, amit Thuróczy elhallgat. Az iglavi gyűlés után Prágába ment Zsigmond. Thuróczyval szemben⁴⁾ pontosan feljegyzi Bonfini, hogy mikor érkezett Zsigmond Prágába: nono calendis Septembres, 1436. augusztus 24-én és azt is megírja, hogy nagy pompával fogadták. A bazeli zsinat legátusainak és Zsigmondnak vallási intézkedéseiről, Rokiczana és Borbála meseterkedéseiről⁵⁾ Thuróczy nem ír.

Halála előtt Zsigmond utasítást adott a kíséretében lévő magyar uraknak, hogy vigyék el Prágából, a gyűlölt csehek közül, s ők is vele együtt távozzanak. Ezt az utasítást⁶⁾ Bonfininél nem találjuk. Znoimban közvetlenül halála előtt maga köré gyűjtötte a magyar és cseh főurakat és közölte velük végakaratát, kérvén őket, hogy leányának, Erzsébetnek a férjét, Albertet tegyék örökösévé. (Beszédét egy hasáb terjedelemben közli Bonfini.⁷⁾ Thuróczy nem ír róla. Bonfini leírja Zsigmond külsejét, erkölceit, a halálával keletkezett mély gyászt, majd visszapillantást vet életére.⁸⁾ Thuróczy mindebből röviden csak a halálára, eltemetésére és külsejére vonatkozó adatokat sorolja fel.⁹⁾ Közli halála napját, amit Bonfininél nem találunk: in festo Conceptionis Gloriosissimae. Erdélyi december 9-ét ír¹⁰⁾ és ezt a napot jelöli meg Hóman is.¹¹⁾

Bonfini röviden emlékezik meg a Zsigmond uralkodása alatti olasz belviszályokról,¹²⁾ ami Thuróczynál hiányzik.

1) Erdélyi 297. l.

2) Bonf. 290. I. C.

3) Bonf. 290. I. C.—II. B.

4) Th. 24. f.

5) Bonf. 290. II. C. 291. II. B.

6) Th. 24. f.

7) Bonf. 291. II. C. — 292. I. C.

8) Bonf. 292. II. D. — 293. II. D.

9) Th. 24. f.

10) Erdélyi 302. l.

11) Hóman. 259. l.

12) Bonf. 293. II.

8. Albert kétéves uralma, budai lázadás.

Zsigmondot Albert követte a trónon, akit feleségével együtt 1438. január elsején koronáztak királlyá Székesfehérrött.¹⁾ Thuróczy, Erzsébet megkoronázását és a koronázó várost nem említi.²⁾ Bonfini leírja, hogy megkoronázása után törvényeket hozott a király,³⁾ amiről Thuróczy nem ír és pontosan feljegyzi cseh királlyá választásának napját,⁴⁾ secundo nonas Maias, míg Thuróczy csak utal arra,⁵⁾ hogy Albertet cseh királlyá választották.

A budai németek és magyarok között ebben az időben igen rossz viszony volt. Egy tekintélyes polgárt, Ötvös Jánost a németek elfogták és halálra kinozták, majd a Dunába vetették. Bonfini azt is írja, hogy követ kötöttek a nyakába és zsákba varrva vetették a folyóba.⁶⁾ Nyolc nap múlva előkerült a holttest, s ekkor a magyarok megrohanták házaikban a németeket. Ugyancsak Bonfini szerint sem korra, sem nemre nem volt tekintettel a felbőszült tömeg.⁷⁾ Thuróczy ezt nem írja. Egy olasz ferencendi szerzetes, Jakab fráter csitította őket feszülettel a kezében, ki — Bonfini szerint⁸⁾ — kevéssel előbb Asculumból jött az országba a ferencrend terjesztésére.

Bonfini részletesen leírja,⁹⁾ hogy a magyarok feltételeesen egyeztek bele Albertnek német királlyá és császárrá választásába. A cseh husziták a tizenhárom éves Kázmér lengyel királyt kiáltották ki királlyá. Albert háborúját a csehek ellen három hasábon írja le. Thuróczy mindebből csak a Thabor körüli villongásokat említi, s megjegyzi, hogy Thabor eredménytelen ostroma három hónapig tartott, mely után a

1) Bonf. 294. I. C. D.

2) Th. 25. f.

3) Bonf. 294. I. E. — II. E.

4) Bonf. 294. II. D.

5) Th. 26. f.

6) Bonf. 295. I. C.

7) Bonf. 295. I. E.

8) Bonf. 295. I. E.

9) Bonf. 295. II. C. — 297. I. E.

husziták még nagyobb tért nyertek.¹⁾ Erdélyi szerint a lengyel király a 14 éves Ulászló volt, Kázmér, a választott cseh király, ennek öccse.²⁾

9. A түdörévi szerencsétlen hadjárat.

Bonfini megemlékszik arról,³⁾ hogy Erzsébet királyné Pálóczy esztergomi érsek halálakor Esztergomból ellopatta a szentkoronát. Thuróczy arról nem tesz említést.

A török elleni szerencsétlen végű 2439. évi hadjáratban a magyarok Tüdörévig (Titel-rév) jutottak. A helyet csak Thuróczy említi, Bonfini nem, aki azt mondja, hogy sem remény, sem kedv nem volt a keresztény seregben Szendrő elvesztésének hatása alatt.⁴⁾ A király halála napjául Thuróczy Szent Simon és Judás ünnepét írja, Bonfini pedig a következőket: „Sexto calendas Novembres vita decessit, nonnuli in Simonis et Judae solennibus expirasse tradunt.”⁵⁾ Erdélyi október 27-ét ír.⁶⁾ Bonfini sokkal bővebben jellemzi a királyt,⁷⁾ mint Thuróczy, ki mindössze annyit ír róla, hogy sötétbőrű, magas növésű, szelíd erkölcsű, készséges ember volt.

A Bonfini által leírt rész, Rokiczanaék háborúja a katolikusok ellen,⁸⁾ Thuróczynál hiányzik.

10. Két király: Ulászló és V. László.

Az özvegy királyné, Erzsébet kérte a főurakat, hogy születendő gyermekére is legyenek tekintettel. Beszédét Bonfini⁹⁾ közli, Thuróczy csak a lényegét idézi.¹⁰⁾ Az ország egy része a fiatal Ulászló mellett foglalt állást, azzal a feltétellel, ha Erzsébetet feleségül veszi.¹¹⁾ Thuróczy e feltételekről nem

1) Th. 26. f.

2) Erdélyi 303. l.

3) Bonf. 297. II. C.

4) Bonf. 297. II. D.

5) Bonf. 298. II. B.

6) Erdélyi 304. l.

7) Bonf. 298. I. C.

8) Bonf. 298. II. A. B.

9) Bonf. 298. II. E. — 299. I. D.

10) Th. 28. f.

11) Bonf. 299. I. E.

ír. Ransanus szerint¹⁾ litván herceg volt, a lengyel király öccse. Erdélyi²⁾ és Hóman³⁾ is lengyel királynak mondják. Bonfini⁴⁾ leírja a törökök állásfoglalását a választással szemben, majd Ulászló fogadtatását. Thuróczy nál mindez nincs meg. Majd azt mondja el Bonfini,⁵⁾ hogy Erzsébet királyné, — fia születvén — nem tűrhette az új királyt, ezért több Ulászló-párti főurat börtönbe vettetett azok közül, akik visszatértek Lengyelországból még a király bejövetele előtt. Thuróczy erről nem ír. Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ megnevezik: Thalóczy és Marczaly voltak ezek.

A gyermek Lászlót, akit Ransanus szintén Ulászlónak nevez,⁸⁾ alig 4 hónapos korában megkoronázták és Bonfini megnevezi a templomot is⁹⁾ „in Stephani Basilica“, amit Thuróczy mellőz. A gyermek megkoronázása után Thuróczy és Bonfini szerint egyes csellel Visegrádról a királyné ellopatta a szent koronát és az üres szekrényt pecseltette le,¹⁰⁾ Ransanus azt mondja, hogy valami mást csempészett a helyére.¹¹⁾

A korona ellopásának megírása után Bonfini áttér a cseh ügyek tárgyalására.¹²⁾ „Verum ad Boemos redeamus, et quo id regnum pacto Regina recuperare studuerit, videamus . . .“ Erről Thuróczy nem ír, de nem Ulászló azon kiválóságairól sem, melyekről az urakat a maga pártjára nyerte meg.¹³⁾

Ulászlónak hamarosan nagy pártja lett, s a Rozgonyi-testvérek is neki hódoltak. Bonfini Thuróczyval szemben meg

1) R. ind. 22.

2) Erdélyi 305. l.

3) Hóman 270. l.

4) Bonf. 299. II. C. — 300 I. C.

5) Bonf. 300. I. D.

6) 305. l.

7) 272. l.

8) R. ind. 22.

9) 300. I. E.

10) Th. 29. f. —, Bonf. 300. II. C.

11) R. ind. 22.

12) Bonf. 300. II. D. — 303. II. C.

13) Bonf. 303. II. D. — 3k4. I. A.

is magyarázza, hogy Rozgonyi Simon egri püspök miért tért át Ulászló hűségére.¹⁾ Az oka maga Erzsébet volt. Rozgonyi ugyanis még veszprémi püspök korában kérte a királynétól az esztergomi érsekséget, mire Erzsébet azt felelte, hogy amíg ő uralkodik, Simon nem lesz esztergomi érsek. Erre Rozgonyi azt válaszolta, hogy amíg ő él, Erzsébet nem fog uralkodni. Ulászló pártjára állott Hunyadi János is. Thuróczy csak pár szóval ír Hunyadiról, Bonfini²⁾ hosszasan ismerteti Hunyadi eredetét és életét az erdélyi vajdaságig.

11. Hunyadi török háborúi, belső villongások.

Az Albert halálát követő évben Murad szultán Nádorfehérvárt vette ostrom alá,³⁾ melynek parancsnoka Raguzai János várnai perjel volt. Thuróczy Bonfinival szemben megemlíti, hogy Zoványi (Zovanus) volt a mellékneve, ki az aknákat ásató szultán tervét megghiúsította azzal, hogy ellenaknákat ásatott. Bonfini szerint⁴⁾ Murad 20.000 emberrel ásatta Nádor alá az aknákat s ezek akkorák voltak, hogy 4—4 lovas könnyen befért.⁵⁾ Thuróczy ezeket az adatokat nem közli. Az aknákban a szultánnak 17.000 harcosa pusztult el, de ezeken kívül — Bonfini szerint⁶⁾ — még 8000 embert vesztett, amiről Thuróczy nem ír. Erdélyi 17.000 emberről ír,⁷⁾ míg Hóman sem az elesettek számáról, sem az aknákról nem tesz említést. A szultán Nádorfehérvár alól telelésre Macedóniába és Thráciába vonult vissza. Raguzai János pedig magának és nemzetségének örök dicsőséget szerzett.⁸⁾ Thuróczy ezekről sem ír.

Belső háborúk is dúlták az országot, a gyermek V. László jogainak érvényesítéséért, melyek leírása Thuróczynál

1) Bonf. 304. II. B. C.

2) Bonf. 304. I. C. — II. E.-ig.

3) Th. 35. f., Bonf. 307. I. E.— 308. I. E.

4) Bonf. 307. II. E.

5) Bonf. 308. I. A.

6) Bonf. 308. I. D.

7) Erdélyi. 307. I.

8) Bonf. 308. I. E.

és Bonfininél megegyezik. Csak a cikádori harcról írva,¹⁾ nem szól arról Thuróczy, hogy a Hunyadi—Ujlaki-seregben lengyelek is voltak. Ellenben ezt megemlíti Bonfini.²⁾ A helyet, ahol Garaiék letáboroztak, Thuróczy így jelöli meg: a cikádori monostor körül, melyet a nép Zeknek (Bátaszék) szokott nevezni.³⁾ Bonfini⁴⁾ szerint ez a zeghzardi monostornál történt, mely Batha alatt épült, és most Zeek-nek nevezik. Hunyadi, Ujlaki és Garay seregét szétverték, amiért — Budára visszatérve — Bonfini szerint⁵⁾ a király és a főurak nagy tetszésnyilvánítással fogadták a két vezért és érdemükért megdicsérték. Thuróczy erről nem ír.

Bonfini⁶⁾ megemlékezik Hunyadi Jánosról, mint a kereszténység védőjéről, valamint Murat szultán kisebb hadjáratairól általában. Ez a rész Thuróczynál nincs meg.

A belső zavarokat a szultán arra akarta kihasználni, hogy elfoglalja Nándorfehérvárt.⁷⁾ Bonfini leírja,⁸⁾ hogy Izsák török vezér ellen hogyan állította fel seregét Hunyadi János, majd pedig⁹⁾ hogyan fogadta a győzelem hírére a király: aki hosszú levélben üdvözölte Hunyadit, sok dicsérettel halmozta el és a háború folytatására nagy birtokokat adományozott neki. Thuróczy mindezekről nem ír, valamint arról sem,¹⁰⁾ ahol a cseh állapotokról és a törökök által kiűzött Brankovicsról van szó.

Nem sokkal a nándorfehérvári győzelem után Hunyadi Erdélyben verte meg a törököt.¹¹⁾ A gyulafehérvári püspök nevét Thuróczy nem írja meg, Bonfini Lepen Györgynek írja.¹²⁾ Az ütközet lefolyása Thuróczy és Bonfininél megegyezik.

1) Th. 32. f.

2) Bonf. 305. II. D.

3) Th. 32. f.

4) Bonf. 305. II. B.

5) Bonf. 306. II. B.

6) Bonf. 308. II. A. — D.

7) Th. 36. f., Bonf. 308. II. E. — 309. II. C.

8) Bonf. 309. II. B. C.

9) Bonf. 309. II. C.

10) Bonf. 309. I. D. — 310. II. C.

11) Th. 37. f., Bonf. 310. II. C. — 312. II. B.

12) Bonf. 310. II. E.

Kamonyai Simon halálával kapcsolatban Thuróczy ezt jegyzi meg: „Szükséges, hogy a sereg vezérei elrejtsek az ellenség elől mindazt, ami őket felismerhetővé teszi, mert gyakran megesik, hogy a vezér halála a vezetettek pusztulását is maga után vonja.“ Bonfini¹⁾ a győzelem hatásáról és Hunyadi dicsőségéről ír, mellyel tele volt az egész világ és feljegyzi, hogy 20.000 török, valamint 3.000 magyar maradt a csatatéren. Thuróczynál mindez hiányzik. Erdélyi 30.000 törökről ír,²⁾ míg Hóman a halottak számát nem tünteti fel.³⁾

Még ugyanebben az évben 80.000 harcost küldött Murad szultán a vereség megboszulására. Bonfini⁴⁾ azt írja, hogy a török vezér neve Sciabadin volt. Thuróczynál a név nem szerepel. Nagy részletességgel írja le⁵⁾ a vaskapu melletti háború történetét, melyet Thuróczy⁶⁾ röviden közöl. A következőkben⁷⁾ részletezi a harc előzményeit, a törökök pusztításait amit Thuróczy csak vázlatosan ír meg, s a magyar sereg számát és beosztását, melyet Bonfininél megtalálunk (15.000 ember), Thuróczy nem említi. Nem közli Hunyadi beszédét sem, melyet a harc előtt katonáihoz intézett, s melyet Bonfininél⁸⁾ részletesen találunk. A csata lefolyásáról pedig Bonfini bő leírásával szemben mindössze annyit közöl, hogy mindkét fél nagy veszteséggel és elszántan küzdött, végül a törökök megfutamodtak. Nem ír a veszteségről sem. Szerinte a basa és vezérei kénytelenek voltak menekülni, míg Bonfini⁹⁾ arról ír, hogy a menekülő basát is levágták. Ezenkívül 5.000 török esett fogságba és 200 hadijelet zsákmányoltak.¹⁰⁾ Ugyanerről a küzdelemről azt állítja Thuróczy, hogy az emberi és az állati hullák nagy tömege megfertőzte a levegőt és

1) Bonf. 312. I. B. — 312. II. E.

2) Erdélyi. 308. I.

3) Hóman. 274. — 275. I.

4) Bonf. 316. II. E.

5) Bonf. 316. II. D. — 320. I. A.

6) Th. 38. f.

7) Bonf. 316. II. D. — 317. II. E.

8) Bonf. 317. II. E. — 319. I. A.

9) Bonf. 320. I. B.

10) Bonf. 320. II. B.

oly bűzt terjesztett, hogy lehetetlen volt arrafelé közeledni. Bonfini erről nem ír. Erdélyi szerint is a török 80.000, a magyar sereg 15.000 emberből állott, s a harcban elesett a törökök fővezére és fogoly lett 5.000 török¹⁾ Hóman nem részletezi a háborút, s csak annyit ír, hogy Hunyadi Felső-Jalomicánál a többszörös túlerővel hadakozó ellenséget tönkverte.²⁾

Thuróczy szerint az eddig elmondottak Ulászló uralkodásának első két évében történtek, miközben az országban belső egyenetlenségek is pusztítottak. Az Ulászló és Erzsébet közti belviszályt nem írja le, csak annyit említ, hogy annak elsímítására a Szentszék Julián bibornokot küldte Magyarországra. Még a béke létrejötte előtt Erzsébet meghalt.³⁾ Ezzel szemben Bonfini⁴⁾ foglalkozik Ulászló és Erzsébet viszályával, ír az Erzsébetpárti Giskra pusztításairól, a felvidéki harcokról, Caesarini Julián közvetítéséről és a Győrben tervezett, de a királyné halála miatt meghiúsult békekötésről, Erzsébetet Ulászló megsiratta.⁵⁾ Thuróczy ezt nem említi.

12. Hosszú hadjárat.

Bonfini⁶⁾ ír a hadjárat előzményeiről, ami Thuróczynál hiányzik. Majd⁷⁾ azt írja, hogy lengyelek, oláhok, német és francia keresztesek is voltak a magyar seregben. Thuróczy mindössze az ország előkelő urainak, Hunyadinak és György deszpotnak a támogatását említi meg. Szerinte⁸⁾ Ulászló uralkodása harmadik évében, Budáról kiindulva, Hunyadival és a száműzött Brankovics Györggyel átkelt a Dunán és Rácországba ment. Ott tábort ütött és Hunyadit a török ellen küldte, ki Szerbián és Bulgárián áthaladva, Románia határáig jutott.

1) Erdélyi 308. l.

2) Hóman. 275. l.

3) Th. 39. f.

4) Bonf. 313. II. A. — 316. II. A.

5) Bonf. 316. I. A.

6) Bonf. 321. I. E. — II. E.

7) 321. II. D. E.

8) Th. 40. f.

Elfoglalta Szófiát, lerombolta és hamuvá égette. Bonfini¹⁾ is ír erről. Szerinte a király május eleje körül, calendas circiter Majas elindulva Budáról, a Tiszához ment, ahol három napig pihent és bevárta a segítséget. Serege 15.000 ember volt.²⁾ Átkelve a Tiszán, Erdélybe ment, mindenütt a Duna mentében haladva, Szendrővel szemben, Gobinnál átkelt a folyamon a kősziklás helyen és Szófia ellen indult, mely a Dunától hat napi járóföldre fekszik. A deszpota a Dunánál csatlakozott a királyhoz. Az első nap a király könnyű szerrel bevette Szófiát, a következő napon misét mondott a bazilikában, majd a várost felgyújtatta, a szomszédos falvakat és városokat elfoglalta és kizsákmányolta.

Thuróczy elmondja, hogy a sok füstölgő város egész Romániát és a szultánnak tengeről távolabb eső birtokait igen megfélemlítette. Bonfini erről nem ír.

A Bonfini által³⁾ leírt küzdelmeket Thuróczy⁴⁾ csak úgy említi, hogy Hunyadi öt alkalommal kemény csatát vívott a törökkel és mindig győzött. Mikor vissza akart térni és már rác földön járt, halotta, hogy közelednek a törökök. A szultán ugyanis, értesülvén a sorozatos vereségekről, hatalmas sereget küldött, melynek vezetését a natuliai basára bízta. (Bonfini szerint: Carambusra. Erdélyi: Kaszin pasa.⁵⁾ Hóman Kászim pasát írt.⁶⁾) A harc lefolyását Bonfini⁷⁾ részletesebben írja le, mint Thuróczy, de Thuróczy előzőleg közli a basa beszélgetését a szultánnal, ami Bonfininél hiányzik.

Thuróczy szerint a harc éjjel folyt. A basa azért választotta ezt a napszakot a támadásra, hogy ha veszítene, legalább elmenekülhessen. Bonfini erről nem ír. A harc megkezdése előtt, — mint Thuróczy írja, — János vajda attól félt, hogy az ő kikerülésével a királyi táborra ront az ellenség. Ezért, inkább ő akarván felfogni a támadást, kimerült sere-

1) Bonf. 321. II. E. — 322. I. D.

2) Bonf. 326. I. A.

3) Bonf. 322. I. D. — 324. II. B.

4) Th. 40. f.

5) Erdélyi. 309. l.

6) Hóman. 277. l.

7) Bonfini. 324. I. C. — 325. I. E.

gével nekiment az ellenségnek. Ezzel szemben Bonfini azt állítja,¹⁾ hogy Hunyadit és Brankovicsot igen nyugtalanította, hogy a király a seregével nem volt jelen, hanem egy napi járóföld távolságra táborozott.

Ami a harc után történt, a basa megvétele egy katonától, a visszatérés, a budai fogadtatás²⁾, arról Thuróczy nál nincs szó, s szintén³⁾ csak röviden említi⁴⁾ azt, hogy a zsákmányolt zászlókat a Boldogságos Szűz budai templomában állították fel és hálát adtak a sok győzelemért, ugyanezeket Bonfini részletezi. Erdélyi szerint erre a hadjáratra július 22-én indult el a király (1443-ban) Hunyadival, Juliannal és Brankovicscsal s Péterváradon és Nándorfehérváradon át, a Morava völgyében haladtak.⁵⁾ Hóman azt írja, hogy július derekán hagyta el Budát, s a Dunát Nándorfehérvárnál átlépve, itt egyesült Hunyadi seregével.⁶⁾

Ezután Bonfini leírja a győzelem következményeit:⁷⁾ a különböző fejedelmek követeket küldtek a királyhoz és Hunyadihoz, akik kifejezték szerencsekívánataikat és a török elleni háború folytatására biztatták őket. A lengyelek ellene voltak a háborúnak. A király Budán gyűlést hívott egybe. A velencések segítséget ígértek, Murad pedig békeajánlatot tett, Brankovicsot kérve közbenjárónak. Thuróczy minderről nem ír.

13. A szegedi béke, a várnai vereség.

Szegeden kötötték meg a szultánnal a békét,⁸⁾ melyről Bonfini bővebben ír, mint Thuróczy, aki mindössze annyiban foglalja össze, hogy 10 évi békét kötöttek, szabadon eresztik a natuliai basát, a török pedig visszaadja Szendrőt és Rácország mindazon birtokat, melyeket György deszpot azelőtt

1) Bonf. 324. I. E.

2) Bonf. 325. I. D.—326. II. E.

3) Bonf. 327. I. A. B.

4) 40 ff.

5) Erdélyi 308. l.

6) Hóman 276. l.

7) Bonf. 327. I. C.—328. II. C.

8) Th. 41. f., Bonf. 328. II. D.—329. I. B.

birtokolt. A békét esküvel erősítették meg. Bonfini szerint a magyarok az evangéliumra, a törökök az Alkoránra esküdtek meg, s a béke szövegét két nyelven írták meg¹⁾. A továbbiakban²⁾ Bonfini arról ír, hogy a florenzi bíbornok és a görögök továbbra is sürgették a háborút. Thuróczy ezt nem említi. Julian bíbornok is arra törekedett, hogy felbontsa a szövetséget. Azt mondta, hogy hitszegőknek tett eskü nem számít.³⁾ Beszédét, melyet Thuróczy csak megemlít, Bonfini⁴⁾ két és fél hasábon közli.

Végül is a király engedett a biztatásoknak és harcba indult. Bonfini szerint: „Undecimo calendas Octobres Segedino castra movit.“⁴⁾ Majd részletesen leírja⁵⁾ a király útját, csatározásait, míg Thuróczy⁶⁾ erről írva mindössze annyit említ, hogy Orsova körül átlépve a Dunát, a sereg ellenséges földre ért. Naponta változtatva a tábor helyét, minden elfoglalt ellenséges területet felperzseltek, némely erődtményt ostrommal vettek be, másokat támadással. Bulgárián és Románián áthaladva, bevették Galatát és Várnát, majd itt letáboroztak, várva a beígért segítséget.

Erdélyi szerint szeptember közepén jelent meg Orsovánál Ulászló serege, s csak egy hét múlva kelt át a Dunán hajókkal. November 9-én ért Várna alá.⁷⁾

November 10-én, Szent Márton ünnepének vigiliáján szállt harcba Murad szultán, — írja Thuróczy, — Bonfini a következőkben közli a dátumot: „Varnensem cladem . . . pridie Martinarum feriarum gestam esse perhibent.“⁸⁾ Az ezutáni részben⁹⁾ írja le a várnai csata lefolyását,¹⁰⁾ Thuróczi ugyanezt¹¹⁾

1) Bonf. 329. I. B.

2) Bonf. 329. I. C.—E.

3) Th. 42. f.

4) Bonf. 329. II. A.—330. II. D.

5) Bonf. 331. I. A.

6) Bonf. 331. I. B.—332. II. B.

7) Th. 42. f.

8) Erdélyi 311. l.

9) Bonf. 335. II. C.

10) Bonf. 332. II. B.—335. II. C.

11) Th. 42. f.

sokkal rövidebben közli. Azt mondja, hogy égi jel adta tudtul előre a keresztény seregnek a vereséget: a zászlókat széttépte a kerekedő vihar. Bonfini ezt nem említi.

A harcban Ulászló elesett. Thuróczy szerint a sereg agyonnyomta a királyt. Bonfini szerint¹⁾ a janicsárok leszúrták karddal. A csatának egy másik leírásában, melyet a törököktől hallott²⁾ azt írja, hogy Ulászlót lefejezték és fejét lándzsára szúrták a törökök.³⁾ Thuróczy erről nem ír. Ransanus azt mondja, hogy a király 21 éves volt.⁴⁾ Bonfini: in florentissima aetate occidit⁵⁾ A tizenhatezer főnyi seregnek alig egy harmada tért vissza a várnai csatából, de a törökök sokkal többet vesztek: 60.000 harcosból körülbelül 30.000-et.⁶⁾ Thuróczy ezeket az adatokat nem írja, de azt mondja, hogy bár a győzelem a szultáné lett, a remélnél több sebet kapott serege, így az üldözésre nem is gondolhatott.

Erdélyi azt írja, hogy a török sereg 40.000, a keresztény 20.000 fegyveresből állott. Ezek 3.000, amazok [30.000 embert veszítettek⁷⁾ Hóman 20.000 keresztény és 100.000 török harcosról ír.⁸⁾ Az elesettek számát nem említi, de azt tartja, hogy a magyar sereg úgyszólván teljesen megsemmisült.⁹⁾

Ulászlót a lengyelek és a magyarok egyaránt megsírták — írja Bonfini¹⁰⁾ és Murad szultán a halála helyén emlékére oszlopot állíttatott. Thuróczy „Regum optimis“-nak írja, ez az egyetlen jellemzése számára, míg Bonfini hosszasan zengi dicséretét.¹¹⁾

A menekülő Hunyadit Drakul oláh vajda lefogta.¹²⁾ Tet-

1) Bonf. 334. I. C. és 335. I. D. E.

2) Bonf. 334. II. D.—335. II. B.

3) Bonf. 335. I. E.

4) Ransanus. ind. 22.

5) Bonf. 335. II. C.

6) Bonf. 334. I. E.—II. A.

7) Erdélyi. 310—312. I.

8) Hóman. 279. I.

9) Hóman 280 I.

10) Bonf. 335. II. D. E.

11) Bonf. 335. II. C, D.

12) Bonf. 336. I. A.—II., Th. 43. I.

tének okául Bonfini két lehetőséget említ: vagy kedveskedni akart a törököknek, akikkel kevéssel előbb szövetséget kötött, vagy, — ami hihetőbb, — féltette a még vissza nem tért fiát, akit Hunyadi rábeszélésére 4.000 harcossal a király rendelkezésére bocsátott. Thuróczy az okot nem említi, s azt sem írja meg, amit Bonfininél megtudunk, hogy Hunyadi Budára ment a fogságból.

Két Hadjáratáról ír Hunyadinak Bonfini.¹⁾ A Száva mellett megverte a törököt, majd a Horvátországot és Szlavóniát pusztító és zsákmányoló ciliai (Cillei) gróftól kényszerítette megadásra. Thuróczy ezekről nem ír.

14. Hunyadi kormányzóvá választása.

1445. pünkösd napján a rákosi országgyűlés elismerte az ország királyának az ötéves V. Lászlót, Albert és Erzsébet fiát, aki mellé kormányzóul választották Hunyadi Jánost. Thuróczy azt írja,²⁾ hogy sokan remélték e méltóság elnyerését, Bonfini ugyanakkor megemlíti,³⁾ hogy többek között Ujlaky Miklós is számított rá. Hunyadi megválasztása Thuróczy szerint mindenkinben örömet keltett, csak azok voltak szomorúak kik e méltóság elnyerését remélték, de külsőleg ezek sem mutatták. Bonfini nem ír semmi szomorúságról, csak általánosan nagy tetszésről,⁴⁾ s Ransanus szerint is hihetetlen örömet keltett a választás.⁵⁾ Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ egyformán 1446-ot említene Hunyadi kormányzóvá választásának évül, Thuróczy és Bonfini adatával szemben, kik, mint említettük, 1445-öt írnak. Ransanus szerint a király ekkor öt éves volt, tehát Thuróczyt és Bonfini követi ő is.

Megválasztása után Hunyadi bosszuló hadjáratot vezetett Drakul vajda ellen.⁸⁾ Thuróczy szerint Drakult idősebb

1) Bonf. 336. I. C.—337. I. C.

2) Th. 44. f.

3) Bonf. 337. I. D.

4) Bonf. 337. I. A.

5) Ransanus. ind. 23.

6) Erdélyi 314. l.

7) Hóman. 283. l.

8) Th. 44. f., Bonf. 337. II. A. B.

fiával együtt lenyakasztatta, egy másik, Dán vajda fiát pedig megvakíttatta. Bonfini szerint Drakul kisebbik fiát vakíttatta meg. Ezzel szemben Erdélyi azt írja, hogy a megölt Dán hasonnevű fiát ültette Drakul helyébe, kit Dán lefejeztetett.¹⁾ Hóman szerint pedig Dán fiával együtt végeztette ki a vajdát, kit nem Drakulnak, hanem Vládnak nevez²⁾ ugyanis a teljes név Vlad Drakul (Drakul=sárkány).

A magyar urak Frigyes császártól kikérték a gyermekkirályt és a szentkoronát, de ez megtagadta kérésüket. Ezért Hunyadi véres kegyetlenséggel végigpusztította Karinthiát, Karneolát és Stiria nagy részét, ami Frigyest a legkevésbé sem indította meg, majd sok fogollyal és nagy zsákmánnyal visszatért.³⁾ Amit Thuróczy így röviden leír, azt Bonfini⁴⁾ bőven részletezi, ír a Frigyesnél kétszer is járt követségről és a császár magatartásáról. Ranzanus azt írja,⁵⁾ hogy az országrészeket azért pusztította végig Hunyadi, hogy Frigyest a súlyos csapás által engedékenységre bírja, ami azonban nem sikerült. Ezzel szemben Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ szerint Frigyes kötelezettséget vállalt, hogy Győrt visszaadja.

Bonfini⁸⁾ azt írja, hogy ezután körülbelül két évig Hunyadi nem viselt háborút, hanem lecsendesítette az ország határain belül lázongásokat, törvényeket hozott és készült a török elleni háborúra. Amit Bonfini bőven fejteget, arról Thuróczy⁹⁾ mindössze annyit ír, hogy Hunyadi a birodalom ügyeit a legteljesebb hozzáértéssel intézte s az országot megvédte az ellenség garázdálkodásaitól úgy, hogy ezen időben a török nem tudott magyar földön terjeszkedni.

1) Erdélyi. 314. l.

2) Hóman. 291. l.

3) Th. 45. f.

4) Bonf. 337. II. C. 338. I. B.

5) Ranzanus. ind. 23.

6) Erdélyi. 315. l.

7) Hóman. 291. l.

8) 338. I. C. D.

9) Th. 46. f.

15. A rigómezei hadjárat, Hunyadi fogsága.

Kormányzóságának negyedik évében újra a török ellen indult Hunyadi.¹⁾ Bonfini is azt írja, hogy 1448-ban kormányzósága negyedik évében indult a rigómezei hadjáratra. A Thuróczy által leírt csatát Bonfini sokkal részletesebben²⁾ írja le, s a Hunyadi kíséretében megjelent főurak közül is többet sorol fel, mint Thuróczy. Szerinte Hunyadi seregének száma 22.000 ember volt,³⁾ a török körülbelül 80.000.⁴⁾ Thuróczy azt írja, hogy a magyar sereg 24.000, vagy még annyi se, a török több, mint 200.000. Erdélyi 30.000 fegyveresről és 2000 szekérről ír, a törökök számáról nem tesz említést. Hóman pedig csak annyit ír, hogy az oláh vajda a kikötött 10.000 fegyveres helyett mindössze 8000-et küldött.⁵⁾

Thuróczy szerint az ősz első hónapjában Szeverin (Szörény vár) fölött kelt át Hunyadi a Dunán, Rácországot végigpusztította s október közepén Bulgáriának török uralom alatt lévő részébe ért. Bonfini szerint pedig Hunyadi a Dunántúlról kiindulva, a Tiszán át, Erdélyen keresztül Szerbiába ment és kevéssel a Morava Torkolata alatt átkelt a Dunán. Rácország kizsákmányolásáról Bonifini nem ír, hanem abban a részben, amely Thuróczynál hiányzik,⁶⁾ arról ír, hogy Hunyadi a szerb deszpótát is felhívta a csatlakozásra, de ez a török pártjára állott. A Rigómezőnek Thuróczy által is megemlített Merula nevén kívül a szerb nevét is feltünteti: Cosona,⁷⁾ — Erdélyi Kosovo polje-t ír⁸⁾ — és leírja a Rigómező fekvését, majd Hunyadi várakozását Skander bégre,⁹⁾ ami Thuróczynál hiányzik. Erdélyi szerint október 15-én ért a Rigómezőre Hunyadi.¹⁰⁾

Szent Gál és Lukács ünnepe közé esett csütörtöki na-

1) Th. 46. f.

2) Bonf. 338. I. E. 341. II. D.

3) Bonf. 318. I. E.

4) Bonf. 339. I. A.

5) Hóman. 295. l.

6) Bonf. 338. II. B. 339. I. B.

7) Bonf. 339. I. C.

8) Erdélyi. 316. l.

9) Bonf. 339. II. D. I. A.

10) Erdélyi 316. l.

pon táborozott le a török Rigómezőn, (Thuróczy szerint október 17-én). A következő napon csatarendbe állította seregét Hunyadi.¹⁾ Thuróczy szerint 38 zászlóaljat állított fel, Bonfini szerint 32-t. Erdélyi is 38 zászlóaljat ír, míg Hóman nem tesz erről említést. A csata előtt a kormányzó beszédet mondott, melyet Thuróczy nem említ, Bonfini azonban másfél hasáb terjedelemben közöl²⁾ Ez Bonfini műbeszéde, amelyen nála sok van, utánozva klasszikus ókori történetírókat. A véres küzdelem a szombati nap hatodik órájáig tartott.³⁾ Bonfini ezt az adatot nem tünteti fel. A veszteséget Thuróczy nem írja meg, csak annyit mond, hogy a törökök mindenkiket legyilkoltak, akit utolértek. Bonfini szerint a keresztény seregből 8000 ember esett el, de a törökök vesztesége sokkal nagyobb volt: ők 34.000 embert veszítettek. Erdélyi azt írja, hogy 17.000 magyar és oláh esett el, de kétannyi török.⁴⁾ A harcban elesett főurak közül is többet sorol fel Bonfini, mint Thuróczy.⁵⁾

A csata után kormányzó fegyvertelenül bolyongott, majd két török kezébe került, akik összevesztek a nyakláncán. Hunyadi az egyiket levágta, mire a másik elmenekült.⁶⁾ Bonfini szerint⁷⁾ három napig lovon ment. negyed nap a ló kidült alóla, s ekkor gyalog folytatva útját, két rabló elfogta. Vándorlásának ötödik napján egy pásztorra talált, aki a kormányzót kenyérrel, hagymával és vízzel megvendégelte.⁸⁾ Thuróczy a napot nem tünteti fel és rácot ír, aki rabolni járta az erdőt. A megvendégelést nem említi. Azt írja, hogy Hunyadi megkérte a rácot, hogy nagy jutalom ellenében vezesse el Nádorfehérvárra. Az meg is ígérte, de nem oda, hanem, Szendrőbe, a deszpotához vitte. Bonfini ezzel szemben csak annyit ír, hogy az ember Szendrőbe vitte a kormányzót.⁹⁾

1) Erdélyi. 316. l.

2) Th., Bonf. 339. II. A.

3) Bonf. 339. II. B. 348. II. C.

4) Th.

5) Erdélyi. 316. l.

6) Th. 47. f.

7) Th. 47. f.

8) Bonf. 341. II. E. 342. I. A.

9) Bonf. 342. I. A. B.

A szabadonbocsátás feltételeiben is eltérés mutatkozik a két krónikásnál. Thuróczy szerint a kiszabadításért serénykedő magyar uraknak csak akkor adta ki Hunyadit, midőn az maga helyett fiát, Lászlót kezesül adta.¹⁾ Bonfini nem ír a magyar urak közbenjárásáról, hanem azt mondja, hogy ketőjük között indult meg pár nap múlva a tárgyalás, mely szerint a deszpot rávette Hunyadit, hogy fia, Mátyás vegye feleségül az ő leányát, a ciliei gróf unokáját, s ezen egyezmény megtartására túsul kérte Lászlót. Miután őt megkapta, bocsátotta el a kormányzót. Ransanus szerint²⁾ Hunyadi Szerbián át hazaindulva, útközben betért a rác deszpotához, remélve, hogy ez őt szívesen látja vendégül. De ehelyett börtönbe vetette, s csak akkor engedte szabadon, midőn fiát, Lászlót maga helyett túsul adta.

Erdélyi azt írja, hogy a rác paraszt Nándorfehérvár helyett Szendrőbe vitte Hunyadit, ahol Brankovics két hónapig tartóztatta, s Hunyadi az elbocsájtásért visszaadta a deszpot magyar uradalmait, szerb városait, kezesül adta fiát, Lászlót, akinek feleségül elfogadta unokáját, Cillei leányát.³⁾ Hóman szerint Brankovits György a töröktől való félelmében vetette fogságra Hunyadit, s csak a magyar rendek fenyegetéseire bocsátotta szabadon, de 100.000 forint váltságdíjat kért, azonkívül magyarországi várainak és birtokainak, valamint az 1426-ban Magyarországhoz csatolt váraknak a visszaadását. Ezek biztosítékaul túsul kérte Lászlót, aki majd feleségül veszi unokáját. Cillei Ulrik leányát.

Bonifini a továbbiakban⁴⁾ Hunyadit magasztalja, majd a háborúból visszatértekről ír. Thuróczynál ez hiányzik.

¹⁾ Th. 47. f.

²⁾ Ransanus. ind. 23.

³⁾ Erdélyi. 316.—317. l.

⁴⁾ Bonf. 342. l. D. II. A.

16. Hadjárat a csehek és a szerb deszpot ellen.

Thuróczy¹⁾ leírja Hunyadi háborúit a csehek ellen, amit Bonfininál is megtalálunk.²⁾ A hadjárat leírása mindkét krónikaírónál egyezik, s mindketten 1451-et írnak. Ezzel szemben Erdélyi³⁾ és Hóman⁴⁾ a hadjáratot 1449–50-re teszik. Azt írja Thuróczy,⁵⁾ hogy Hunyadi a főurak pártoskodása miatt az északi országrészekre csak kevés gondot fordíthatott, aminek következtében a cseh zsoldosok itt befészkeltek magukat s csapatokat alakítva rabolták a népet. Házasságoka is kötöttek, mintha örökösen itt akarnának maradni.

Hogy fogságát Brankoviccsal szemben megbosszulja, végigpusztította Szerbiát s csak a főurak közbenjárására volt hajlandó békét kötni, miután fiát visszakapta.⁶⁾

17. V. László visszahozatala, Hunyadi lemondása

A továbbiakban Bonfini leírja,⁷⁾ hogy a magyarok és csehek ismételten kérték Frigyesztől Lászlót, de ez kérésüket megtagadta. Ir Aeneas Sylvius megbízatásáról, ki a cseheket türelemre intette, majd Frigyes olaszországi útjáról, császárrá koronázásáról, melyre Lászlót is magával vitte, s végül részletesen leírja a császár elleni ostromot. Thuróczy mindebből csupán annyit mond el,⁸⁾ hogy miután Frigyes nem akarta kiadni László királyt, Cilley és néhányan a király országának nemesei nagy sereggel (Bonfini⁹⁾ 12.000 embert ír) ostromot indítottak Bécsújhely ellen. Frigyes félelmében és élelmsizerekk hiján a királyt kiadta, akit Bécsbe hoztak. — Bonfini a kiéheztetésről nem ír. — Ransanus szerint Frigyes azzal indokolta meg László kiadatásának korábbi megtagadását, hogy

1) Th. 48. f.

2) Bonf. 343. I. D. 344. I. C.

3) Erdélyi. 317. l.

4) Hóman. 292. l.

5) Th. 49. f.

6) Th. 47. f., Bonf. 342. II. A. B.

7) Bonf. 344. II. B.—345. II. B.

8) Th. 51. f.

9) Bonf. 345. I. E.

féltette a magyaroktól.¹⁾ Erdélyi²⁾ szerint 20.000 osztrák és cseh fegyveres vette ostrom alá Bécsújhelyt, míg Hóman 16.000 osztrák és cseh fegyverest ír.³⁾

A főurak Bécsben üdvözölték a királyt, s Thuróczy szerint az üdvözléskor a királyi udvar a magyar nemeseknek előkelőbb helyet juttatott, mint László többi országa nemesinek. Bonfini ezt nem említi, viszont Thuróczytól eltérően felsorolja azon országokat és előkelőségeket, kik a király üdvözlésén résztvettek.⁴⁾ Majd a békefeltételeket közli,⁵⁾ végül⁶⁾ másfél hasábon, Hunyadi beszédét,⁷⁾ mellyel nyolc éven át viselt kormányzói méltóságáról lemondott és a király választát. Thuróczy, ki a beszédek nem közli, azt írja, hogy Hunyadi 1452-ben mondott le 8 éven át szerencsésen viselt hivataláról, s 1452-t ír Hóman is.⁸⁾ Erdélyi szerint Hunyadi 1453. újéve körül tette le a kormányzóságot. A király örökös kormányzóvá és beszercei gróffá nevezte ki.

Thuróczy szerint :	Bonfini :	Ransanus :
Comitem perpetuum Biztri-	Comitem Bis-	Illi Bistri-
censem sublimavit. ⁹⁾	tricensem	censem
	declaravit. ¹⁰⁾	contulit
		comitatum. ¹¹⁾

Hogy ez nem főispánság, hanem grófi méltóság volt, bizonyítja az is, hogy Thuróczy Lászlót és Mátyást a továbbiakban „Comes“-nek írja és Bonfini is Comes Matthias-t ír.¹²⁾

A király, — mint Bonfini írja, — a Szent István templomban királyi székéből adományozta Hunyadinak méltóságát jelvényeit.¹³⁾ Thhróczy ezt nem írja, de Bonfinival szem-

1) Ransanus. ind. 23.

2) Erdélyi. 318. l.

3) Hóman. 300. l.

4) Bonf. 345. II. B. C.

5) Bonf. 345. II. D. E.

6) Bonf. 345. I. A.—II. D.

7) Bonf. 346. II. D.—347. I. A.

8) Hóman. 301. l.

9) Th. 51. f.

10) Bonf. 347. I. A.

11) Ransanus. ind. 24.

12) Bonf. 359. II. C.

13) Bonf. 347. I. B.

ben, ki csak piros oroszlánról ír, azt is közli, hogy a címeren a piros oroszlán ezüst alapon karmaival védi a szentkoronát. Kormányzói méltóságát állandó örökségévé tette a király.¹⁾ Bonfini is ezeket írja: „Perpetuum regni gubernatorem esse iussit...“²⁾ és Ranzanus szerint: „Rex... illi... quo se abdicavit, magistratum restituit... — Erdélyi³⁾ és Hóman⁴⁾ egyöntetűen azt írják, hogy az ország főkapitányává nevezte ki Hunyadit a király.

Bonfini⁵⁾ ír a triumvirek kinevezéséről (László magyar helytartója Hunyadi, osztrák Cillei és cseh Podjebrad), a Hunyadi által Pozsonyban egybehívott országgyűlésről, László cseh királlyá koronázásáról, Cilleinek Hunyadi elleni cselszövéseiről. — Thuróczy nál mindez hiányzik.

18. László Magyarországon, a török hadjárat

V. László 1453-ban Magyarországra jött. Látogatásának idejét Thuróczy így írja körül:

„... Anni ea in parte, cum carnes piscibus dominorum mensis cedere parabant...“⁶⁾

Bonfini egyszerűen február idusát írja,⁷⁾ de az évet hibásan, (toll- vagy sajtóhiba) jelöli: „... anno *quadragesimo tertio* (1403) *supra millesimum*“.⁸⁾

Mindkét krónikaíró szerint érkezésekor Hunyadi az ország déli részében tartózkodott.

Thuróczy szerint:

„Sciebat enim plurimos dominos de Hungaria, et maxime comitem Ulricum non recta ad ipsum esse voluntate.“

Bonfini szerint:

„Recensebat exercitum, et ne quid a Turcis mali inferretur, summo studio prospiciebat.“⁹⁾

1) Th. 51. f.

2) Bonf. 347 I. A.

3) Erdélyi. 318. l.

4) Hóman. 301. l.

5) Bonf. 347. l. B.—349. II. E.

6) Th. 53. f.

7) Bonf. 349. II. E.

8) 1403.

9) Bonf. 349. II. E.

Azt írja Bonfini, hogy Hunyadi, hallván a király megérkezéséről, nehogy úgy lássák, hogy a hűségétől eltántorodott, vagy egyeduradalomra törekszik, biztosító levél (*salvus conductus*) nélkül Budára ment. Thuróczy viszont azt írja, hogy Hunyadi biztosító levéllel ment a királyhoz, de ő és kísérete jobban bíztak karjuk erejében és fegyvereik védelmében, mint a menedéklevélben. Az időpontot így határozza meg: „Cum Titanei axis ductor, veris instantibus primitiis, piscium hospitio relicto, ad arietis cornua suos colligaverat equos, ipsis scilicet sacris quadragesimalibus diebus.” (Halak-Kos = febr., márc.) Bonfini az időpontot nem közli. Szerinte a király nagy tisztességgel és örömmel fogadta Hunyadi.¹⁾ Thuróczy a fogadtatásról nem ír, csak annyit mond, hogy pár napig a királynál tartózkodván, a gróf engedélyt nyert a távozásra és Temesvárra ment.

Közben Murad megtámadta Brankovicsot, mert ez nem küldte hozzá Hunyadi, hanem szabadonbocsátotta. Hunyadi — mérlegelve a helyzetet, hogy török győzelem esetén Magyarország is veszedelembbe kerül — segítségére sietett a hálátlan Brankovicsnak. A Thuróczy²⁾ által leírt hadjáratot Bonfini egyezően³⁾ mondja el, de megírja, hogy Fricbéget a szultán három légióval küldte Krusevába,⁴⁾ ellene Hunyadi Szendrőnél kelt át a Dunán⁵⁾ és éjjel-nappal menetelve, negyed nap tünt fel az ellenség.⁶⁾ Thuróczy minderről nem tesz említést. Bonfini szerint ezen hadjárat után, Budára visszatérve indult Hunyadi a csehek ellen,⁷⁾ míg Thuróczy szerint előbb voltak a cseh harcok.⁸⁾ Erdélyi⁹⁾ és Hóman¹⁰⁾ ezt a hadjáratot 1453-ra teszik. Erdélyi 30.000, Hóman pedig 32.000 főnyi török se-
regről ír.

1) Bonf. 350. II. A.

2) Th. 50. f.

3) Bonf. 342. II. C.—343. I. D.

4) Bonf. 342. II. C.

5) Bonf. 343. I. A.

6) Bonf. 343. I. B.

7) Bonf. 343. I. D.

8) Th. 48., 49. f.

9) Erdélyi. 320. l.

10) Hóman. 307. l.

19. Mohammed veresége Nándorfehérvárnál

Murad szultán Crójában megbetegedett, majd Drinápolyba vitette magát és ott 1450-ben meghalt.¹⁾ Thuróczy²⁾ csak megemlíti a szultán halálát, de a helyet és az évet nem írja. Trónját fia, Mohammed örökölte, ki Karman ikoniai fejedelem ellen hadat indítva legyőzte azt,³⁾ majd Konstantinápoly ellen indult. Thuróczy⁴⁾ azt írja, hogy azon évben, melyben László király Magyarországra jött (1453), körülbelül a nyár első hónapjában fordult Mohammed a görögök ellen, s Konstantinápolyt az ostrom ötvennegyedik napján elfoglalta. Bonfini szerint az ötvenedik napon vette be a várost,⁵⁾ az 1453. évben, de közelebbi időpontot nem ad. Erdélyi azt írja,⁶⁾ hogy 1453. május 29.-én foglalta el Mohammed Konstantinápolyt és ugyanezt a napot írja Hóman is.⁷⁾

A halott császárt, Paleolog Konstantint, Ilona fiát, palástjáról ismerték fel.⁸⁾ Thuróczynál a név és ez az adat nincs megírva.

1455-ben érkezett Magyarországra annak a híre, hogy Mohammed Konstantinápoly után Nándorfehérvár ellen készül. Ekkor a király és kísérete, — mintha nem is tudnának a hírekről, — egy éjjel Bécsbe mentek s az elhagyott Buda több, mint fél hónapig állott őrizet nélkül.⁹⁾ Bonfini az évszámot nem közli és azt írja, hogy a király és Cillei anynyira megijedtek a hírtől, hogy vadászat ürügye alatt elhagyták Budát és Bécsbe mentek. Buda ekkor 30 napig állott őrizet nélkül.¹⁰⁾

Ransanus azt írja, hogy Cillei azért vitte Bécsbe a királyt, mert abban bíztak, hogy ott a töröktől biztonságban

1) Bonf. 350. I. C.

2) Th. 52. f.

3) Bonf. — Th. nem ír erről.

4) Th. 54. f.

5) Bonf. 350. II. C. D.

6) Erdélyi. 419. I.

7) Hóman. 303. I.

8) Bonf. 350. II. D.

9) Th. 55. f.

10) Bonf. 351. II. D.

lesz. Az ország védelméről pedig sem Cillei, sem a kiskorú király többi gyámja nem gondoskodott, amit az is bizonyít, hogy Budát őrizet nélkül hagyták. Azt hitték ugyanis, hogy a török, mely oly rövid idő alatt elfoglalta Konstantinápolyt, Magyarországot és az alájvetett országokat az első támadással elfoglalja.¹⁾ Magyarországon senki sem volt, aki a haza sorsával törődött volna, mindenki a király példáját követve azt nézte, hogy merre menekülhet. Hunyadi hiába próbált segítséget gyűjteni. Ekkor érkezett Kapisztránói János, kit Callixtus pápa küldött Magyarországra.^{2 3)}

Bonfini szerint⁴⁾ Konstantinápoly elfoglalásakor küldte Miklós pápa Kapisztrán János ferencrendi szerzetest, hogy hirdessen keresztes háborút a török ellen a németek, magyarok és lengyelek között. Thuróczy szerint a pápa meghagyta Kapisztránnak, hogy piros színű, fehér zsinórral ellátott és balmellen hordozható kereszteket osszon szét.⁵⁾ Bonfini a fenti leírást nem közli a keresztképekről szólva,⁶⁾ de Thuróczyval ellentétben⁷⁾ ismerteti Kapisztrán János működését Magyarországra jövetele előtt. Thuróczy közlése szerint⁸⁾ akkor jött Magyarországra, amikor Hunyadi beszercei gróffá történt kinevezése után (1453. elején) a többi főúrral Bécsből visszatért. Bonfini pedig azt írja, hogy amikor Hunyadi Bécsben járt bemutatni a király iránti engedelmességét, akkor ismerte meg Kapisztránt és magával hozta.⁹⁾ Erdélyi azt tartja, hogy 1455-ben jelent meg Magyarországon Kapisztrán, amikor Hunyadiit *salvus conductussal* magához hívta a király Bécsbe. (Tehát úgy, mint Bonfini írja, de Erdélyi szerint Hunyadi nem találkozott a királlyal.)¹⁰⁾ Hóman szerint az 1455-i győri gyűlésre érkezett meg Kapisztrán János.¹¹⁾

1) Ransanus. ind. 24.

2) Ransanus. ind. 25.

3) (1455-ig V. Miklós, 1455-től III. Callixtus volt a pápa).

4) Bonf. 350. II. D.

5) Th. 52. f.

6) Bonf. 350. II. E.

7) Bonf. 351. II. A.

8) Th. 52. f.

9) Bonf. 351. II. B.

10) Erdélyi 320—321. l.

11) Hóman 310. l.

Nándorfehérvár ostromát Thuróczy elbeszéli¹⁾ és Bonfini is.²⁾ De amit Bonfini Hunyadi és Kapisztrán barátságáról és János bíboros pápai legátus küldetéséről ír,³⁾ az Thuróczynál hiányzik. Azt írja,⁴⁾ hogy a török június közepén vette körül Nándort, serege 150.000 ember volt.⁵⁾ Thuróczy szerint: „Aestatis ea parte adveniente, cum segetum spicae, virentibus productae ex cespitibus iam procredebant, Phoebusque summum geminorum per campum moveri faciebat currum.” Serege több mint 400.000 emberből állott. Ransanus azt írja, hogy vannak, akik Mohamed seregét 400.000 emberre teszik, mások 200.000-re, ismét mások 160.000-re. Erdélyi szerint⁶⁾ július 1-én érkezett meg a 150.000 főnyi török sereg. Az ágyúzás július 4-én indult meg. Ugyanezeket az adatokat írja Hóman is, de szerinte a szultán június végén ért Nándorfehérvár alá és július 3-án fejezte be az előkészületeket.⁷⁾

Az ázsiai basa, hogy kedvébe járjon a szultánnak, biztosra ígérte a győzelmet és azt mondta, hogy Nándorfehérvárat sem lesz nehezebb bevenni, mint Konstantinápolyt.⁸⁾ Thuróczy szerint éppen az ellenkezőket mondta a basa: aggodalmát fejezte ki az ostrom kimenetele iránt.

A küzdelem leírása Thuróczy és Bonfininél nagyjából megegyezik. Bonfini⁹⁾ azt írja, hogy Mohamed két részre osztotta seregét: az egyiket a Száva mellé, melynek vezére az ázsiai basa volt, a másikat saját vezérlete alatt a Duna mellé. A keresztény seregben igen sok német is volt¹⁰⁾ Thuróczy minderről nem szól. Megemlíti, hogy Mohamed az ágyúkat valószínűleg Krusevácból hozta. Bonfini szerint azért, mert nehéz lett volna a szállításuk, a szultán széttörette és Kruse-

1) Th. 55. f.

2) Bonf. 351. I. E.—354. I. A.

3) Bonf. 351. II. A. C.

4) Bonf. 351. II. D.

5) Bonf. 351. II. C.

6) Erdélyi 321. l.

7) Hóman 312—313. l.

8) Bonf. 352. II. B.

9) Bonf. 351. II. E.

10) Bonf. 352. I. C.

vácban újraöntette azokat.¹⁾ Az ágyúk dörgése Szegedig elhallatszott,²⁾ Thuróczy szerint Szegedig és más vidéken több, mint huszonnégy magyar mérföldre.

A küzdelemben Kapisztrán is résztvett. Bonfini azt írja, hogy magasra tartva a keresztet, imádkozva küzdött, övét buzdította és az ellenséget átkozta.³⁾ Thuróczy erről nem ír viszont Bonfinival szemben megemlíti, hogy a keresztények a vízicsatában Jézus nevét kiáltották és közli azt a beszédet, mellyel Hunyadi a katonáit buzdította. Bonfininél a beszéd nincs meg.

A napot, melyen a törökök végső nagy rohama volt, Bonfini megjelöli: „Sacer divo Sixto erat ille dies, octavo idus Augusti,⁴⁾ — s az ostrom 46-ik napján szabadult meg Nándorfehérvár a töröktől.⁵⁾ Thuróczynál ezek az adatok nem szerepelnek. Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ szerint a törökök általános rohama július 21-én volt, s a harc július 4—22-ig tartott, tehát 18 napig.

Az elesettekről Thuróczy nem ír. Bonfini szerint⁸⁾ mindkét részről igen sokan estek el, de legtöbben a törökök közül: sokan azt mondják, hogy 40.000, mások 24.000-t, és vannak, akik csak 4.000-et mondanak. De hogy mekkora volt a csapás, bizonyítja a hatalmas uralkodó futása. Erdélyi 50.0000 török halottat ír,⁹⁾ Hóman erről nem tesz említést.

19. Hunyadi és Kapisztrán halála.

Kevéssel a Nándorfehérvári győzelem után Hunyadi beteg lett és meghalt. Erről Thuróczy mindössze annyit ír, hogy az állandó fegyvereskedés és a gondok Hunyadi kimerítették, s megbetegedve Zemelin (Zimony) várába vitték,

1) Bonf. 352. I. A.

2) Bonf. 352. I. C.

3) Bonf. 352. I. B.

4) Bonf. 352. II. C.

5) Bonf. 353. II. E.—354. I. A.

6) Erdélyi 321—322. I.

7) Hóman 313. I.

8) Bonf. 354. I. A.

9) Erdélyi 322. I.

ahol Kapisztrán János előkészítésével kiadta lelkét. „Obiit millesimo Dominice Incarnationis simulque quadringentesimo quinquagesimo sexto anno (sic!) virginie suo aethereo solem hospitantem in cubili.“ (aug.) Bonfini erről¹⁾ igen részletesen ír: a fáradtságtól megtörve beteg lett és Zimony (Semelyn) várában felkészült a halálra. Barátaitól és fiaitól külön-külön elbúcsúzott, majd a Boldogságos Szűz templomába vitette magát, hogy az Urat magához vegye, mert méltatlannak tartotta magát arra, hogy az Úr jöjjön őhozzá. Halála napját így jelöli meg: „diem obiit saluti anno quadringentesimo quinquagesimo sexto supra millesimum, quarto idus Septembris.“²⁾ Ransanus szintén³⁾ hosszabban ír Hunyadi haláláról. Szerinte is fáradtságos küzdelem merítette ki és lázas betegen vitette magát Zimonyba, ahol felvette az utolsó kenetet, majd egyenként elbúcsúzott barátaitól, lelkükre kötötte a hit és a haza védelmét, gondjaikra bízta a családját, majd miután előbb a saját lábán átment a templomba, ahol megáldozott, Istennek ajánlva lelkét meghalt. Thuróczy és Ransanus hasonlóan közlik azt a beszédet, amelyet Kapisztrán Hunyadi halálakor mondott, míg Bonfini egészen más szöveget közöl.⁴⁾

Halálát az egész világ meggyászolta⁵⁾ és még Mohamed is megsiratta, ki Thuróczy és Bonfini szerint azt mondta, hogy nem volt még egy ilyen ember fejedelem alatt. Thuróczy szerint Brankovics adta tudtul Mohamednek Hunyadi halálát. Bonfini a híradó személyét nem említi. Ransanus azt írja, hogy V. Miklós pápa rendeletére a bíbornoki kollégium gyászmisét mondott érte. (Ámde V. Miklós egy évvel előbb meghalt, s 1456-ban már III. Callixtus pápa uralkodott.)

1) Bonf. 354. I. B.—355. I. A.

2) Bonf. 355. I. A.

3) Ransanus 27. f.

4) Bonf. 335. II. D. E.

5) Th. 56, f. Bonf. 355. I. C.—II. A. Ransanus 27.

Thuróczy így ír Hunyadiról: Bonfini ezeket mondja: „O „Iste homo, quam quondam Solon, Croeso Regi Lydorum, omnium Regum ditissimo, percontanti, primam negavit beatitudinem, cunctos nostri aevi inter mortales, solus tulit.“¹⁾ felicem virum, cui non singulari virtute vivere, ac summa gloria mori datum est.“²⁾

Az égi jelek közül, melyeket Bonfini Hunyadi halálának jelzésére közöl,³⁾ Thuróczy csak az üstököst említi, melyről Ranzanus is szól. De Bonfini pontosan megírja, hogy únius hónapban, a 15^{o)} -on körülbelül harminc napig mutatkozott. Ranzanus szerint pár nappal a betegsége előtt tűnt fel. Erdélyi azt írja, hogy Hunyadi a pestis ragadta el Zimonyban, augusztus 11-én.⁴⁾ Hóman szerint pedig: Hunyadi áldozatul esett a várban kitört pusztító járványnak.⁵⁾

Bonfini⁶⁾ megírja, hogy Kapisztrán előre megjósolta Hunyadi halála után Lászlónak a korai halálát, Mátyásnak pedig a koronát. Thuróczy erről nem ír. Röviddel utána Kapisztrán is meghalt, Ujlakon temették el. Mindkét krónikás szerint halála után sok csodát tett.⁷⁾ Ranzanus azt írja, hogy pár nappal Hunyadi halála után távozott Kapisztán is,⁸⁾ míg Erdélyi három hónappal később, október 23-át írja halála napjául.⁹⁾ Bonfini még Picens Jakab testvér további életéről is ír,¹⁰⁾ ami Thuróczynál nincs meg.

A nándorfehérvári győzelem után a király országgyűlést hívott össze Futakon. Thuróczy és Bonfini azt írják, hogy ez akkor volt, amikor Hunyadi János halálának az éve már eltelt.¹¹⁾ Amellett Thuróczy azt írja, hogy a nyár vége felé

1) Th. 56. f.

2) Bonf. 335. I. B.

3) Bonf. 355. II. A.

4) Erdélyi 322. I.

5) Hóman. 314. I.

6) Bonf. 355. II. B.

7) Th. 57. f., Bonf. 355. II. D.

8) Ranzanus. ind. 27.

9) Erdélyi. 314. I.

10) Bonf. 355. II. E.

11) Th. 58. f., Bonf. 356. I. D.

járt és közeledett az ősz. Ransanus¹⁾ azt mondja, hogy a király a nándorfehérvári győzelem után Budára ment, a következő évben pedig Futakra, ahol országgyűlést hívott egybe. A krónikások szerint tehát a futaki országgyűlés 1457-ben lett volna. Hóman 1456. október közepére teszi,²⁾ míg Erdélyi időpontot nem közöl ugyan, de azt írja, hogy ezen országgyűlés idején a király meglátogatta a 71 éves beteg Kapisztránt. Ez, mint fentebb is láttuk, 1456. október 23-án halt meg, tehát ebben a hónapban volt Erdélyi szerint is a futaki országgyűlés.³⁾

Futakon Hunyadi László is megjelent, mégpedig erős fegyveres kísérettel, mert tartott a királyi udvar álnokságától.⁴⁾ Ugyanezt írja Ransanus is.⁵⁾ Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ nem írnak a fegyveres kíséretről, hanem szerintük Hunyadi László *salvus conductus* birtokában ment Futakra, amiről visznot a krónikások nem tesznek említést. Bonfini szerint Futakon a király kegyesen fogadta Lászlót.⁸⁾ Thuróczy a fogadtatásról nem ír.

A gyűlés után a király Nándorfehérvárra ment. Bonfini⁹⁾ leírja László beszédét, melyben magát és a vár kulcsait a királynak felajánlotta és Cillei álnokságait tudtuladta, majd annak a levélnek a kézrekerítéséről ír, melyben Cillei a két Hunyadi testvér fejét igéri Brankovicsnak. Thuróczy-nál mindez hiányzik.

Nándorfehérvárott Cilleit meggyilkolták. Halála körülményeit a krónikások eltérően írják meg. Thuróczy szerint Szent Márton ünnepét, november 11-ét követő napon László gróf Cillei Ulrik lakására ment, mert megbeszélést akart vele folytatni. Zárt ajtók mögött tárgyalva, haragra gyultak és elő-

1) Ransanus. ind. 28.

2) Hóman. 314. 315. l.

3) Erdélyi 322. l.

4) Th. 58. f. Bonf. 356. II. E.

5) Ransanus. ind. 28.

6) Erdélyi 323. l.

7) Hóman. 315. l.

8) Bonf. 356. II. A.

9) Bonf. 356. II. B. — 357. I. B.

szőr szavakkal, majd fegyverrel harcoltak. A zajra Hunyadi emberei betörték az ajtót és Cilleit lefejezték. Bonfini szerint Cillei halála Szent Márton napján történt. A király misén volt, az urak pedig tanácskozássra gyűltek, melyre Cilleit is meghívták. Ez, mielőtt odament volna, páncélt öltött magára. Itt László szemére vetette a rác deszposzthoz írt levelet és árulónak nevezte. A gróf viszont felhozta, hogy László nem engedte be a várba a sereget, majd kardot rántott és Hunyadi a fején megsebesítette. Fegyverrel küzdöttek mindketten, végül a magyarok berontottak és Cilleit lekaszábolták.¹⁾ Ransanus azt írja, hogy Hunyadi László felkereste Cilleit a szobájában és felszólította, hogy hagyja abba álnokságát. Mindketten indulatba jöttek és fegyvert rántottak. Ekkor a szoba előtt elrejtett katonák, kik Lászlót odáig kísérték, betörték az ajtót és Cilleit leszúrták. Erdélyi²⁾ Cillei halálát november 15-re, Szent Márton ünnepét követő hétfőre teszi. Az eseményeket úgy írja, mint Thuróczy és Ransanus; Hunyadi elment Cillei lakására és ott szóváltás támadt közöttük, mire László gróf hívei berontottak és Cillei Ulrikot lenyakazták. Hóman nem ír dátumot³⁾ szerint a király a várkápolnában Cilleivel együtt misét hallgatott. A miséről Cilleit fontos tanácskozássra hívták és egy terembe vezették, ahol már vártak rá Hunyadi László, Szilágyi Mihály, Rozgonyi Mihály és mások. Hunyadi szemére lobbantotta Ulrik grófnak az apja és a maga ellen elkövetett sok ármányt és gáncsoskodást. Vita közben kardot rántottak, Hunyadi emberei Cilleit megsebesítették, majd mikor összeroskadt, fejét vették.

Thuróczy és Bonfini szerint a király megrémült a halálhír hallatára és mint Thuróczy írja, a királyt és német híveit, amikor meglátták a véres kardokat, oly remegés szállotta meg, hogy a nyakukon érezték azokat, s azt hitték. mindannyioknak inniuk kell abból a pohárból, melyet Ulrik gróf kiivott.⁴⁾ Bonfini⁵⁾ Thuróczyval szemben arról is ír, hogy a

1) Bonf. 357. I. B. C.

2) Erdélyi 323 l.

3) Hóman. 316. l.

4) Th. 58. f.

5) Bonf. 357. I. D. E.

király, amikor megtudta nagybátyja halálát, színelve azt mondta, hogy méltán érte őt ez a sors.

Nándorfehérvárról a király Temesvárra ment. Thuróczy¹⁾ és Bonfini²⁾ azt írják, hogy Hunyadi László is a kíséretében volt, míg Ransanus szerint László rögtön a gyilkosság után elment Temesvárra.³⁾ Hóman is azt írja,⁴⁾ hogy a király Hunyadi László kíséretében ment Temesvárra. Ransanus azzal indokolja a király temesvári útját, hogy látni akarta vajjon László szembeszáll-e vele?⁵⁾

Temesvárott Hunyadi Jánosné, fia Mátyás és udvara gyászruhában fogadták a királyt. Erzsébet a királyt felvezette a vár legszebb termébe, ahol fényes vendégséggel fogadta és ott László bocsánatot kért a királytól Cillei megöléséért,⁶⁾ Bonfini szerint⁷⁾ Erzsébet a király elé menve, magát megalázta és sírva kegyelmet könyörgött Lászlónak, eszébe juttatván a királynak férje nagy szolgálatait. Ransanus Thuróczyhoz hasonlóan azt írja, hogy László járult a király elé és kért kegyelmet a maga számára.⁸⁾ Erdélyi szerint Temesvárott László gróf leborult a király előtt, ki megbocsájtotta nagybátyja halálát.⁹⁾ Ezekkel ellentétben Hóman¹⁰⁾ szerint a megbocsájtás még Nándorfehérvárott történt a következőképpen: Hunyadi László a király elé sietett, elmondja a történeteket és bocsánatért esdekelt, amit a jelenlevőnek mindig igazat adó, de a színelést is mesterien űző ifju meg is adott. László öt nappal ezután ment Temesvárra.

Bonfini¹¹⁾ egy hasáb terjedelemben közli a királynak azt a válaszát, melyet az őt üdvözlő és László fia számára kegyelemért esdeklő Erzsébetnek adott. Majd aranszegélyű

1) Th. 59. f.

2) Bonf. 357. II. A.

3) Ransanus. ind. 28.

4) Hóman. 316. I.

5) Ransanus. ind. 28.

6) Th. 59. f.

7) Bonf. 357. II. B.

8) Ransanus. ind. 28.

9) Erdélyi 323. I.

10) Hóman. 316. I.

11) Bonf. 357. II. B. — 358. I. A.

bíborruhát ajándékozott Erzsébetnek, Lászlónak és Mátyásnak s Erzsébet szolgáloit is megajándékozva, megparancsolta, hogy ők is vessék le a gyászt.¹⁾ Thuróczy nál a király válasza hiányzik, s csak annyit ír, hogy a király saját bíborruháiba öltöztette a két Hunyadi.

V. László Temesvárott az Oltáriszentség előtt megesküdtött, hogy nagybátyja halálát sohasem fogja megbosszulni s Lászlót és Mátyást testvéreivé fogadta. — Ransanus²⁾ itt megjegyzi, hogy gonosz lelkében már ekkor cselelt forgatott a király, miként azt a később történetek bebizonyították.

Innen a király Budára utazott s László gróf is elkísérte, ki, miután sok zsoldost fogadott fel a felvidékről, a török ellen készült. A király hallgatva az ellenséges érületű tanácsadókra addig nem akarta Lászlót elengedni, míg ez öccsét, Mátyást Budára nem vitette.³⁾ Bonfini szerint Mátyás is a királlyal együtt távozott Budára.⁴⁾ — Ransanus azt írja, hogy a király kedvességet színlelve, kérte Lászlót, hogy öccsét is hívja fel, amit ez gyanútlanul teljesített is. — Erdélyi a történeteket Thuróczyval egyezően írja meg,⁵⁾ míg Hóman nem ír arról, hogy Mátyás mikor és hogyan került Budára.

A Hunyadi-fiúk elfogatásának körülményeit Thuróczy⁶⁾ és Bonfini⁷⁾ egyezően mondják el. Az elfogatás idejéről Thuróczy ezt írja: „Tempus instabat dum quadragesimale ieiunium... prope ad medium, et feria secunda proxima post Dominicam Oculi claro solis radio illustrata, meridiem constituerat“. — Bonfini az elfogatást március idusára teszi. Ransanus csak annyit ír, hogy ez pár nappal Mátyás Budára érkezése után történt.⁸⁾ Erdélyi⁹⁾ Thuróczyt követi s megállapítja, hogy az Oculi utáni hétfő március 21-re esett. (Záró-

1) Bonf. 358.

2) Ransanus. ind. 28.

3) Th. 60. f.

4) Bonf. 558. I. D.

5) Erdélyi. 323. I.

6) Th. 60. f.

7) Bonf. 558. II. A. B.

8) Ransanus. ind. 28.

9) Erdélyi. 323. I.

jelben megjegyzi, hogy más adat szerint egy héttel előbb történt a fogságbavetés.) Hóman időpontot nem közöl. A Hunyadi párti urakat Thuróczy szerint a következő nap fogták el, míg Bonfini szerint¹⁾ a Hunyadiakkal együtt. Ransanus viszont azt írja, hogy ezeket László kivégeztetése után vetette börtönbe a király, mert félt, hogy fellázadnak ellene. Az elfogottak között, — tévesen — az esztergomi érseket is megemlíti, holott a király később éppen az ő őrizetére bízta a fogoly Vitéz János váradi püspököt.²⁾ Erdélyi Thuróczyhoz hasonlóan másnapra teszi a Hunyadi-ház híveinek elfogatását.³⁾

Harmadnap este László grófot kivégezték. Thuróczy szerint a budai bíró és esküdtek ítélték fejvesztésre,⁴⁾ Bonfini szerint a királyi palotában összejött urak tanácsolták a királynak László kivégeztetését.⁵⁾ Erdélyi ezt írja: A harmadik nap este, vecsernyekor László grófot átadták Budavár bírájának és esküdtejének, hogy hajtsák végre a fejvesztés büntetését.⁶⁾ Bonfini⁷⁾ leírja, hogyan ment László a kivégzés helyére: leeresztett hajjal, felemelt fejjel, aranyos ruhában, melyet a királytól kapott. Thuróczy erről nem tesz említést. A kivégzést is részletesebben írja le Bonfini,⁸⁾ mint Thuróczy, s azt állítja, hogy összesen öt csapással fejezték le Lászlót. Erre vonatkozólag Thuróczy nem közöl számot, csupán annyit ír, hogy mikor három csapás után felállt és megbotlott, fejezték be a kivégzést. Ransanus négy csapásról ír.⁹⁾ Huszonhatéves volt Hunyadi László, amikor meghalt.¹⁰⁾ Thuróczy az életkorát nem közli. A templom, melybe temették¹¹⁾ Bonfini szerint a gyilkosok és felségárulók sírhelye volt.

1) Bonf. 358. II. B.

2) Ransanus. ind. 28.

3) Erdélyi. 324. I.

4) Th. 60. f.

5) Bonf. 359. I. A.

6) Erdélyi. 324. I.

7) Bonf. 359. I. B.

8) Bonf. 359. I. B. D.

9) Ransanus. ind. 28.

10) Bonf. 359. I. D.

11) Th. 69. f., Bonf. 359. II. A., Ransanus. ind. 28.

A Hunyadi László halálát követő állapotokat Thuróczy részletesebben írja le,¹⁾ mint Bonfini, ki csak utal arra, hogy a nép lázongott a kivégzés miatt,²⁾ de Szilágyi Mihály megmozdulását, ki birtokába vette Erdélyt és annak minden jóvedelmét, mely azelőtt a királyi kincstárba folyt be, nem említi. — Ransanus azt írja, hogy László halála után Szilágyi egész Erdélyre kiterjesztette uralmát.³⁾

Mátyást az Istvánvár oldalához épített házban őrizték, mely az Alhévizekre (később Rác- és Rudasfürdő) néz,⁴⁾ Bonfini szerint abban a toronyban, mely a meleg forrásokhoz tartozott.⁵⁾ Úrnapját követő éjjelen Mátyás és Modrar Pál kivételével a foglyok megszöktek. Erre a király nagyon megijedt és fegyveres kísérettel Bécsbe ment, magával vive Mátyást és Modrart, azt bilincstelenül, emezt megvasalva Thuróczy azt írja, hogy Modrart azért vitte magával a király, mert nagyon gazdag volt és így azt remélte, hogy sok kincset csikarhat ki tőle. Útközben Esztergomban magához hívatta az érsek őrizetére bízott János váradi püspököt, vigasztalta és visszaadta neki a püspökségét.⁶⁾ Thuróczy erről nem ír.

Thuróczy ezután mindössze annyit ír, hogy a király kis idő múlva Bécsből Csehországba ment, Mátyást erős őrizet alatt hátrahagyva. Prágában királyi módon élt, majd hirtelen betegség kioltotta életét.⁷⁾ Bonfini⁸⁾ részletesen ír V. László további életéről, házassági tervéről és haláláról. Ransanus azt írja, hogy Mátyást is ki akarta végeztetni, de miután sürgősen Prágába kellett utaznia, így ez a szándéka nem valósulhatott meg.⁹⁾

Bonfininél megtaláljuk a király betegségének idejét:¹⁰⁾
„decimo calendas Decembres, duodecima noctis hora, saevo

1) Th. 62. f.

2) Bonf. 359. II. A. B.

3) Ransanus. ind. 28.

4) Th. 62. f.

5) Bonf. 359. II. C.

6) Bonf. 359. II. D.—360. I. A.

7) Th. 62. f.

8) Bonf. 360. I. A.—361. II. C.

9) Ransanus. ind. 28.

10) Bonf. 361. I. A.

ac repentino morbo Rex corripitur.“ — Thuróczynál ez nincs meg. Halála ideje Bonfini szerint: „annos natus duodeviginti, horarum sex et triginta spatio, postquam aegrotare coeperat, anno vero salutis quadringentesimo quinquagesimo octavo supra millesimum humanis excessit.“¹⁾

Thuróczy így írja halálát: „obiit . . . anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo, aetatem quidem et regnorum suorum nono bis anno, cum scilicet eiusdem anni autumnus, suae ultimae compleverat orbem lunae.“²⁾ Ransanus szintén azt írja, hogy a király 1458-ban, életének tizenkilencedik, uralkodásának negyedik évében halt meg.³⁾ Erdélyi⁴⁾ 1457. november 23-ra teszi a király halálát s azt írja, hogy amikor várta Magdolna francia királyleányt, a jegyesét, Prágában hirtelen meghalt. Hóman is 1457. november 23-át ír: hirtelen meghalt tizennyolc éves korában.⁵⁾ Hissen 1458. január 1-ére hirdette ki a magyar királyválasztó országgyűlést.

Thuróczy nem tudja biztosan, hogy a királynak isteni végzésből kellett-e meghalnia, vagy — mint egyesek hiszik — a Podjedbrád által nyújtott méregtől.⁶⁾ Bonfini szerint vagy betegség, vagy mérreg oltotta ki életét. Az orvosok állítólag mérget találtak testében, s ezt vagy Podjebrad, vagy Rochezaena adta.⁷⁾ Ransanus azt írja, hogy állítólag mérreg ölte meg a királyt és Thuróczyval együtt megemlíti, hogy ugyanazon napon halt meg melyen egy évvel előbb Lászlónak és Mátyásnak megesküdött. Bonfini erről nem ír.

Temetéséről Thuróczy csak annyit említ, hogy Prágában temették el a plébániatemplomban. (In Ecclesia Parochiali.)⁸⁾ Bonfini ezeket írja: „ . . . ad septimum calendas Decembres fuisse memorant. Funus regali pompa elatum neg-

¹⁾ Bonf. 361. II. C.

²⁾ Th. 62. f.

³⁾ Ransanus. ind. 28.

⁴⁾ Erdélyi. 324. I.

⁵⁾ Hóman. 317. I.

⁶⁾ Th. 62. f.

⁷⁾ Bonf. 361. II. D.—332. I. B.

⁸⁾ Th. 61. f.

lecta per urbem circumvectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum sacellum relatum est, et divi Caroli Quarti Romanorum Imperatoris gremio collacatum“. ¹⁾

Bonfini²⁾ ír arról a gyászról, mely Magyarország kivételével egész Európát elborította László király halála miatt, a halálát követő eseményekről és Podjebrad cseh királlyá választásáról. Thuróczynál mindez nincs meg.

20. Mátyás királlyá választása.

V. László halála után Hunyadi Mátyás grófot választották a rendek magyar királlyá. A királyválasztás történetét Bonfini³⁾ sokkal részletesebben írja le, mint Thuróczy.⁴⁾

A királyválasztó országgyűlést 1458. elején tartották⁵⁾ a Rákos mezején, (Bonfini évszámot nem ír) mely alkalmából nagy tömeg özönlötte el egész Pest városát. Bonfini felsorolja, hogy Rákoson a királyválasztó országgyűlésen megjelentek az összes magyar főpapok, főurak, nemesek, a magistrátusok és városok követei. Szilágyit, — mint Bonfini írja — nagy sereg fegyveres csapat kísérte, s vele volt a huga is, Hunyadi János özvegye. Bonfini Hunyadinéről nem tesz említést. Szerinte Szilágyinak körülbelül 20.000 zsoldos katonája volt és seregében csehek, lengyelek és németek is szolgáltak. Ransanus azt írja, hogy Szilágyi Mihály Hunyadiné társaságában nagy sereggel jött a pesti mezőre. Erdélyi⁶⁾ és Hóman⁷⁾ 15.000 zsoldosról tudnak.

Thuróczy azt írja, hogy ha a Budán tartózkodó Hunyadiellenes urak nem lettek volna Szilágyi biztosítékának birtokában, látván, hogy befagyott a Duna, nem bízva Buda magas falainak a védelmében, még az éj leple alatt biztosabb helyekre menekültek volna. Bonfini szerint, miután a Duna befagyott, a Hunyadi-pártiakból nagy tömeg átment Budára

¹⁾ Bonf. 362. I. B. C.

²⁾ Bonf. 362. I. C.—364. II. C.

³⁾ Bonf. 364. I. C.—367. II. E.

⁴⁾ Th. 63. f.

⁵⁾ Th.

⁶⁾ Erdélyi. 325. I.

⁷⁾ Hóman. 323. I.

és az ottlevőket erővel kényszerítette, hogy menjenek át a gyűlésbe. Végül is Szilágyi biztosítékot nyújtott a budaiaknak, s ezzel félelmüket megszüntette. Ezzel szemben Erdélyi¹⁾ és Hóman²⁾ azt írják, hogy Szilágyi Mihály és Hunyadi Jánosné január 12-én Szegeden már megegyeztek Garaiékkal a trón betöltését illetően, úgyhogy a nádor támogatása biztosítva volt. Szilágyi Mihály január 20-án vonult be Pestre,³⁾ s a Duna, — mint Thuróczy írja, ki közelebbi időpontot nem ad — a Szilágyiék megérkezését követő első éjjel fagyott be. Bonfini a következőt állítja: quarto idus Februarii, post ubi Michael Pesthum intraverat, insequenti nocte. . . saevitia frigoris Danubius plane constitit.⁴⁾ Ezen éjszakát követő napon Szilágyi nagy beszédet mondott a gyűlésben megjelentek előtt, s kérte Mátyás megválasztását, ami másnap azután⁵⁾ meg is történt. A beszédet Bonfini⁶⁾ három hasáb terjedelemben közli, majd⁷⁾ leírja a beszéd hatását. Ezt a beszédet 1505-ben felhasználták a nemzeti királyság mellett. Thuróczy minderről nem ír, s Mátyás megválasztásának napját sem jegyzi fel. Szilágyi beszédét eltérő szövegezésben Ransanus is közli,⁸⁾ mely beszéd után egyhangúlag királlyá választották Mátyást. Erdélyi⁹⁾ és Hóman¹⁰⁾ január 24-ét jegyzik a királyválasztás napjául.

Mivel ekkor Mátyás még kiskorú volt,¹¹⁾ kormányzót választottak melléje. Bonfini tizenhétévesnek írja,¹²⁾ Ransanus tizenötnek.¹³⁾ Ezt a tisztséget Szilágyi Mihály nyerte el.

1) Erdélyi. 325. l.

2) Hóman. 322. l.

3) Erdélyi. 325. l.

4) Bonf. 363. II. A.

5) Bonf. 367. I. C.—II. A.

6) Bonf. 365. II. C.—367. I. C.

7) Bonf. 367. I. C.—II. A.

8) Ransanus. ind. 29.

9) Erdélyi. 325. l.

10) Hóman. 323. l.

11) Th. 63. f.

12) Bonf. 367. II. D.

13) Ransanus. ind. 30.

Thuróczy így ír:

„Donec Phaetontis axis
quinquies annuales perageret
cursus, in eiusdem regni et
ipsius electi Regis gubernato-
rem praefecerant.“¹⁾

Bonfini ezeket mondja:

„Michael Gubernator pro-
nunciatur, et in quinquen-
nium potestas summa tra-
ditur.“²⁾

Erdélyi szerint Mátyás megválasztása napján egy hónap
híjján tizenötéves volt, mivel február 23-án született 1443-
ban,³⁾ míg Hóman 17—18 évesnek mondja.⁴⁾

A választás után Szilágyi a budai vár királyi lakosztá-
lyát lefoglalta az új fejedelem számára. Garai szintén önként,
valójában azonban szomorúan átengedte azokat és biztosabb
helyre távozott, — írja Thuróczy⁵⁾ — Bonfini erről nem ír.

Mátyás ekkor Prágában volt, Podjebrad fogságában.
Thuróczy azt mondja, hogy egyesek szerint Podjebrad a ha-
lott király ujjáról lelopta a gyűrűt és ennek pecsétjével el-
látott levelet írt Bécsbe, — aláhamisítva László király nevét, —
azokhoz, akiknek őrizete alatt állott Mátyás gróf, megparan-
csolta, hogy e levél felmutatói által a gróft azonnal küldjék
Prágába. Ezt azért tette, mert magas váltságdíjat akart elő-
kelő foglyáért kicsikarni.⁶⁾ Ugyanezt írja Ransanus is,⁷⁾ míg
Bonfini csak annyit említ, hogy László halála után Mátyás
Podjebrad hatalmába került és Prágába vitték.⁸⁾ Majd⁹⁾ leírja,
hogy milyen hatással volt Podjebradra foglyának királlyá vá-
lasztása és közli azt a beszédét, melyet Mátyáshoz mondott.
Thuróczy ezzel szemben csak annyit ír,¹⁰⁾ hogy miután Pod-
jebrad meghallotta, hogy Mátyás gróft Magyarország kirá-
lyává választották, sok dőlyfös beszéddel támadta meg az új
királyt és meggyőzve őt, rábírta a leányával kötendő házas-

1) Th. 63. f.

2) Bonf. 367. II. E.

3) Erdélyi. 362. I.

4) Hóman. 324. I.

5) Th. 64. f.

6) Th. 64. f.

7) Ransanus. ind. 30.

8) Bonf. 363. II. A.

9) Bonf. 368. I. A.

10) Th. 64. f.

ságra, s mikor visszatért hazájába, sok aranyat követelt érte. Bonfinitól¹⁾ megtudjuk, mekkora volt a váltságdíj: 60.000 arany, de néhányan 40.000-et mondanak. Ugyancsak Bonfini közli azt is, hogy mikor mentek Mátyásért a magyarok:

„Eadem hyeme, antequam inita glacies solveretur.“²⁾

Thuróczynál viszont azt tudjuk meg, hogy Strassnitzban mikor vették át a csehektől:

„Anno electi Regis primo, cum scilicet rigidus hyemis albor, tepido perflatus zephyro, frigidis dissolutis nivibus, ex celsis montium de culminibus profundas defluerat in valles, verisque expectata temperies, avicularum ora, gratos dissolvebat cautus.“

Erdélyi február 5-ét írja a strassnitzi átadás napjául.³⁾

Bonfini⁴⁾ leírja Hunyadi László eltemetését és Mátyás kiadatásának körülményeit. Thuróczy Bonfini előtt röviden csak annyit írt, hogy Mátyást cseh fegyveresek kíséretében Strassnitz várába vitték, ahol örömmel vették át a nemesek, s ő boldogan jött hazájába. Budán sokan gyűltek össze és érkezésének hírére feldíszítették a királyi palotát.⁵⁾ Amit Bonfini⁶⁾ Mátyás fogadtatásáról ír, az Thuróczynál hiányzik. Bonfini szerint február végén húshagyókor ért Mátyás Esztergomba és másnap Budára.⁷⁾ Erdélyi február 14-re teszi Mátyás budai bevonulásának a napját.⁸⁾

Semmi sincs Mátyásban, amí méltatlanná tenné őt az uralkodásra, — írja Thuróczy⁹⁾ — mert kora keresztény fejedelmei között az egyetlen, aki dicsőségesen tudott uralkodni. Még Nagy Mohamed is így nyilatkozott róla: „Ego et ipse sumus omnes mundi inter principes digni principes digni principis nomine qui vocamur.“¹⁰⁾ Majd felsorolja Thuróczy a

1) Bonf. 365. I. B.

2) Bonf. 368. II. B.

3) Erdélyi. 326 I.

4) Bonf. 368. II. B.—370. I. A.

5) Th. 64. f.

6) Bonf. 370. I. B.—II. D.

7) Bonf. 370. I. A.

8) Erdélyi. 326. I.

9) Th. 65. f.

10) Th. 65. f.

jó uralkodó kellékeit, melyek Mátyásban mind megvoltak. Bonfini is¹⁾ felsorolta Mátyás kiválóságait.

21. Háború Frigyes és a csehek ellen.

Arról is ír Bonfini,²⁾ hogy Mátyás elküldte Vitéz Jánost két főúr társaságában, hogy Frigyes császártól kérje ki a koronát, de ezeknek útja nem járt eredménnyel. Majd közli a király származását, és humanista tévedéssel eredetét a római Corvinusok nemzetségéből vezeti le. Végül ismerteti az uralkodása elején fennállott állapotokat: a csehek Giskra vezérlete alatt raboltak az országban, a török is fenyegetett délről és Frigyeset is bízatták az elégedetlenek, hogy jöjjön be és foglalja el a magyar trónt. Ellenük Mátyás három vezért nevezett ki: Nagy Simont Frigyes, Rozgonyi Sebestyént a csehek és Szilágyi Mihályt a török ellen. Ezután leírja Nagy Simon csatáját a császáriak ellen Körmend vidékén. Thuróczy-nál mindez hiányzik.

Általában Thuróczy Mátyás korát igen röviden, vázlat-szerűen tárgyalja és míg Bonfini minden apró körülménnyről részletesen számol be, addig Thuróczy-nál még a jelentősebb dolgokra vonatkozólag is csak utalásokat, pár soros megemlékezéseket találunk. Mint³⁾ ezt kifejezésre is jutattja, csupán rövid foglalatát közli azoknak a háborúknak, melyeket Mátyás megválasztása után viselt. Első dolga volt, — mondja Thuróczy, — hogy megfékezze alattvalóit: *Iste Rex a suis regnicolis turbata habuit sui regiminis primordia: postquam autem viribus et animi discretionem adolevit . . . omnia moderamine peroptimo complanavit.* Bonfini⁴⁾ is ír erről, s elmondja, hogy Mátyás király Ujlaky Miklóst és Szentgyörgyi Zsigmond grófot a körmendi csatavesztés után megnyerte magának, s Ujlakyt Bosznia királyává, Szentgyörgyit Felsőmagyarország főkapitányává tette, ennek öccsét, Jánost pedig az erdélyi vajdaságba ültette.

¹⁾ Bonf. 370. II. E.

²⁾ Bonf. 371. I. A.—377. I. D.

³⁾ a 65. fejezet címében.

⁴⁾ Bonf. 377. I. E. — II. C.

Ezután Frigyes császár és a csehek ellen fordult. Erdélyi szerint¹⁾ először a csehek ellen hadakozott, azután Frigyes császár ellen. Bonfini szerint, miután Frigyesselel békét kötött, indult a csehek ellen.²⁾ Thuróczy nál nem kapunk felvilágosítást a sorrendre vonatkozólag.

Bonfini³⁾ azt írja le, hogy Nagy Simon és Szentgyörgyi Zsigmond gróf leverték Frigyes császárt, mire Mátyás Vitéz János váradi püspök vezetésével követeket küldött a császárhoz, hogy a Szentkorona kiadásáról tárgyaljanak. Németújvárt tárgyalta a követek, majd visszatértek, hogy Mátyás felhatalmazását kérik a szerződés megkötéséhez. Thuróczy csak annyit ír, hogy Mátyás Frigyes római császárnak nagyravágását és a magyar királyság utáni törekvését, — mivel néhány báró segítségével meg akarta őt fosztani a tróntól, — részint erővel, részint ésszel lecsillapította és megszüntette. Bonfini azt írja, hogy még nem mult el egy éve Mátyás trónrajutásának, mikor a békét megkötötte Frigyes császárral és utána a csehek ellen indult. Erdélyi⁴⁾ szerint Frigyes 1458. novemberében kötött egyezséget, hogy nagy díjért kiadja a Szentkoronát. Ujlaki, Szentgyörgyi és a többi bárók ezután ajánlották fel Frigyesnek a magyar trónt, s Mátyás 1459. április elején küldte Nagy Simont ellenük, ki Körmendnél csatát vesztett, de öt nappal később új sereggel leverte a császáriakat. Hóman erről érdemlegesen nem ír.⁵⁾

A csehek ellen⁶⁾ Rozgonyi Sebestyént küldte a király, akihez Egerben László püspök csatlakozott sereggel. Rozgonyi megszállta Vadnát és Galgócot, ahol a cseh Valgata és a lengyel Komorovszki tartózkodtak. Ezek Szécsre menekültek, ahol seregük nagy része elesett, Valgata pedig 250 emberével fogságba került. Komorovszki csak nehezen tudott menekülni. Ez Szent György napja körül történt. Látván ezt a nép, mintegy 5.000 paraszt csatlakozott minden zsold nél-

1) Erdélyi. 327. I.

2) Bonf. 379. I. E.

3) Bonf. 377. II. D. — 378. II. D.

4) Erdélyi. 329. I.

5) Hóman. 344—45. I.

6) Bonf. 379. I. C. — 380. I. E.

kül Rozgonyi Sebestyén és Magyar Balázs mellé három nappal Pünkösöd előtt. Mysliánál (Mislye) négyszáz csehet öltek meg, majd Teleph és Axamith ellen indultak, kik Sárospatakot és több kastélyt birtokoltak. Itt 2.000 cseh tartózkodott, kik közül hatszáz elesett, kétszáz fogságba került, a többi elfutott. De a parasztság utánuk vetette magát, s alig kétszáz kivételével valamennyit legyilkolta. Axamith is eleset, Teleph csak tizenegyed magával tudott megmenekülni. Az egri püspök még elfoglalta Jászót és Sárosvárát. Thuróczy ebből annyit ír, hogy a király a csehek és lengyelek ellen fordult, kik fosztogattak és gyűjtogattak az országban és nagy mészárlás után csodálatos gyorsan elnyomta őket, a falvakat és erdődtményeket kis hadsereggel felforgatta és akik a mészárlásból megmenekültek, azokat mellékutakon és erdőkben való bujdosásra és az országból való menekülésre kényszerítette. Erdélyi 1458. április—augusztusra teszi ezt a hadjáratot,¹⁾ melynek leírásában Bonfini adataival megegyezik, de hozzáteszi, hogy augusztus közepén Giskra fegyverszünetet kért.

Ebben az időben történt, hogy Mátyás király Szilágyi Mihályt Világos várába záratta.²⁾ Thuróczy Szilágyiról semmit sem ír. Bonfini azt írja Mátyás házasságáról,³⁾ hogy ez Podjebrád Katalint vette feleségül, ki kevésbé a koronázás előtt meghalt. Szent Zsigmond templomában temették el.

A következő évben újra a csehek ellen fordult Mátyás. Először Rozgonyi Sebestyént küldte, ki Patát ostromolta sikertelenül, majd személyesen indult Pata ellen, azt négy nappal mulva bevette, utána még több várat és kastélyt foglalt el a Sajó mentén, azután Balozvárt, Gemert, Drancset, Usdint, Rimát, Szécset, Szircsétet, Salgót. Ezzel két évet töltött el.⁴⁾ Thuróczy Nem ír róla.

¹⁾ Erdélyi. 327. I.

²⁾ Bonf. 380. II. A. — 382. I. A.

³⁾ Bonf. 379. I. B.

⁴⁾ Bonf. 382. I. B. II. D.

22. Török háborúk.

Mohamed szultán Ali béget küldte Magyarország elfoglalására. Ez a Szerémséget támadta meg először, Kölpént és Szent-Demetert elfoglalta és feljött Futakig, mindenütt pusztítva. Szilágyi Mihály és Szokoly Péter, a csanádi püspök atyja Futak alatt megfutamították a török sereget. A Száva partján ismét megütköztek, s az ellenséges seregből csak kevesen tudtak megmenekülni, kik Szendrőbe futottak. Szokoly Zsarnóig üldözte őket. Ali bég azonban nem tudott belenyugodni a vereségbe, s ezért elhatározta, hogy Erdélybe tör. Mátyás Pongrác erdélyi vajdát értesítette a veszedelemről és felszólította, hogy induljon a török ellen. Temesvár környékén ütköztek meg s a Dunáig kergették a megfutamított török sereget. Ali bég Szendrőbe menekült.¹⁾ Thuróczy annyit ír, hogy Mátyás uralkodása első éveiben a Szerémséget pusztító hatalmas török sereget Kölpén és Szent-Demeter váraknál, a Száva partján körülfogta és megfutamította.²⁾ Erdélyi azt írja, hogy az 1463. márciusában Tolnában tartott országgyűlés minden tíz jobbágy után megajánlott egy lovas, s ennek elmulasztóitól kétakkora hadbirságot, mint amennyibe a hadjárat került volna. Három hónapra adták ezt az áldozatot a határokon túli hadjáratra, csak a nemesek nem tartoztak a határon túl menni. Az eredmény az, hogy a török vereséget szenvedett a Szerémségben és Temesvár környékén.³⁾ Hóman szerint Mátyás 25.000 főnyi sereggel indult a török ellen, melyből 7.000 a sajátja, 12.000 a főpapok és főurak bandériális katonája volt. A Szerémségbe betört törököt nem messze Futaktól, Mátyás táborhelyétől visszaverték a Szokolytestvérek, majd mikor a temesi-végekbe tört, Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda űzte ki. Mire Mátyás átlépett a Dunán és Nándorfehérvárnál összevonta csapatait, a szultán már befejezte Bosznia behódoltatását és hazafelé tartott⁴⁾

Mátyás ezután erős hadseréggel bejárta Szerbia nagy részét és tűzzel-vassal pusztította a földet. Majd a török ura-

¹⁾ Bonf. 384. I. D. — 385. I. A.

²⁾ Th. 65. f.

³⁾ Erdélyi. 331. l.

⁴⁾ Hóman. 328. l.

lom alatt lévő Boszniát támadta meg és Jajcát — a természetes fekvésénél és magas falainál fogva erős várat — valamint a vidék többi várait is megadásra kényszerítette. A török szultán minden katonáját, kik ezeket a várakat őrizték, s kiket a magyar kard nem ölt meg, kegyeibe fogadta és biborruhában magával vitte.¹⁾ Bonfini is²⁾ leírja a hadjárat történetét, de előbb ismerteti Jajca fekvését, majd azt, hogyan került 1463-ban Mohamed kezére. Mátyás, miután átkelt a Száván, rögtön Jajca ellen indult, mely onnan egy napi járóföldre van. A város rögtön meghódolt s utána a várat ostromolta éjjel-nappal. Haram bég eleség híján megadta magát azzal a feltétellel, hogy a király szabad elvonulást enged neki, s a rabokat is magával viheti. Mátyás azonban a rabok elhurcolását nem engedte meg. Végül is úgy egyeztek meg, hogy a török feladja a várat, s akik Mátyáshoz akarnak szegődni, azok a királytól zsoldot kapnak, akik pedig el akarnak menni, azokat biztonságban elbocsájtja. Így Haram bég feladta a várat, s kétszázad magával a királyt követte. Október 1-től, december 17-ig tartott a vár ostroma. Ezen idő alatt Mátyás még huszonhét várost vett be, majd karácsony ünnepére felment Budára. Erdélyi Jajca ostromáról azt írja,³⁾ hogy Mátyás kémszemléket tartott és életveszélyeknek tette ki magát. Haram bég 7000 embere négyszázra olvadt le. 1464. január közepén indult vissza a király és február közepén vonult be Budára. Hóman szerint ez Mátyásnak nagy reprezentatív hadjárata volt, amelyben Bosznia visszafoglalásra indult: ország-világ előtt megbizonyította, hogy atyja fia. Hosszú vonulás és nehéz ostrom után esett kezébe Jajca vára, melyet délről a magyar fennhatóságot újból elismerő Szent-Szávai (Hercegovinai) herceg is segített körülfogni.⁴⁾

¹⁾ Th. 65. f.

²⁾ Bonf. 386. II. A. 387. I. C.

³⁾ Erdélyi. 331. I.

⁴⁾ Hóman. 328. I.

23. A koronázás és előzményei.

Ezalatt Mátyás nagynehezen visszaszerezte a Szentkoronát Frigyes római császártól.¹⁾ Bonfini részletesen leírja, hogy mik voltak ennek az előzményei. Először is Giskrát kényszerítette békére a felvidéki várak visszafoglalása által.²⁾ Giskra hódoló levelet írt a királynak, melyet Bonfini³⁾ közöl. Mátyás az elvett várak helyett neki ajándékozta Lippa és Solyom városokat és 25.000 aranyat, hozzáadta feleségül Ország János leányát és a magyar főurak közé helyezte. Erdélyi szerint ez 1463. februárában volt.⁴⁾ Hóman 1462-re teszi.⁵⁾

Meghódoltatta az oláh vajdaságot is: Drakula vajdát tíz évi börtönre vetette Budán és egy másik Drakulát nevezett ki. Bonifi, aki szintén ír erről⁶⁾ megemlíti az oláh vajda kegyetlenkedéseit is. Közben a követek Frigyessel tárgyaltak. Majd a korona kiadatásának történetét beszéli el Bonfini⁷⁾ Vitéz János tárgyalt a császárral, ki a kiadatás ellenében 70.000 arany váltsádját követelt. De ezt a királyi tanács nem akarta elfogadni. Mátyás Váradon és Szébenben sürgette a tanács döntését, s végül is hét férfiút választottak a tárgyalások folytatására és a korona visszahozatalára. Ez a hét férfi volt: János váradi püspök, István kalocsai érsek, Ujlaky Miklós, Pálóczy László, Imre királyi kincstartó, Lamberger és Thuróczy Benedek. Innen ment Mátyás az oláh Drakula ellen, a követek pedig Frigyeshez Németújvárba, 5.000 lovas kíséretében. A váradi püspököt kétszázad magával beengedték a várba, a többiek visszamentek Sopronba. Egy hónapig tárgyalt a püspök a császárral, majd megegyeztek 60.000 aranyban és Pálóczy Lászlót Sopronból elhívták, ki agnoszkálta a koronát. Huszonnégy évig volt a császár kezén a korona, mely ezután Sopronban közszemlére tettek ki. Erdélyi

1) Th. 66. f.

2) Bonf. 382. II. E.—184. I. C.

3) Bonf. 383. II. A.—D.

4) Erdélyi 330. l.

5) Hóman. 345. l.

6) Bonf. 385. I. E.—II. B.

7) Bonf. 385. I. A.—II. E. és 385. II. C.—386. I. E.

szerint a küldöttség 1463. közepén vette át a koronát.¹⁾

A korona visszaszerzése után Mátyás királyt uralkodásának hatodik, az Ur megtestesülésének 1464. esztendejében papi és világi méltóságok és országnagyok jelenlétében, szokás szerint, nagy ünnepélyességgel és pompával megkoronázták.²⁾ Bonfini³⁾ sokkal részletesebben írja le Mátyás királlyá koronázását.

Virágvasárnap akarták ezt tartani, de a kemény tél miatt az urak nem tudtak megérkezni, így nagypéntekre halasztották. 1464-ben Székesfehérvárott a Szent István bazilikában koronázta meg Széchy Dénes esztergomi érsek. Mátyás a koronázás alkalmából igen sok kitüntetést és méltóságot adományozott. Ransanus azt írja,⁴⁾ hogy Mátyás megkoronázása nagy nehézségek után a megválasztása utáni hatodik hónapban, 1464. nagycsütörtökén történt Székesfehérvárott. Erdélyi a koronázás napjául 1464. március 29-ét jelöli meg,⁵⁾ Hóman csak 1464. márciust ír.⁶⁾

A koronázás után Mátyás Mohammed török szultánt, — ki félelmetes harci felkészültséggel jött Jajca ostromára és már harci készülődéseivel is félelmet keltett — arra kényszerítette, hogy minden felszerelését otthagya, elmeneküljön a vár alól⁷⁾ Bonfini⁸⁾ szerint ez az ostrom a tél elmúltával, de a koronázás előtt volt. Mohammed 30.000 főnyi sereggel indult Jajca ellen, hogy azt visszaszerezze. Seregét két részre osztva, a várost felváltva szünet nélkül ostromoltatta. Mátyás Szapolyai Imrét küldte Mohammed ellen. Ez útközben mind több és több követet küldött Jajcába azzal a hírrel, hogy Mátyás király megszámlálhatatlan sereggel útban van a város felmentésére. A szultán ezektől a hírektől annyira megijedt, hogy minden harci eszközét hátrahagyva, Macedoniába

¹⁾ Erdélyi. 330. l.

²⁾ Th. 66. f.

³⁾ Bonf. 588. l. A.—E.

⁴⁾ Ransanus. ind. 30.

⁵⁾ Erdélyi. 331. l.

⁶⁾ Hóman. 345. l.

⁷⁾ Th. 66. f.

⁸⁾ Bonf. 387. l. C.—II. E.

menekült. Ezután Szapolyai gyorsan visszatért és a koronázásra sietett. Ransanus szerint¹⁾ kevéssel a koronázás után maga Mátyás ment óriási sereggel Jajcát ostromló Mohammed ellen. Mikor Mohammed meghallotta, hogy a király az övé-nél semmivel sem kisebb sereggel útban van ellene, minden hadieszközét elhagyva, elmenekült. Erdélyi Jajca második ostromáról külön nem ír. Hóman szerint Mohammed 1464. július közepe óta ostromolta Jajcát és csak Mátyás előhadának, a Zápolyai Imre vezetése alatt álló két hadtestnek a közeledtére vonult vissza.²⁾

Thuróczyánál hiányzik az a rész, amelyben Bonfini³⁾ leírja Mátyás hadjáratát a török ellen, melyet 1464. őszén Szerbiában viselt, a hadjárat előzményeit és következményeit, a szegedi országgyűlést, melyen Garay Lászlót a nádori méltóságról letette, és Ország Mihályt nevezte ki helyébe, Vitéz Jánost pedig esztergomi érsekké tette.

Svehla cseh úr, kiváló harcos volt és erős hadsereggel rendelkezett, Magyarországot pusztította. Birtokába vette Kosztolány, vagy Szent Vid várának erődítményeit és újakat is létesített. Mátyás erős csapattal körülfogta, fogságba ejtette és több társával együtt felakasztotta. A többi foglyot, kik börtönökben voltak megfojtatta.⁴⁾ Bonfini⁵⁾ a következőképen ír erről. Mátyás a koronázás utáni második esztendő (1465.) szeptemberében a horvátországi Frangepánok ellen vezetett hadat, kik erősen sanyargatták a szegény népet. Zágráb közelében Svehla megfordult és seregével visszatért. Elfoglalta Kosztolányt, mely a király tulajdona volt, s a Zsigmond által Morvába számkivetett cseh zsebrákok közül 7.000-et visszahívott. Nagyszombatot akarták bevenni, de azt Podmaniczky Balázs megvédte ellenük. Ekkor Svehla a Nagyszombattól nem messze lévő Szent Vid egyháza körül a kastélyt, melyet Kosztolánynak neveztek, megerősítette és a környéket rabolni és pusztítani kezdte. Ennek híre Zágrábban érte a királyt, ki

¹⁾ Ransanus. ind. 31.

²⁾ Hóman. 329. l.

³⁾ Bonf. 388. II. A.—390. I. A.

⁴⁾ Th. 66. f.

⁵⁾ Bonf. 390. I. D.—392. I. B.

Esztergomnál átkelt a Dunán és Kosztolányt megostromolta. Svehla egy éjjel seregével kiszökött, de észrevették, s igen sokat levágtak a menekülők közül. A zsebrákok az erdőkbe vették be magukat, de a parasztok felkeltek ellenük. Kétszázötvenen Svehlával együtt fogságba estek, a többi zsebrák elesett. Erre a kastélyban visszamaradt háromszáz cseh is megadta magát. Báthori István hajón Budára vitette ezeket és a Csonka-toronyba záratta kétszáz erkölcstelen nővel együtt, akiket ugyanott fogtak el. De Czobor Mihály, a várkapitány nem tudta tartani őket, ezért követ kötve a nyakukra, nyolcasával éjjelente a Dunába vettette valamennyit. Így szabadult meg az ország a kóborló csehektől. Ransanus¹⁾ csak megemlíti, hogy Mátyás Kosztolányban elfogta a vidéket rabló Svehlát és társaival együtt kivégeztette. Erdélyi adatai Bonfiniéval megegyeznek.²⁾ Hóman szerint nem Svehla hívta be a cseh martalócokat, hanem mikor ezek betörték az országba, akkor ő elhagyta Mátyás szolgálatát s Kosztolányból Nagyszombatot és Pozsonyt nyugtalanította. 1467. elejére teszi a leveretését, s az akasztás útján kivégzettek számát 150-re. A százötven akasztófa, — írja, — a csehek magyarországi szereplésének is befejezését jelezte.³⁾

Bonfini⁴⁾ ír a pápa és Mátyás közti tárgyalásról a török elleni hadjárat ügyében, a velenceiekkel kötött egyezségről, majd a nyugatmagyarországi városok miatt Frigyessel, és a Magyarországot rabló csehek miatt Podjebraddal szemben keletkezett viszályról. Thuróczyánál mindez hiányzik.

24. Erdélyi lázadás és a moldvai hadjárat.

Az erdélyi nemesek és a nép között forradalom támadt Mátyás királysága ellen és új király választására gyűltek össze. A király kisebb számú seregével forgószélként rájukcsapott, s azok, mint félénk vadak, ha oroszlánt látnak, küzdelem nél-

1) Ransanus 32. f.

2) Erdélyi 332. l.

3) Hóman 347. l.

4) Bonf. 392. l. B.—393. l. E.

kül szétfutottak.¹⁾ Bonfini²⁾ igen részletesen írja le Mátyás erdélyi hadjáratát. Veres Benedek kezdte lázítani az erdélyieket a király ellen, azon a címen, hogy sokat hadakozik, s ennek fedezésére elviselhetetlen adóval sanyargatja a népet. Szentgyörgyi János erdélyi vajdának ajánlották fel a királyságot és a városokat is csatlakozásra szólították fel. Csak Brassó maradt hű Mátyáshoz. A király 8.000 lovas és 4.000 gyalogsból álló seregével Erdélybe ment, mire a lázadók kegyelmet kértek tőle. A vajdának megkegyelmezett, de a lázítóknak nem. A tordai gyűlésen ezeket számkivetésbe küldte s akik nem engedelmeskedtek, azokat Szebenben kivégeztette. Ransanus azt írja,³⁾ hogy a király elől az erdélyi sereg megfutott. Sokan megsebesültek, és sokan elesetek. A király megkegyelmezett a parasztságnak, de a vezetőket vagyonuktól és tisztségüktől megfosztotta. Erdélyi szerint 1467. augusztus 18-án Kolozsmonostoron tört ki a lázadás az e napról kelt okirat szerint. Erdély királyává akarták tenni Szentgyörgyi János grófot, s a három nemzet a három vajdát és a két Zápolyait rektorokká választja, adót, katonát adnak nekik a király ellen. Mátyás a szorosokban próbált ellenállást eltiport, sokakat fej- és jószágvesztéssel sújtott, csak Szentgyörgyi János grófnak kegyelmezett meg.⁴⁾ Hóman azt írja, hogy Mátyás 1467. nyarán saját zsoldosaival és néhány bandériummal nyomult Erdélybe, közeledtének hírére a lázadók tábora szétoszlott. Mátyás a nagy uraknak és a köznépnek megkegyelmezett, de több köznemesi vezért és a szászok néhány szék-bíróját kivégeztette.

Ezalatt Szilágyi Mihályt, ki Pozazinnál, 30.000 lépésre Szendrő alatt török fogságba esett, Lábatlan Gergellyel együtt Konstantinápolyba hurcolták, s ott kivégezték.⁵⁾ Thuróczy erről nem ír.

Az erdélyi lázadás leverése után Mátyás az elszakadni akaró Moldvába sietett, bejárta annak nagy részét, majd el-

¹⁾ Th. 66. f.

²⁾ Bonf. 393. II. A.—936. I. D.

³⁾ Ransanus ind. 32.

⁴⁾ Erdélyi 333—334 l.

⁵⁾ Bonf. 394. I. D.—II. A.

foglalta Bánya városát. Az oláhok az éj csendjében támadtak nagy és erős csapattal és a várost felgyújtották. A király hirtelen összegyűjtötte seregét és heves harc után az oláhok vereséget szenvedtek, István vajda pedig kénytelen volt elmenekülni.¹⁾ Bonfini²⁾ megemlíti azt is, hogy Mátyás Szent Katalin napján (november 25.) indult az oláh vajda ellen. Thuróczy ezt az időpontot nem említi, s azt írja, hogy amikor István vajda támadott, részint az álom, részint a bor tartotta hatalmában a magyarokat. Bonfini szerint a magyarok már harcra készen várták a támadást,³⁾ mert egy paraszt erről előre értesítette a királyt.⁴⁾ 7.000 oláh esett el és 1.200 magyar, a többiek nagy része megsebesült.⁵⁾ Mátyást is megsebesítette a hátán egy nyíl, melynek hegyét négy évig viselte. Visszatérve, Brassót hűségéért kiváltságokkal ruházta fel, a pártosok egy részét ott, más részét Kolozsvárott kivégeztette s feltételesen kegyelmet adott István vajdának. Ez a koronázás után 3 évvel történt. Thuróczytól megtudjuk, hogy a király Moldvából a győzelem emlékére sok zászlót vitt magával Budára, melyeket ünnepélyesen a Boldogságos Szűz templomában helyeztek el. Bonfini erről nem ír. Ransanus azt írja, hogy a királyt és seregét a bor és álom elnyomta, ezért a vajda felgyújtatta a királyi tábornok, hogy mindnyájan elégjenek. A Budára vitt hadijeleket ő is megemlíti.⁶⁾ Erdélyi december 15-re teszi István vajda támadását, s azt írja, hogy Mátyás a karján lándzsától, a vállán nyíltól sebesült meg. Szerinte az 1468. évi váradi országgyűlés a moldvai hadjárat előtt volt. Így a hadjárat idejét 1468-ra teszi.⁷⁾ Hóman szerint a vajda előzőleg béketárgyalásokat kezdett, de egy éjjel seregével meglepte Mátyást, s a várost felgyújtotta. A megsebesült király nagy veszteségekkel vonult ki Moldvából.⁸⁾

1) Th. 66. f.

2) Bonf. 396. I. E.—397. II. D.

3) Bonf. 397. I. A.

4) Bonf. 396. II. D.

5) Bonf. 397. I. E.

6) Ransanus ind. 33.

7) Erdélyi 334. I.

8) Hóman 350. I.

25. Cseh-lengyel háborúk.

A koronázás utáni negyedik évben, 1468-ban Mátyás hadat indított a huszita csehek ellen.¹⁾ Thuróczy²⁾ csak annyit ír: a moldvai győzelem után a király az anyaszentegyház sürgetésére és Frigyes római császár kérésére hét évig tartó háborút viselt a huszita eretnekek ellen Morva és Csehországban, győzelmesen birtokába kerítette Morvaországot, Sziléziát és Luséciát, Csehország királyává és azon részek urává és fejedelmévé választották. Bonfini ennek történetét nagyon részletesen³⁾ írja le. Tőle megtudjuk, hogy Mátyást a cseh háború második esztendejében, 1469-ben Olmützben választották cseh királlyá a katolikus rendek. De nem közli azt a himnuszt, melyet Thuróczynál⁴⁾ találunk, s melyet a királyválasztás alkalmából Olmützben énekeltek. A huszita-háborúról Ransanus⁵⁾ nagyon röviden ír: A hét évig tartó háborúban Mátyás győzelmes harcokat vívott és a katolikus csehek királlyá választották, miután Morvát, Sziléziát és Lusetiát elfoglalta. Erdélyi az Olmützi királyválasztás idejét 1469 májusra teszi.⁶⁾

A cseh háborúk alatt a magyar urak összeesküdtek Mátyás ellen s meghívták a trónra Kázmér herceget, a lengyel király fiát. Ez adott okot azután a lengyel háborúkra, melyről Thuróczy⁷⁾ Bonfini⁸⁾ vázlatosan, emlékszik meg. Thuróczy évszámot nem ad, de Bonfini feljegyezi, hogy az összeesküvés 1471-ben történt⁹⁾ és felsorolja annak okait;¹⁰⁾ a folytonos háborúk fedezésére szedett elviselhetetlen adókat, a főurak és főpapok jogainak megnyirbálását. A vezetők az esztergomi

1) Bonf. 402. I. A.

2) Th. 66. f.

3) Bonf. 379. II. E. — 405. II. C., 406. I. A., — 408. I. E., 408 II. D. E., 409. II. A. -C.

4) Th. 66. f.

5) Ransanus 33 f.

6) Erdélyi 334. l.

Th. 67. f.

8) Bonf. 409. I. D. — 412. II. E., 414. I. C. — 419. I. B. és 420 I. A. — II. A.

9) Bonf. 409. II. B.

10) Bonf. 410. I. C. — II. A.

érsek és a pécsi püspök voltak, kikhez Szapolyi Imre is csatlakozott. Thuróczy csak annyit ír, hogy az esztergomi érsek és a pécsi püspök hálátlanok voltak a király jótéteményeivel szemben s nemcsak zavarták az ügyeit, hanem még a kormánypálcától is megfosztani törekedtek. Bonfini elmondja, hogy Mátyás, amikor értesült az összeesküvésről, nyájassággal és gazdag adományokkal igyekezett a maga pártjára visszahódítani a főurakat. 1471. november 1-én 20.000 harcossal lépte át Kázmér az ország határát.¹⁾ Amerre haladt, mindenütt nagy tisztelettel fogadták. Kassa és Eger elkerülésével Vácon át Nyitrára tartott. Közben Mátyás kiengeisztelte a primást és megindult Nyitra ellen. Mikor ezt megtudták azok a magyarok, akik Kázmérhoz csatlakoztak, egy éjjel mind elszöktek a várból. Mátyás kiéheztette a lengyeleket, mire Kázmér herceg békealkudozást kezdett s egy éjjel 700 emberével elhagyta Nyitrát és visszatért hazájába. A többiek, kik a seregből visszamaradtak, később szintén szabad elvonulást kaptak azzal a feltétellel, hogy útközben rabolni nem fognak. De később mégis kóborolni kezdtek, mire a a felfegyverkezett parasztok szétszórták őket. Így takarodtak ki a lengyelek az országból, négy hónappal a bejöveteleik után.²⁾

Thuróczy minderről röviden annyit ír, hogy Kázmér herceget Szepesen át az országba vezették és kezébe adták Nyitrát. Mátyás azonban megostromolta és kiéheztette a lengyeleket úgy, hogy Kázmér nemcsak a királyságot nem nyerte el, hanem atyjához is alig tudott visszatérni. E győzelme után Mátyás a zempléni és sárosi lengyel erődítményeket feladta és a foglyokat Budára küldte. Majd nagy hadsereget küldött Lengyelországba és azt tűzzel-vassal pusztította. (Bonfini nem említi Zemplént és Sároost, csak általánosságban írja, hogy a lengyelek raboltak az országban.) Erdélyi szerint Mátyás egy esztergomi kanonoktól 1471. júniusában értesült az összeesküvésről. Kázmér októberben 12.000 emberrel jött az országba. Karácsonykor hirtelen eltűnt, haza-

1) Bonf. 411. l. B.

2) Bonf. 412. ll. D.

ment, mire a nyitrai lengyel őrség 1472. elején megnyitotta a várat.¹⁾ Hóman szerint, mikor Kázmér 1471. végén Nyitrából hazavonult, a pécsi püspök, Ianus Pannonius adta át a várat Mátyás királynak.²⁾

Bonfini³⁾ ír az összeesküvők megbüntetéséről. Vitéz János esztergomi érsek 1472. augusztus 10-én, Szent Lőrinc napján halt meg.⁴⁾ Thuróczy ezekről nem ír.

1473-ban Kázmér lengyel király új háborút indított.⁵⁾ Mátyás Boroszló mellett ütött táborn, tőle 1.000 méterre táborozott a lengyel sereg, mely 60.000 emberből állott, míg a magyarok alig voltak 8–10.000-en.⁶⁾ Mégis igen sok lengyel esett fogságba. Thuróczy azt írja, hogy Mátyás parancsára az elfogott lengyelek arcát felhasították és utána szabadon eresztették őket. Ezt Ransanus is írja.⁷⁾ Bonfini viszont erről nem tesz említést.⁸⁾ Mátyás a lengyel sereget kiéheztette, Zápolyai Istvánt pedig Lengyelországba küldte, ki azt végigpusztította. Bonfini részletesen leírja a továbbiakat is. A lengyel király békére hajlott, mert már négy hónapja tartott a küzdelem és 8.000 embere esett foglyul. Kázmér lengyel király, a fia Ulászló cseh király és Mátyás tanácskozássra jöttek össze. Bonfini⁹⁾ közli a lengyel király beszédét, majd¹⁰⁾ Mátyás válaszát és a békefeltételeket, s röviden a cseh király beszédét is. Thuróczy erről nem ír, de megemlíti, hogy a királyok megvendégelték egymást, amelyről Bonfini a békefeltételekkel együtt ír.¹¹⁾ Thuróczy csak két királyról ír: a magyarról és a lengyelről és szerinte a lengyel seregben tá-
tárok is voltak, amit Ransanusnál is megtalálunk.¹²⁾ Erdélyi

1) Erdélyi 335. l.

2) Hóman 357. l.

3) Bonf. 412. II. E. — 413. II. E.

4) Bonf. 413. I. D.

Bonf. 414. I. C.

6) Bonf. 414. II. A. B.

7) Ransanus 34 f.

8) Bonf. V. ő.: 415. I. B.

9) Bonf. 416. II, C. — 417. I. B.

10) Bonf. 417. I. C. — 418. I. C.

11) Bonf. 418. II. C. — 419. II. A.

12) Th. 34. f.

1474-re teszi a boroszlói hadjáratot. Szerinte a lengyel sereg 80.000, a magyar 10.000 emberből állott. 1474. november 15-én kezdtek egyezkedni, a béke pedig 1475. februárban jött létre.¹⁾ Hóman is 80.000 főre teszi a lengyel király hadseregének létszámát, de a magyar sereget legfeljebb 7.000-re. Azt írja, hogy Mátyás itt mutatkozott leginkább katonai géniusznak, ki a saját és az ellenséges erők természetével tisztában van és tudatosan használja fel a rendelkezésére álló eszközöket a túlerős ellenfél tökéletes megsemmisítésére.²⁾

1474-ben a nagymihályi és homonnai lengyel rablókat semmisítette meg a király.³⁾ Thuróczy erről nem ír.

A következő évben, 1475-ben Sabácot ostromolta Mátyás. Bonfini⁴⁾ leírja részletesen. Mátyás négy légióval ment Sabác alá, árkokat és palánkokat ásatott, hogy senki se mehessen a várba. Egy éjjel csónakon a bástyák alá vitette magát egy inassal és egy evezőssel. Az inast a törökök agyonlőtték, de ez Mátyást nem ijesztette meg, csak akkor tért vissza, mikor mindent, megnézett, amit akart. Hosszú ostrom után tudta csak elfoglalni a várat. Thuróczy csak annyit ír, hogy Mátyás a lengyel háborúból visszatérve a törökök Sabác nevű várát ostromolta. Mohammed, ki Mátyás elől Jajca várából és Moldvából elfutott, nem merte nyílt csatában próbára tenni a király erejét. Otthon a törökök úgy beszéltek a magyar királyról, mint egy második Attiláról.⁵⁾ Ransanus szerint⁶⁾ Sabác vára emberi erővel és ésszel megostromolhatatlan volt. De Mátyás, akinél sem az erő, sem az ész nem hiányzott, megtalálta a módot, mellyel a várat elfoglalja. Erdélyi szerint Mátyás 60.000 főnyi sereggel, 10.000 szekérel, 100 hajóval és óriási ágyúkkal ment Sabác alá. A szultán békeajánlatát elutasította. A vár megvívása 1476. február 15-ig tartott.⁷⁾ Hóman szerint Mátyás hadjárata 1475-76.

1) Erdélyi 334—335. l.

2) Hóman 359 l.

3) Bonf. 420. l. C. — II. A.

4) Bonf. 420. II. C. — II. A.

5) Th. 67, f.

6) Ransanus. ind. 35.

7) Erdélyi 336. l.

telén volt, s ebben nemcsak a cseh, morva, sziléziai zsoldosai vettek részt, hanem a bandériumok teljes számban és a vármegyék Ország Mihály nádor vezetése alatt. Sabác elfoglalása volt a nagy haditény, ami Mátyás hadvezetési és technikai fölényének volt köszönhető, ki egy ízben csónakon ülve, maga is életveszedelembbe került.¹⁾

Sabác viadala az utolsó esemény, melyről Thuróczy krónikájában ír. A király roppant gazdagságának ismertetésével fejezi be krónikáját.

¹⁾ Hóman 361. l.

V.

Thuróczy, Bonfini és Ransanus történetírói jellemzése.

Az eddigi részletes szövegegybevetés után néhány általánosabb jellemvonást óhajtok kidomborítani a három történetíróra vonatkozólag.

Általános nézet szerint Bonfini Mátyás királytól kapott megbízatást krónikája megírásához. Heltai Gáspár a következőkben ismerteti ezt a megbízatást: „Meghagyá kedig Mátyás király mind a püspekeknek, mind apát uraknak és mindenféle deákoknak, hogy elkeresnék mind az egész országot, minden káptolonbeli libráriákat és minden kalastromokat és egybegyűjtenének minden jegyzéseket, írásokat és minden históriákat és azokat behoznák, hogy megláthatná azzokat az Bonfinius rhetor, és egymás után szép rendre hozhatná és szép *ékes dedk* szókkal megírhatná azokat.“¹⁾ Bonfini valóban annyira szétszaggatta a forrásul használt Thuróczy-féle szöveget, hogy az anyaggyűjtés főntebb érintett munkamegosztására kell akaratlanul is gondolnunk.

Thuróczy a krónikáktól megszokott egyszerű középkori latinságával ír, míg Bonfini kedveli a retorikai csillogást. E kifejezés módja miatt részesült a „magyar Livius“ elnevezésben.²⁾ Livius abban is mintája volt, hogy művét hozzá hasonlóan decasokra osztotta s a római idők fogalmait és kifejezéseit nem egyszer átveszi: pl. „Me hercle!“ szavakkal erősítgeti állításait, s az antik Rómára emlékeztet a „senatus populusque“.

Hogy mennyivel emelkedettebb stílust használ Thuróczyénál, erre nézve álljon itt az a néhány sor, amit mindketten Hunyadiról mondanak:

Thuróczy :³⁾

„Iste homo,

Bonfini :⁴⁾

„O, felicem vi-

¹⁾ Heltai Gáspár Magyar Krónikájának bevezető sorai Bonfiniusról.

²⁾ Livii Hungarici, Ant. Bonfinii Hist. orationes selectae. Cassoviae, 1732.

³⁾ Th. 56. f.

⁴⁾ Bonf. 355. l. B.

quam quondam Solon Croeso Regi Lydorum, omnium Regum ditissimo percontanti, primam megavit beatitudinem, cunctos nostri aevi inter mortales, solus tulit.“

rum cui non singulari virtute vivere ac summa gloria mori datum est.“

Ugyancsak eltérő Bonfininek klasszicizáló előadása a Thuróczy írásmódjától, amidőn a Hunyadiak családfáját levezeti, s a személy és felségneveket a klasszikus latinra vezeti vissza.

Thuróczy a történelmi alakjait röviden, néhány találó szóval jellemzi, vagy pedig tetteikből domborodik ki jellemük, de még ezekben sem bőbeszédű.

Bonfini a jellemfestésnek hasonló két módját választja, de rendkívüli bőbeszédűséggel. Bonfini szereplő személyeit rendszerint szónokolva lépteti fel és szájukba adja azokat az indító motívumokat, amelyekből tetteik eredtek. Ügyel arra, hogy mindenkinek megadja a rangját és összes címeit. Pl. Széchy Dénesről a következőkép ír: „... metropolita Strigoniensis, Cardinalis ac suo iure perpetuo Pannoniarum Legatus...“

Ha a két krónikaíró időrendi előadását követjük, alig akadunk olyan helyre, ahol Thuróczy lenne a részletezőbb.^{1) 2)}

Az esetek túlnyomó többségében Bonfinié a részletezés pálmája. Mindketten a nikápolyi vereségről írván, a birodalom mozgósított fegyveres erejének felsorolásánál is eltérnek egymástól, amennyiben Bonfini a Thuróczy által említetteken kívül tud még a keltákról és gallokról is.³⁾ A csaták leírása Bonfininél ugyancsak részletesebb.⁴⁾ Az elesettek számáról Thuróczy pl. nem is ír, míg Bonfini szerint 20.000 keresztény és 60.000 török maradt a csatatéren.⁵⁾

Bonfini szinte aprólékosan leírja, hogy a magyarok föl-

1) Th. 47. f. 341. II. E.—342. I. A.

2) Th. 47. f. 342. I. B.

3) Th. 8. f. — Bonf. 271. I. A.

4) Th. 8. f. — Bonf. 271. I. D.—II. B.-ig.

5) Bonf. 271. II. B.

tételesen egyeztek bele Albertnak német királlyá és császárrá való választásába.¹⁾

Thuróczy alig értesül a huszita eseményekről, csupán a Tábor körüli villongásokról ad számot.²⁾

Nagy hajlandóság észlelhető Bonfininél a beszédek teljes szövegű közlésére szemben Thuróczyval. Míg Bonfini Erzsébet özvegy királyné beszédét, amelyben arra kérte a főurakat, hogy legyenek tekintettel születendő gyermekére, teljes egészében adja,³⁾ addig Thuróczy csak a lényegét.⁴⁾

A gyermek Lászlót alig négy hónapos korában „in Stephani Basilica” megkoronázták, de Thuróczy ezt megemlíteni már nem tartja lényegesnek.

Ez a néhány példa és a részleges szövegegybevetés bizonyossága Bonfini krónikája részletesebb voltának. A következőkben csak utalok azokra a részekre, amelyekben Bonfininek terjedős előadásával szemben Thuróczy szűkszavúsága szembeötlő:

Th. 30. f. — Bonf. 304. I. C.	Th. 46. f. — Bonf. 338. I. E.
Th. 37. f. — Bonf. 110. II. C.	Th. 51. f. — Bonf. 344. II. B.
Th. 38. f. — Bonf. 316. II. E.	Th. 55. f. — Bonf. 351. I. E.
Th. 39. f. — Bonf. 316. II. A.	Th. 58. f. — Bonf. 357. I. D. E.
Th. 40. f. — Bonf. 325. I. D.	Th. 62. f. — Bonf. 360. I. A.
Th. 41. f. — Bonf. 328. II. D.	Th. 62. f. — Bonf. 362. I. B. C.
Th. 42. f. — Bonf. 392. II. A.	Th. 63. f. — Bonf. 364. I. C.
Th. 46. f. — Bonf. 338. I. C. D.	

Altalában észrevehető, hogy Thuróczy Mátyás korát csak vázaltszerűen érinti, míg itt Bonfini előadása rendkívüli bőséggel buzog. Thuróczy még a jelentős dolgokra is csak pár szóval utal, Bonfini pedig hosszúlére eresztett előadásban tárgytól sokszor elkalandozik, s olyasmit szúr közbe, amely Thuróczynál egyáltalán nem található meg. Schytia földrajzát is olyan unalmas részletességgel nyújtja, hogy semmi áttekintésünk nem marad róla.

Thuróczy sokkal logikusabban közli az eseményeket,

¹⁾ Bonf. 295. II. C.—297. I. E.-ig.

²⁾ Th. 27. f.

³⁾ Bonf. 298. II. E.—299. I. D.-ig.

⁴⁾ Th. 28. f.

mint Bonfini. Midőn Thuróczy előadja, hogy Mátyás a török uralom alatt lévő Boszniát támadta meg és Jajcát, — a „természetes fekvésénél és magas falánál fogva erős várat . . .“ — az események fonala sehol sem szakad meg kényszeredetten.¹⁾ Ellenben író társa, Bonfini a hadjárat történetéről írva, ezt megelőzően, ismerteti Jajca fekvését, majd azt, hogyan került az 1463-ban Mohammed kezére stb.²⁾ Bonfini önelvű kitérései helyenkint azonban még szembetűnőbbek. Például a korona ellopásának elbeszélése után Bonfini áttér a cseh ügyek tárgyalására,³⁾ amelyről Thuróczy hallgat.

Bonfini részletessége sokszor odavezet, hogy szavahihe-tőségében joggal kételkedhetünk. Ha az események indoklására nem állott rendelkezésére forrásanyag, akkor bizony nem mindig elégedett meg a puszta eseményközléssel, hanem vélt megokolással élt. Képzelt erejének túltengését már Helmár Ágoston is kifogásolta. A Thuróczy által sem ismert eseményindoklást, a hiányzó kútfőket ő pótolja ötletekkel. A várnai csatában pl. az elesett Ulászló királyt Thuróczy szerint a sereg agyonnyomta, míg Bonfini azt vallja, hogy a janicsárok leszúrták.⁴⁾ A csatának egy másik leírásában pedig, amelyet a töröktől halott⁵⁾ azt írja, hogy a törökök Ulászlót lefejezték és fejét lándzsára tűzték.⁶⁾ Thuróczy, mivel ezekről biztos adata nem volt, nem is szól. És ugyanebből a példából az is látszik, hogy Bonfini minden tudomására jutott adatot fölhasznált, de nem mindig kritikával.

Ahol Thuróczy kétségekkel küzd és történetírói lelkiismerete nem hagyja nyugodni, ott Bonfini merészen áthidal. Például Thuróczy nem tudja biztosan, hogy V. Lászlónak isteni végzésből kellett-e meghalnia, — amint a közhiedelem tartja, — vagy pedig Podiebrad mérgétől.⁷⁾ Bonfini ilyen esetekben is

¹⁾ Th. 65. f.

²⁾ Bonf. 386. II. A.—387. I. C.-ig.

³⁾ Bonf. 300. II. B.—303. II. C.-ig.

⁴⁾ Bonf. 334. I. C.

⁵⁾ Bonf. 334. II. D.—335. II. B.-ig.

⁶⁾ Bonf. 355. I. E.

⁷⁾ Th. 62. f.

határozott, mert szerinte méreg oltotta ki a király életét.¹⁾

Külön tanulmányt érdemel Thuróczy és Bonfini kronologiai egyezéseinek és eltéréseinek vizsgálata is, amire a szövegegybevetésnél több ízben kitértünk. Bonfini számláját sokkal több tévedés terheli, de ez akkor szinte természetes is, ha Thuróczyval szemben adatainak többletére tekintünk. Általában szembetűnő, hogy Bonfini a történeti számtan embere, mindenütt keresi az adatszerűséget, igyekszik minden eseményt adatokkal és évszámokkal alátámasztani. Thuróczy ezzel szemben sokkal takarékosabb az évszámok megadásában. Thuróczy a király-koronázó országgyűlés idejét 1463-ra teszi, Bonfinivel egyetértően,²⁾ de nagyon sűrűn adódnak időszámítási eltérések is közöttük, pl. Thuróczy Cillei meggyilkolását Szent Márton ünnepét követő napra teszi, míg Bonfini szerint Cillei halála Szent Márton napján történt. Thuróczy időmegjelölésül rendszeren nem a hónapot, hanem a költői képet, vagy körülírást használja.

Csak ritka kivételként fordul elő, hogy Bonfini évszámot nem említ; pl.: Thuróczynál olvassuk, hogy a királyválasztó országgyűlés 1458. elején tartatott meg Rákos mezején, addig Bonfini évszámot nem említ. Thuróczy az előző fejezetben viszont nagyot téved. 1458-ban hal csak meg — szerinte, — V. László és nem 1457. nov. 23-án, s 1458. jan. 1-én már Mátyást választják királlyá. Nem veszi észre, hogy lehetetlenséget írt így.

Bonfini nemcsak időrendi, de egyéb vonatkozásokban is szívesen bőkezűsködik a számokkal és mindég jobban értesült akar lenni, mint fő forrása, Thuróczy. Ha Thuróczy kételkedik, hozzáteszi: „úgy mondják,“ „valószínű“. Midőn Bonfini Hunyadi László kivégzését beszéli el, azt állítja, hogy összesen öt csapással fejezték le.³⁾ Ugyanerről Thuróczy azt írja, hogy midőn László három csapás után felállt, megbottlott, s ezután fejezték be a kivégzést. Ugyanitt Bonfini közli Hunyadi László életkorát is, amelyről Thuróczy szintén hallgat.

¹⁾ Bonf. 361. II. D.—362. II. B.-ig.

²⁾ Bonf. 265. II. D.—IV. K., Th. 3 f.

³⁾ Bonf. 359. I. B. D.

E dolgozat további részében vázlatosan érinteni szándékozunk a harmadik krónikásnak, Ransanusnak előadásmódját is, különös tekintettel a szembetűnő eltérésekre. Ransanus kútfői jelentősége erősen Thuróczy és Bonfini mögött marad, ép azért a pontos szövegkritikai egybevetést mellőzhetjük. Ransanus előadásmódja kevésbbé önálló és egyéni, mint akár Thuróczyé, akár Bonfinié. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy az említett két történetíróval szemben ne lennének eltérései.

Ransanus több esetben megegyezik Thuróczyval. Ez természetes, mert Ransanus 1488-ban csak Thuróczyt olvashatta, Bonfiniét még nem. Például Kapistrán Hunyadi János felett tartott gyászbeszédét Ransanus Thuróczyéhoz hasonlóan közli, míg Bonfini egészen más szöveget ad Kapistrán szájába.¹⁾ Megállapíthatjuk azt is, hogy Ransanus olyan forrásokat is használt, melyeket az előbbi két krónikástól nem ismert. Ez akkor tűnik ki, midőn Thuróczy és Bonfini előadása fedik egymást és Ransanusé nem. Thuróczy²⁾ és Bonfini³⁾ azt írják, hogy a király kíséretében volt László is, midőn a király Nándorfehérvárról Temesvárra ment, Ransanus szerint azonban László rögtön a gyilkosság után⁴⁾ Temesvárra ment.

Ransanus mégis többször támaszkodik Thuróczyra. Thuróczy⁵⁾ és Ransanus⁶⁾ azt írják, hogy egyesek szerint Podjebrad a halott király ujjáról lelopta a gyűrűt és ennek pecsétjével ellátott levelet írt Bécsbe, aláhamisítva László király nevét, hogy Mátyás grófot adják ki neki. . . Bonfini ebből csak annyit említ, hogy László király halála után Mátyás Podjebrad hatalmába került és Prágába vitték.⁷⁾

Ransanus művének további beható vizsgálata is csak azt a megállapítást támogatná, hogy felfogása legtöbb esetben azonos Thuróczyéval és az eltérések igen jelentéktelenek.

1) Bonf. 355. II. D. E.

2) Th. 59. f.

3) Bonf. 537. II. A.

4) Ransanus. ind. 28.

5) Th. 64. f.

6) Ransanus. ind. 30.

7) Bonf. 363. II. A.

VI.

Erdélyi és Hóman adatai a két krónika tükrében.

Ha a modern történettudomány terminológiáját alkalmaznók Thuróczy és Bonfini egyéniségének megállapítására, akkor Thuróczyt a pozitivisták történeti iskola képviselőjének kellene tekintenünk, szemben a szellemtörténész Bonfinival.

Thuróczy megbízható, de száraz adatközlései és Bonfini sokszor merész szárnyalású, de kevésbé hiteles költői előadásmódja már az első pillanatban szembetűnőek az éles kontraszt-hatásoknál fogva.

Erdélyi leggyakrabban Thuróczyt veszi forrásul; pl. amikor ismerteti a francia lovagok harcmodorát, hogy ezeknek szokásuk volt a lovaiknak a táborba való visszabocsátása.¹⁾ Míg Hóman szerint²⁾ a tönkrevért francia sereg kisebb része futásnak eredt és ennek láttára bomlott meg a sereg többi része is. Bonfini³⁾ is azt állítja, hogy a lovak a csatazajtól megijedtek és ezért futottak vissza.

Természetes, hogy modern történetíróink összevetése hajdani krónikásainkkal nagyon kezdetleges módszert jelentene, mert ők a bő forrásanyagot megfelelő szövegkritikai műveletekkel és nagy történeti irodalom felhasználásával csoportosítják át, s rájuk krónikásaink naív történeteszemlélete már távolról sem alkalmazható. A teljesség kedvéért megemlíthetjük azt a részt, ahol nagyobb eltérés tapasztalható említett krónikásaink és két modern történetírónk elbeszélése között. Hunyadi megválasztása után bosszuló hadjáratot vezetett Drakul vajda ellen.⁴⁾ Thuróczy szerint Hunyadi Drakult idősebb fiával együtt lefejeztette, egy másik, Dán vajda fiát pedig megvakíttatta. Bonfini szerint Drakul kisebbik fiát vakíttatta

¹⁾ Erdélyi. 283. l.

²⁾ Hóman. 198. l.

³⁾ Bonf. 271. II. A.

⁴⁾ Th. 44. f., Bonf. 337. II. A. B.

meg. Ezzel szemben Erdélyi azt írja, hogy a megölt Dánnak hasonló nevű fiát ültette Drakul helyébe.¹⁾ Hóman szerint pedig Dán nevű fiával együtt végeztette ki a vajdát, akit azonban ő nem Drakulnak, hanem Vládnak nevez.²⁾

Nagy eltérés oka Fraknói műve: Millen. IV. k. 15 o. A következőkben utalok azon helyek egyrészére, amely feltünteteti Erdélyi—Hóman, illetőleg Thuróczy és Bonfini nagyobb vélemény különbségét vagy egyezőségét:

Th. 48.—Bonf. 343. I. D.—344. I. C. = Erd. 371. l.—H. 292. l.

Th. 51.—Bonf. 347. I. A. = Erd. 318. l.—H. 301. l.

Th. 48.—49. Bonf. 343. I. D. = Erd. 320. l.—H. 307. l.

Th. 58.—Bonf. 356. II. E. = Erd. 323. l.—H. 315. l.

¹⁾ Erdélyi. 341. l.

²⁾ Hóman. 291. l.

VII.

Thuróczy és Bonfini történetírói értékelése.

A Hunyadiak korában keletkezett két legjelentősebb történeti munka, a Thuróczy-féle *Chronica Ungarorum* és Bonfini *Rerum Hungaricarum Decades*-e, mint az előbbi fejezetekből világosan kitűnik, lényegesen eltér egymástól, tehát értékük is különböző. Ezek után vizsgáljuk meg, hogy *ma* hogyan értékeljük történetírói tevékenységüket s mi munkáik legfőbb jelentősége.

A különbségek főbb okai a következők:

Thuróczy magyar, Bonfini idegen (olasz) származású; Thuróczy a régi krónikaírók hagyományai szerint, Bonfini renaissance szellemben írt; Thuróczy szűkszavú, egyszerű stílusú, Bonfini bőbeszédű, terjedős, csillogó, kapráztató stílussal. Thuróczy célja főképpen az események írásfoglalása, az adatok megőrzése volt, Bonfininél az esztétikai cél kerül előtérbe, Thuróczy középkori, Bonfini klasszikus latinsággal írt. Thuróczy történetírói függetlenségét megőrizte, Bonfini udvari ember létére kénytelen hízelegni s ezért az eseményeket többször el is ferdíti.

Thuróczy saját bevallása szerint azt tűzte ki feladatául, hogy mindenben a régieket kövesse. A történetíró legfőbb erényének tartja a kapott adatok hű lemásolását.¹⁾

Ez egyik legfőbb érdeme is, hogy az előtte élt krónikások műveit kiaknázta. Hiteles szövegrészeket vesz át a budai Képes Krónikából, főleg az első két részben, a harmadik részben Küküllői János művét. Még a negyedik részben járt el aránylag legönállóbban, ahol saját koráról írt, de itt is segítségére voltak személyes átélésein kívül Országh Mihály nádor szóbeli közlései és egyéb feljegyzések. Ugyancsak a IV. részbe olvasztotta be Laurentius de Monacis barátjának Kis Károly megöletéséről Mária királyné védelmére írt művét.

Thuróczy érdemeit a következőkben foglalhatjuk össze:

¹⁾ Zsit. 510 l.

1. Stílusából, kifejezésmódjából, életfelfogásából következtethetünk a XV. sz.-i régi magyar köznemesesség gondolkozásmódjára, amelynek művében, — akaratlanul is — tolmácsolója lett.

2. Magyar hazafias érzésének és gondolkozásának elvéve bár, de mégis önkénytelenül tanujelét adja. Sok hungarizmus található stílusában: ilyenek pl. in lucem deduxerunt (napfényre hozták)¹⁾ milleartifex (ezermester) és terra nostro vocabuló Themesközmapellata.

3. Művelődéstörténeti szempontból is sok értékes tanulmányt merlíthetünk munkájából. (Kaszák dissertációjában részletesen feldolgozta az anyagot e szempontból.)

4. Egyik legfőbb érdeme, hogy a régi kútfőket összegyűjtötte átírta s megtoldotta saját korának főbb eseményeivel. Az új anyagot részben személyes átélés, részben szóbeli közlés, (Ország Nándor) részben pedig feljegyzések alapján írta meg.

5. Legfőbb érdeme hitelessége, történelmi megbízhatósága. Thuróczy elsősorban jogász s csak másodsorban volt történetíró. Ezért különbözik történetírói egyénisége Bonfiniétól. Hivatásos jogász mivolta magyarázza meg, hogy miért ragaszkodik annyira a pontos adatokhoz. Viszont mint kútfő, épp ezen tulajdonságánál fogva válik megbízhatóvá, hitelessé. Ő maga is megemlíti bevezetésében ezt az írói tulajdonságát. Csak igazolt eredményeket akar papírra vetni, előzőleg mindent aprólékosan és alaposan megvizsgál. Bonfininél hasonló tépelődésekkel nem találkozunk. Ezért Thuróczy műve forráskritikai tekintetben adatszerűség dolgában sokkal inkább megbízható, mint Bonfinié. Thuróczy egyénisége szerényen meghúzódik adatai mögött és éber lelkiismerete tiltakozik még a történelemhamisítás gyanúja ellen is. Lélektani lehetlenség lenne, — Kaszák szerint — hogy ő, aki hivatásánál fogva állandóan az igazság felderítésén fáradozott tudatosan ferdítette volna el a történelmi tényeket. Mindez azonban nem zárja ki azt, hogy néhol tévedések fordulnak elő munkájában, különösen a Mátyás uralkodását megelőző fejezetekben²⁾ László halálát 1458-ra teszi, ami talán sajtóhiba

¹⁾ Th. IV. 10 f.; IV. 14 f.; IV. 18 f.

²⁾ Thuróczy V. r. 62. fej.

(1457. nov. 23 helyett) aztán helyesen írja a következő fejezetben, hogy Mátyást 1458. január 1-én választották királlyá. Ez azonban érdemeit nem sokkal csökkenti s így nyugodtan állíthatjuk, hogy Thuróczy János ítélőmester 1488-ban megjelent *Chronica Ungarorum*, melyet előljárójának Drághi Tamásnak Mátyás király kancellárjának ajánlott, a *Hunyadiak korára* vonatkozólag vezérforrásnak tekintendő.

A másik korbeli fontos kutfő :

Bonfini Márk Antal műve, a *Rerum Hungaricarum Decades*, amelyben a húnok, illetve a magyarok történetét Szkitiától kezdve 1495-ig tárgyalja, egészen más sajátosságokkal rendelkezik. Thuróczyval ellentétben a renaissance irányának hódolt és előadásmódjában nem a középkori krónikásoknak, hanem a klasszikusoknak, főleg Liviusnak volt hű követője. Ennek az utánzásnak ismertető jegyei rendkívüli bőbeszédűsége, szónoki nyelve, a hosszú beszédek, rikító jellemzések, színpadias pátosz, aprólékos eseteírások. Thuróczy belső tartalmi értékekre törekedett, ő inkább külsőségekkel, — ragyogó nyelv, merész szóképek, — igyekezett hatni. Nagyobb gonddal írja le a háborúk és külső bonyodalmak történetét, mint az események oksági összefüggéseit. Jónéhányszor azt is megteszi, hogy saját maga költötte indokolásokkal, beszédekkel tölti ki a hiányzó ürt. Éppen ezért forrásértékelés szempontjából műve jóval Thuróczy mögött marad. Művének első 28 könyve minden bírálat nélküli compilációnak tekinthető, tehát eszerint is kell megbírálnunk. Különösen Thuróczy Krónikáját használta fel sok klasszikus idézettel felcicomázottan. Művét erős bírálattal fogadhatjuk csak el, mert adatainak megbízhatatlanságát a renaissance szelleméből fakadó felületességen kívül két figyelembeveendő körülmény is menti : először idegen ember létére a magyar viszonyokat teljes részletességgel nem ismerhette meg ; másodsor, mint udvari író sem lehetett eléggé független. Zsilinszky szerint hármaskérdésre vállalkozott Bonfini, mikor egy számára idegen nemzet múltját akarta a tudós világgal megismertetni. Tényeket kellett elbeszélne, de nem csupán azért, hogy azokból a történeti igazság tűnjék ki, hanem főképpen azért, hogy jó ha-

tást eszközöljön ki a nemzetnél a nemzet tényleges multjának rajza által, másodsor a magyar királyi udvarnál a király tetteinek méltó feltüntetése által és harmadszora tudós világnál előadásának művészete által.¹⁾

Meggyőződésem szerint Bonfini, mint igazi renaissance embert a nagy királynak és a főuraknak való hízeltgésen kívül legfőképpen az írói becsvágy vezérli. Vakon hisz öncsodálta tudományában és igyekszik is mindig nagy tudományúnak látszani. Éppen ezért előadásmódja emelkedett és ahol csak lehet magasán szárnyaló még akkor is, ha ez a szárnyalás a történeti igazság elferdítését eredményezi. Thuróczy meglehetősen szárazhangú előadásával szemben Bonfini gyönyörködötően csillogó stílusú humanista (ezért használ sok római kifejezést), s a klasszikus hatásoktól nem tudja függetleníteni magát. Tagadhatatlan értéke, hogy sok adatot őrzött meg ő is.

Stílusbeli és egyéb előzőleg említett értékein kívül művének legnagyobb fontosságát az adja meg, hogy mint európai híru humanista munkáját Európa-szerte szívesen olvasták, s ezért valójában ő ismertette meg a külföldet nemzetünk történetével. Viszont számunkra is értékes tanulsággal jár művének vizsgálata, mert a külföldi kortársak véleményét is ismerteti Magyarország viszonyairól Mátyás és V. László uralkodása idején (természetesen hízelgéseit leszámítva).

*

Végzetül röviden összefoglalva megismétlem, hogy mit köszönhet a magyar történetírás Thuróczynak és Bonfininek.

a) Thuróczy

1. Határköve a középkori jellegű magyar történetírásnak.
2. Kora magyar történetiszemléletét megismerhetjük műveiből.
3. Adatainak hitelessége, történetírói megbízhatósága legfőbb érdeme.

¹⁾ Zsil. 511. 1.

b) Bonfini

1. A magyar történetírásban a renaissance szelem első képviselője.
2. Klasszikus latinsággal írt nyelve miatt magyar Livius-nak nevezik.
3. Művéből ismerte meg a külföld hazánk történetét.

Mindketten jelentős mértékben szolgálták a magyar történetírás fejlődését. Thuróczy krónikáján alakul Bonfinié. Módszeres bírálattal mindketten fontos források, mivel korukbeli kútfők, fontos adatokat, okiratokat őriztek meg az utókor számára.

Forrás — Irodalom

1. Antonii Bonfini Historia Pannonica : sive Hungaricarum Rerum Decades. (Tizenhatodik századbeli magyar történetírók.)
2. Bortoninek Emma : A magyar történet kútfőinek kézikönyve.
3. Beigel István : Adalék Bonfinius A. életéhez. Századok. 1902.
4. Beöthy Zsolt : A magyar irodalom története. 2. kiadás. I. k. Bp. 1899.
5. Burghardt Jakab : Renaissance-kori műveltség Olaszországban.
6. Domanovszky Sándor : A kútfők (Árpád és az Árpád-korban) Bp. 1900.
7. Eperjessy—Juhász : Szemelvények a magyar történelem latinnyelvű kútfőiből. Bp. 1930.
8. Erdélyi László : Magyar Történelem. Bp. 1930.
9. Erdélyi László : Praktikus magyar történelem. Szeged. 1931.
10. Erdélyi László : Magyar lovagkor. Bp. 1928.
11. Erdélyi László : A magyar történelem új rendszerben. Bp. 1931.
12. Erdélyi László : Igaz történetet tanítsunk. Szeged. 1932.
13. Erdélyi László : Krónikáink atyja, Kézai. Szeged. 1933.
14. Erdélyi László : Anonymus, III. Béla jegyzője. Szeged. 1933.
15. Flegler Sándor : A magyar történetírás történelme. Bp. 1927.
16. Helmár Ágoston : Bonfinius történetírói jellemzése. Bp. 1876.
17. Hóman Bálint : A magyar történetírás első korszaka. Bp. 1927.

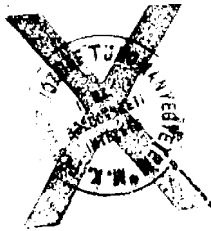
18. Hóman Bálint : A Szent László-kori Gesta Hungarorum és a XII.—XIII. sz-i leszármazói. Bp. 1925.
19. Hóman—Szekfű : Magyar történet. 1928—1934-ig.
20. Horváth Cyrill : Irodalomtörténet. 1900.
21. Horváth János : A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp. 1931.
22. Kaszák József : Thuróczy János élete és krónikája. Bp. 1906. (Művelődéstörténeti értekezések. 22.)
23. Kemény József gróf : Értekezés. Új magyar museum. 1854. (246—270. l.)
24. Laczkovits László : Alberik világkrónikájának magyar adatai. 1934.
25. Marczali Henrik : Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum. Bp. 1911.
26. Schwandtner : Scriptores Rerum Hungaricarum.
27. Szilágyi Sándor : Mileneumi történet. 1900.
28. Thallóczy Lajos : Helmár Ágoston : Bonfini jellemzése. Századok. 1876.
29. Thallóczy Lajos : Zsilinszky : Bonfini jellemzése. Századok. 1877.
30. Teleky József gróf : A Hunyadiak kora Magyarországon. Pest. 1854.
31. Zsilinszky M.: Bonfinius A. jellemzése. Századok. 1877.

Életrajzom :

Békésen, 1909. április 14-én születtem. Elemiiskolai tanulmányaimat a békési népiskolában, majd a negyedik osztályt a nagyváradai szent Vince intézetben végeztem. Középiskolai tanulmányaimat a nagyváradai premontrei főgimnáziumban kezdtem, majd a debreceni kegyesrendi római katolikus reálgimnáziumban folytattam, ahol 1928. szeptemberében érettségiztem.

1928. szeptemberében a nagyváradai latinszertartású egyházmegye papnövendéke lettem, amely egyházmegye részére 1932. novemberében pappá szentelttettem.

A nevezett egyházmegye különböző helyein segédlelkészi és lelkeszi minőségben 1935. évi szept. hó 1-ig működtem. Ezen év őszén a Szegedi Ferencz József Tud. Egy. Bölcsészeti karára íratkoztam be, mint történelem- földrajz-latin szakos tanárjelölt. 1936. szeptemberében tettem tanári alapvizsgát.

Tartalomjegyzék.

	Oldal.
Előszó — — — — —	3
I. Thuróczy és Bonfini értékelése a magyar történeti irodalomban	5
II. Rövid krónikatörténet Thuróczy- és Bonfiniig — — —	9
III. Thuróczy, Bonfini és Ransanus életrajza — — —	12
IV. Részletes szövegegybevetés — — — — —	18
Zsigmond megkoronázása és a lázadók megbüntetése	19
Moldvai és havasalföldi háborúk, Mária halála — —	21
A nikápolyi vereség — — — — —	23
Zsigmond királyt leteszik, majd felemelik a bárók —	24
Huszita és török háborúk — — — — —	27
Parasztláadás — — — — —	30
Császárkoronázás, Zsigmond utolsó évei	30
Albert kétéves uralma, budai lázadás — — —	32
A tüdörévi szerencsétlen hadjárat — — — — —	33
Két király: Ulászló és V. László — — — — —	33
Hunyadi török háborúi, belső villongások — — —	35
Hosszú hadjárat — — — — —	38
A szegedi béke, várnai vereség — — — — —	40
Hunyadi kormányzóvá választása — — — — —	43
A rigómezei hadjárat, Hunyadi fogsága — — —	45
Hadjárat a csehek és a szerb deszpót ellen — — —	48
V. László visszahozatala, Hunyadi lemondása — — —	48
László Magyarországon, a török hadjárat — — —	50
Mohamed veresége Nándorfehérvárnál — — — — —	52
Hunyadi és Kapisztrán halála — — — — —	55
Mátyás királlyá választása — — — — —	65
Háború Frigyes és a csehek ellen — — — — —	69
Török háborúk — — — — —	72
A koronázás és előzményei — — — — —	74
Erdélyi lázadás és a moldvai hadjárat — — — — —	77
Cseh-lengyel háborúk — — — — —	80
V. Thuróczy, Bonfini és Ransanus történetírói jellemzése — — —	85
VI. Erdélyi és Hóman adatai a két krónika tükrében — — —	91
VII. Thuróczy és Bonfini történetírói értékelése — — — — —	93
Forrás — Irodalom — — — — —	98

„Kolozsvári-szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből“.

Eddig megjelent füzetek:

1. Balogh Albin: A magyar pénz története az Árpádok korában. 1912.
2. Harkó Gyula: A pénz története Magyarországon 1726—1608. 1912.
3. Dr. Erdélyi László: Az első állami egyenes adó elmélete 1912.
4. Lovas Elemér: Árpádházi B. Margit és kora. 1913.
5. Boga Lajos: Székelyföld történetírója a XVII. században. 1914.
6. Dr. Erdélyi László: Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 1915.
7. Gregorich Izidor: Társadalom és művelődés Nagy Lajos életrajzában. 1915.
8. Deák János: Kegyúri jog Magyarországon a reformatióig. 1916.
9. Kemény József: Társadalom és művelődés Hunyadi Matyás törvényeiben. 1918.
10. Halász Imre: A boszorkányhit útja. 1925.
11. Fehér Ede: Művelődéstörténeti korkép I. Lipót törvényeiben. 1927.
12. Beke Ida: Erdély társadalma és művelődése az Approbata Constitutiókban. 1927.
13. Szabó Ferenc: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben. 1927.
14. Metzner Károly: A török dúlás békeévei. II. Matyás kora. 1928.
15. Spiegel Mária: II. József kora Magyarországon. 1930.
16. Elemi Klára: Rudolf Király kora Magyarországon. 1930.
17. Gottesmann Jolán: Művelődéstörténeti tanulmány I. Ferdinánd törvényei alapján. 1930.
18. Szalkai Zoltán: Széchenyi reformkora. 1931.
19. P. Boros D. Fortunát: A csiksomlói 32 confrater. 1932.
20. Buday Kálmán: Bathory István erdélyi fejedelemsége. 1932.
21. Tápay Szabó Gabriella: Szeged erkölczsei a XVIII. században. 1933.
22. Devich Andor: Társadalom és művelődés Miksa király magyar törvényeiben. 1934.
23. Latzkovits László: Alberik világkrónikájának magyar adatai. 1934.
24. Halmai István: I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemsége. 1934.
25. Hunya Sándor: Endrőd története a gyulai uradalomban. 1934.
26. Dobozy Hajnalka: Királynéink az Árpád és Anjoukorban. 1934.
27. Gregorich Maria: Bori és Borfői Bory család és levéltára. 1935.
28. Farkas László: Kézai és a magyar krónikák. 1935.
29. Pozsonyi Zoltán: Árpádkor és Kelet. 1935.
30. Lipóty Sándor: Kecskemét th. város birtokszerzése és a szabad királyi városág kérdése. 1935.
31. Szabó Magdolna: II. Rákóczy György erdélyi fejedelemsége. 1935.
32. Herczegh Frigyes: Sopron vármegye története a Hunyadiak korában. 1935.
33. Sinka István: Magyarország árpádkori fő- és székvárosa Esztergom. 1936.
34. Csatkai Gizella: Korrajz régi nagyasszonyok leveleiből. 1937.
35. Tresz Sándor: Kijelölő kritériumok hazai középkori emlékeinkben. Diagnostica Historica. 1937.
36. Tatár Molnár Magdolna: A jászok és kúnok története. 1937.
37. Juhász Lajos: Thuróczy és Bonfini krónikájának összehasonlítása Zsigmondtól Mátyásig.

A 100 A

